

О. д-р ІВАН ХОМА

Йосиф Сліпий

Отець та ісповідник Української мученицької Церкви

ЗМІСТ

СЛОВО АВТОРА	3
Роки формування і пастирської праці.....	4
1. Сім'я і християнське виховання	4
2. Поміркований богослов і полеміст	5
3. Провідник розвою Української Католицької Церкви на культурній ділянці.....	6
4. Єпископ в час воєнного лихоліття.....	7
В лябіринті ГУЛАГУ	8
1. Арешт і перший засуд	8
2. Депортація.....	10
3. Другий засуд	13
4. Третій і четвертий засуди.....	14
Свідчення про мучеництво.....	18
1. Передмова	18
2. Київ (літо 1945 року)	18
3. Маріїнськ (вересень 1946 року)	19
4. Боїми (1946 р.)	19
5. Кіров (1947 року).....	21
6. Печора (1947 року)	21
7 Косью (1947 року)	21

8. Інша (1947 року)	23
9. Потьма (1947-1953 року)	26
10. Київ (1950 року)	31
11. Москва (1953 року)	32
12. Кузьмінка-Маклаково (1953-1957 року)	32
13. Мотигіно (1956 року)	33
14. Новосибірськ (1958 року)	34
15. Красноярськ (1958 року)	35
16. Київ (1958-59 року)	35
17. Камчатка (1959 року)	36
18. Свердловськ - Воркута - Вихоревка -Новочунка - Озерлаг (1958-59 року)	36
19. Тайшет (1959 року)	37
20. Київ (1960-1961 року)	39
21. Мордовія (1961-1963 року)	39
Послання з ГУЛАГ-у	41
1. Родинні листування	41
2. Пастирські послання	42
Шлях до звільнення	45
1. Перші спроби	45
2. Зацікавлення Панів	45
3. Звільнення	47
На вигнанні в Римі	48
(1963-1984)	48
2. З Папою Іваном XXIII	50
3. Міжнародне похвістя і закулісся звільнення	51
4. На II Ватиканському Соборі	53
5. Кардинал	54
Реорганізація і закріплення Української Католицької Церкви в діаспорі	55
1. Основник Українського Католицького Університету	55
2. Покровитель старинних українських релігійних установ	58
3. В обороні переслідуваних	59
4. Апостольський паломник в Церкві на діаспорі	62
5. Верховний Архієпископ з Патріяршими правами	63

СЛОВО АВТОРА

17-ого лютого 1892 р. народився в селі Заздрість (Теребовельського району) Блаженніший патріарх Йосиф (Сліпий-Коберницький-Дичковський).

«Моє родинне село Заздрість - починає такими словами Блаженніший Йосиф Сліпий свої "Спогади" - лежить на гірській рівнині між: ріками Серетом і Стрипою, близько містечка Струсів, Теребовельського повіту... Мабуть ще в княжих часах вів шлях з Теребовлі через Струсів, Заздрість, попід гору т.зв. Галицьку на Пантелиху до Зарваниці і далі на захід».

В родинному селі Заздрість закінчив народню школу, а гімназіальні студії - в Тернополі матурою в 1911 р. Богословські студії почав у Львівській Духовній Семінарії в празник Покрови, а вже з початком 1912 р., продовжував ті студії в Інсбруці (Австрія). В 1916 р. оборонив він докторську працю про «Поняття життя в Євангелії і 1-ім листі св. ап. Івана».

30 вересня 1917 р. Сл.Б. Митрополит Андрей уділив йому ієрейських свячень в Уневі. В 1918 р. почав писати габілітаційну працю «Про тринітарну науку патріарха Фотія», яку знатоки назвали «знаменитою малою монографією про тринітарну науку патріарха Фотія».

Не маючи змоги вернутись до Львова в 1918 р., бо вибухла польсько-українська війна, Блаженніший Йосиф записався на дворічні курси магістерії при Григоріянському університеті в Римі, які закінчив працею «Про принцип спірації у Пресвятій Тройці». Одержав титул «magister aggregatus» і в 1922 р. повернувся до Львова, де став професором Догматики, а потім ректором Львівської Духовної Семінарії і Львівської Богословської Академії.

Починаючи виклади «Про Святі Тайни», почав підготовляти підручник в українській мові.

«Цей науковий твір - писав потім о. д-р В. Лаба - попри свою річеву вартість, являється зразком для майбутніх українських богословів, як маєтсья освоювати богословські дисципліни досі виучувані в чужих школах і в чужих підручниках».

Десять років потім о. д-р Соловій М., ЧСВВ дав дещо ширшу оцінку підручника «Наука про св. Тайни»... «цей підручник, складений Митрополитом, є так би мовити, дзеркалом його глибокого богословського ума, зразком науковости, точности і величезного, енциклопедичного знання, а водночас і прикладом незвичайної проглядности, методологічного опрацьовання багатой матерії».

В 1977 р. о. д-р Іван Музичка в своїй статті п.н. «Початки української богословської науки в ХХ-му столітті і Блаж. Йосиф» цитує такий відступ з його промови з 1929 р.: «Богословська наука мусить триматися життя, бо лише тоді збереже свої властивості. З нього буде черпати нові спонуки до дослідів і не буде теорією, але практикою, а практика опреться на богословському пізнанні... Коли нема тої лучности, наука стає безплідною й нетворчою, а життя не має проводу. Робітня богословської науки має стати станицею, з якою богослов обсервує частину флюктуючого життя. Тоді в тих творах буде дух і життя, глибока віра і любов до Бога».

«На мою гадку - пише далі о. д-р І. Музичка - ця думка Блаженнішого найкраще характеризує його, як піонера богословської науки в ХХ ст., бо нею він дає важну й основну вказівку для нашої богослови, якою вона має бути у відношенні до життя, до дійсности, що нас окружає серед буднів. Тією засадою Блаженніший Йосиф і під його проводом наші богослови випередили західню богословію на п'ятдесят років. Це сталось, під впливом наших потреб часу і життя саме тих п'ятдесят років. Це сталось під впливом наших потреб часу і життя саме тих ХХ-их років. Сьогодні це є шлях, яким пішла західня богословія, хоч в захитаний спосіб».

Накінець згадаємо італійського бібліста, богослова, єгиптолога - монс. Джанфранко Ноллі. Він, прочитавши в 1986 р. 1-ий том «Творів патріарха Йосифа», в якому надруковані його праці в чужих мовах, так писав на сторінках ватиканського офіціоза «Osservatore Romano» (14.6.1987): «Не завжди легко передбачити куди зайдемо, коли студіюємо твори великих мислителів: звичайно буває, що їхня думка стає джерелом рефлексій, початком роздумувань або прямо інтуїції, які ми ніколи не мали б, як би не вклад згаданого автора. Таке трапилось мені, коли я почав студіювати твір особи, яку не вагаюсь назвати одним з найсильніших сучасних богословських умів, хоч він майже невідомий. Його вклад в богословський розвиток Української

Католицької Церкви був з певністю рішучий і незаступимий. Говорю про кардинала Йосифа Сліпого, що своєю працею про принцип спірації у Пресвятій Тройці дійшов до вершка, який в майбутньому не легко буде переступити. Його аргументація є чудесною».

Своє величезне, енциклопедичне богословське знання Блаженніший Йосиф старався передати своїм студентам у Львові впродовж 20-ть років. В своїх оцінках і дискусіях старався радше наголошувати те, що єднає, ніж те, що роз'єднює, підкреслюючи такі моменти в богословській спадщині, що були спільні Сходові і Заходові. У богословських питаннях він пильно вмів відрізнявати навчання Церкви основане на св. Письмі, Церковному Переданні та на творах св. Отців, зокрема істотно від того, що змінне, несуттєве.

Блаженніший Йосиф був переконаний, що одним з конечних завдань, якими промощується шлях до відродження життя нації є наука, наука має свою головну ціль - пізнання правди і служіння Правді, а богословська наука мусить триматися життя.

Після воєнної кризи, що виявив розбрат між життям і релігією, Блаженніший Йосиф книжкою «Шляхом обнови» закликав завернути на дорогу поєднання з Богом, обнови народу починати обною одиниці, підкреслюючи вагу релігії і духового життя в обновленні одиниці і цілого народу.

Роки формування і пастирської праці (1892-1945)

1. Сім'я і християнське виховання

Трагедія, яка навістила Українську Католицьку Церкву під час і передусім по II-й Світовій Війні, в особливий спосіб захопила її провідників: в найпершій мірі Слугу Божого Митрополита Андрея Шептицького, відтак його гідного наслідника Митрополита Йосифа Сліпого, якого довге мучеництво, про що найбільше будеться на тих сторінках писати, лишить пропам'ятним в серці українців-католиків, які ще живуть в батьківщині або в діаспорі по цілому світі, незатертий спомин, що оживляє спільну надію могти одного дня визнати свобідно дідичну віру на вправді і врешті вільних рідних землях.

Побачивши світ Божий 17 лютого 1892 р. в селі Заздрість, Львівської архієпархії, в Західній Україні, Йосиф мав щастя виростати в заможній глибоко християнській сім'ї, в якій одержав здорове виховання за моральними і релігійними началами, які його особливі прикмети проникливої розумовості і постійного характеру мали скріпити в кожній думці і в кожному його ділі в невідрадних злиднях життя. Дідо за прізвиськом звався Коберницький-Дичковський, але його також кликали «Сліпий». Той псевдонім перейшов на сина і став третім членом в прізвисьці внука. За переданням, псевдонім походить від одного предка Йосифа, якого в 1709 р. москалі, пригнобивши, осліпили за те, що він боровся під Полтавою проти царя Петра I по стороні гетьмана Івана Мазепи, і шведського короля Карла XII. Молодість Йосифа проходила безтурботно під дбайливим оком родичів, яким було на приміті не тільки тілесний та інтелектуальний розвій сина, але й також духовне дозрівання в світлі християнських начал. Можна цілком сміло твердити, що вони словом та прикладом власного життя зуміли взірцево виховати Йосифа, бо цей вже від ранніх років свого життя визначався на ділі в чеснотах, передусім в любові до ближнього.

Гуманістичні студії, до яких він висказував скоро особливий нахил, відмітили його незвичайні розумові прикмети. Після регулярних курсів, в 1911 р. Йосиф здобув в місті Тернополі атестат зрілості в класичних науках. Йшов йому тоді дев'ятнадцятий рік: вік, коли треба привласнити собі цінності, які позначають все життя; коли треба брати остаточні рішення і коли пробуджуються перші провісники любови. Йосиф повсякчас і понад усе любив Бога та й горів бажанням посвятитись Йому, але наука також нестримно його вабила під всяким оглядом. Як поєднати ті дві речі? Також і визначні люди, приманені одночасно наукою і Богом, довго сумнівалися про вибір, мовляв один виключав Іншого, але палаючий в Йосифа молодечий порив, у наслідок чого був він спроможний виключати будь-який компроміс і посвятитись всеціло й без обмежень лишень одній справі, збільшував в ньому сумнів, що й турбувало його.

Філософічні студії, які розпочав був він у Львові, вплинули лишень на зріст тих вагань, загострених крім того його сильно проникливою і водночас надзвичайно практичною інтелігенцією. Але тут, у Львові, де він проживав в Семінарії, як гість, трапилась йому можливість, очевидно не випадком, стрінутись з митрополитом Андреем Шептицьким, особистість якого впливала на нього особливо привабливо і якого признані всім загалом чесноти для нього визначували його, як природного і провіденціального провідника, що міг розвіяти всі його сумніви. Йосиф спитав Митрополита чи його бажання посвятитись університетським студіям могло б бути перешкодою до того, щоб стати священником.

Митрополит, великий знавець людей і передбачливий подвижник Української Католицької Церкви, усвідомивши собі зараз незвичайні дари юнака, збагнув вийняткові здібності, що в близькій майбутності могли б стати корисними для добра Церкви, і не барився з відповіддю: можна дуже добре користуватися наукою і навчанням в час служби Богові і це зовсім не є в контрасті з тайною священства. Розвіявши таким способом всі сумніви Йосифа, митрополит прийняв без будь-яких застережень молодця, піславши його в Інсбрук, в Австрію, в богословську колегію «Канізіанум», щоб тут завершити свої вищі студії.

Отаким-то актом Голови УКЦ офіційально освячено правильне прагнення Йосифа, що, позбувшись сумнівів та зажурень, міг впевнено почати свої студії, до яких зразу приступив усім своїм серцем і всією силою свого розуму. Та він ніколи не забуде, що найважливіше рішення в його житті здійснилось завдяки розумінню і далекозорості його Пастиря, до якого зберіг він назавжди глибоке почуття вдячності. Пізніше зрозуміє, що він сам став причастником геніяльних і величних замірів Митрополита Андрея, що старався здійснити їх своїми постійністю та інтелігенцією, які ще по сьогоднішній день лишуються подивугідними для всіх українських католиків, що невимушено прирівняють їх до не менш подивугідних чеснот його світлого сина по духу й наслідника.

2. Поміркуваний богослов і полеміст

Рік 1917 був для Росії рішачим роком: соціалістична революція усунула остаточно царський режим та, у наслідок того, припинила дотогочасне переслідування католицької Церкви, що від початку Першої Світової Війни перекинулось і на Західню Україну. Сам Митрополит Андрей був арештований і ув'язнений на три роки в монастирі-в'язниці в Суздалі. Тепер, після звільнення, він подається до Петрограду, щоб забезпечити офіційальне визнання юридичного стану Російської Католицької Церкви. Його намагання увінчались успіхом під час Синоду, яким він, оповитий справжнім авреолом ісповідника і мученика за християнську віру, провадив в колишній столиці Росії.

По повороті до Львова, Митрополит в скорому часі почав владичити поновно в своїй єпархії і 30-ого вересня того (1917) року, в якому відбулось багато подій, в лаврі ОО. Студитів, в Уневі, висвятив на священника молодого Йосифа. Хоч в його творах досі не знайшлося жодної вістки про таку важну подію в житті майбутнього кардинала, не трудно уявити собі його радість і запал під час рукоположення в священники, що попереджує вручення академічного ступня, подібно як фундамент попереджує гармонійну розбудову цілого будинку.

В Інсбруці, при «Канізіанум», він далі вчився, по чому здобув ступінь доктора по богословії. Його докторська теза мала титул: *Die Auffassung des ewigen Lebens nach dem heiligen Evangelisten Johannes* (Поняття про вічне життя в євангелії св. Йоана). Сімдесят років опісля її видрукова-но, і видно, по уважній аналізі, що автор, в оптиці формальности, ще недосвідчений, хоч не бракує запалу у дослідницьких вишукуваннях. Видніють також поруч з тим і здібність проникливости, певність у виборах суті стосовно аргументацій і сувору суттєвість тематики, в наслідок чого ця праця ще по сьогоднішній день актуальна. І саме цей одержаний докторат, далеко від того, щоб спонукати його залишити свої богословські студії, показав ясно скільки було важне продовжувати, щоб закінчити їх.

Курси спеціалізації в богословії і філософії, на які він пізніше записався, відбув все при «Канізіанум». Завершив він їх в 1920 р. іншою працею, набагато труднішою від першої і що, лишень два роки пізніше, вказує вже на незвичайну наукову зрілість. Твір, оприлюднений в

Інсбруці в 1920-21 р. коштами того ж університету, є полемічним нарисом «Die Trinitatslehre des byzantinischen Patriarchen Photios» (Тринітарна наука візантійського патріарха Фотія). Молодий богослов став тепер вже спеціалістом на полі тринітарних контрверсій. Озброєний в полі діалектики, яку присвоїв під час студій над св. Томою, він спосібний відкрити богословські тонкощі того ж патріарха і, завдяки теж його східній ментальності, в якій візантійська витонченість сплітається з могутньою риторикою Августина, послуговується він певними ефективними засобами, коли проникає та нівечить інтелектуальні злоби, якими досвідчено відзначався Фотій. Визначивши принцип, за яким різняться західний спосіб підходу до проблематики Осіб Пресв. Тройці від східного, він відмітив Фотієву помилку, не лишаючи також жодного місця в умі хоч би й найбільшого софіста з учених на можливий сумнів стосовно того.

В тій праці видніє певний молодіжний запал в збиранні теорій противника, але мова ніколи не доходить до безпощадного насильства чи до самовтіхи того, що відчувається на вищому поземі. Незважаючи на те, що подекуди «втікне» яке гостріше слово, все ж таки помітний у нього вже точно позначений темперамент сильного та успішного, але мудрого й обережного полеміста, що свою діалектику (передусім в посланнях з заслання) волітиме завжди висловити зрівноважено й переконливо, без ніякої непідхожої гостроти, навіть і тоді, коли виступатиме в своїх листах проти найвищих властей України.

Його повний богословський вишкіл, однак, не міг бути всебічний без прямого черпання з Учительської Влади Апост. Престолу. Тому Митрополит Андрей хотів, щоб о. Сліпий продовжував свої студії в Римі, на Східньому Інституті, на «Анджелікум», (тепер Папський Університет св. Томи) і на Папським Григоріянським Університеті. По двох роках пильних студій, о. Сліпий здобув титул «magister aggregates» працею в дорогих для нього сферах тринітарної богословії: «Про принцип спірації в Прес. Тройці». Мова тут про цінний твір із-за ясности розкладу праці і вкладу спекулятивного.

Із здобутим на Григоріянським Університеті ступенем, чим завершує він надзвичайний перебіг студій, він напевно вже був спроможний сприяти та скріпити науковий рівень в своїй батьківщині, в Україні. Треба було якраз такого здібного ума на те, щоб впорядкувати і довести до цілковитого розвою кращі інтелектуальні сили, що, по роках царського пригноблення, починали проявлятися з надією принести обильні плоди. Для того діла треба було підготовленого, бистрого і здібного ума, який був би спосібний відзначатись в організаційній ділянці, подавати тяглові приклади і вказувати на метод праці також і тим, що мали інакший науковий вишкіл. Митрополит Андрей відчув, що наблизилась хвилина збирання плодів довгорічних підготовлень, бо він вже мав такого чоловіка, який спроможен був взяти на себе те діло, і зразу кинув молодого доктора у вир праці.

3. Провідник розвою Української Католицької Церкви на культурній ділянці

Після номінації на професора догматики в Львівській Духовній Семінарії, о. Сліпий задумує, засновує і редагує богословський щотримісячний журнал «Богословія», що був безпосереднім чинником у відродженні богословської науки в Україні.

Незабаром молодого професора кличуть на пост Ректора Семінарії, де він має можливість віддати своє знання і чутливість на вишколення молодих клериків єпархії. І тут його праця, як Ректора, більш помітна від тієї, як богослова-професора.

Але Митрополит Андрей, геній замислів, засновує у Львові Богословську Академію і поручає її провід о. Сліпому з титулом Ректора, з ціллю, щоб його праця щораз-то більше поширювалася, і щоб його вплив в українській Католицькій Церкві ставав всебільш рішачим. З вибором на Голову Богословського Наукового Товариства, Митрополит кілька років пізніше піднесе йому шлях до вершка офіціальних посад в богословсько-культурнім світі України.

Тепер уже всі найкращі середники в руках д-р Сліпого, що, в роках 1929-1944, розвине в мало не чудесний спосіб діяльність Богословської Академії, число студентів в якій зростає в один час навіть і до 400! Може ніколи в історії Української Католицької Церкви не було такого періоду, де б на відтінку богословії заіснували таке надійне майбуття та конкретні можливості до праці, як

той, в якому з волі Митрополита Андрея відзначався, як ведучий та протагоніст, богослов Йосиф Сліпий.

Він, звільнений уже від всякого роду перешкод, діє як організатор культурального руху, що вневдовзі почне давати свої обильні плоди на різних відмінних ділянках з неймовірною швидкістю. Тільки надзвичайно обдарована людина з залізною волею могла без труднощів вести та провадити стільки різноманітних нею започаткованих ініціатив. В богословії, філософії, літургії, канонічному праві, церковному мистецтві зобов'язується він намітити позиції, вяснити поняття, захищати ідеї, підказувати напрямні, як на ділі повестись в науковому світі, і все те без мінімального вагання людини, що щойно починає діяльність не у власній площадці, та з компетенцією і певністю того, що розмишляє над вагомістю проблем і з свідомістю підготовлений до них, знає їх вичерпно простудіювати в найскладніших їх аспектах, щоб завжди подати якнайкращу розв'язку.

Але треба брати до уваги, що, як потім він покаже під час важкого заслання, в нього лиш єдина точно визначена ціль: праця на Славу Богові і своїй Церкві. От таємна його духовна сила, що піддержує його в його боротьбі в усіх часто драматичних справах його довгостраждального шляху.

На такім широкому полі праці, о. Сліпий не занедбує також можливість - для нього зобов'язання - скріпити зв'язки між Українською Католицькою Церквою і Апостольським Престолом, в такий-то спосіб, щоб могли брати участь в єкуменічному русі, ніколи не піддаючись дисидентським особливо лукавим з боку політичних властей лестошам. І щоб не стратити нагоди встановити зв'язок з групами уніоністів, він особисто бере участь в різних конгресах, наприклад, у Велеграді, Празі, Пінську та Львові, переконаний, що вклад, який він може і має дати при тих нагодах, щоб на тім виграла загальна справа, не може абсолютно передаватись кимось іншим без його власної відповідальності.

Вся простора архієпархія вкортці відчула науково-культурну і релігійну діяльність, яку порушив і вів о. Сліпий. Культурний і невтомний священик, Ректор Семінарії і Богословської Академії, він має всі потрібні дари, щоб стати главою великої громади. Він якраз знає нахил до себе душі людей, що прив'язуються до нього, приваблені його многогранною особистістю, і стають цінними співробітниками, які переконливо працюють поруч з ним.

Отже, нема чому дивуватися, що Митрополит Андрей, коли рішив запропонувати Римові ім'я свого коад'ютора, який мав би стати і його наслідником, думав якраз про о. Сліпого. Священикові, що дав заввагу Митрополитові, що було б краще подати Папі принаймні три імена, з котрих міг би вибрати найкращого, Митрополит відповів без вагання: «Нема кращого від о. Сліпого!»

4. Єпископ в час воєнного лихоліття

У вересні 1939 р., коли-то війська Гітлера зайняли Польщу, вибухла Друга Світова Війна. Ту воєнну акцію попереджено пактом взаємної неагресії з ССРСР, що став підлою Польщі. Галичину, отже, прилучується до ССРСР, і ввійде вона в склад великої Української Республіки.

Режим переслідування на цілій радянській території проти Церков взагалі, а особливо вже проти тієї ж католицької, був очевидно поширений також і на щойно прилучених територіях, але в душі більшої толеранції, з наміром, хоч би на початку, виведати симпатії в українського народу до нових господарів.

Відносно сприятлива проектам Митрополита Андрея ситуація триватиме коротко. Два роки пізніше Гітлер нападає на радянського колоса і займає Україну, яку покине лишень в останніх місяцях Війни коли, слідом за російськими танками, що проганяли на захід ненависних займанців, прибували також і гнобителі, що вважали католиків дисидентами, а їх пастирів, за проданих якійсь чужій силі, - ворогами політичних властей. Митрополит Андрей, спираючись на власті, йому дані за давніми правами, скористав відважно з того періоду толеранції, і, вже передбачуючи дуже прикрі часи, іменує чотирьох екзархів, що мали бути зв'язковими між католиками і Римом, чи за воєнного лихоліття чи за переслідування в ССРСР. Екзархом Волині, Полісся і Підлясся став єпископ Никола Чарнецький; екзархом Великої Росії і Сибіру - чернець-студит Климент

Шептицький, брат Митрополита; екзархом великої України - о. митрат Йосиф Сліпий і, вкінці, екзархом Білорусі - о. Антоній Неманцевич.

Та перед майбутніми великими загроженнями, Митрополит Андрей, вже в похилім віці і паралізований в наслідок ревматизмів, які перейняв у російській в'язниці за Першої Світової Війни, найбільше клопотався, щоб запевнити своїй єпархії гідного наслідника, що буде здібний розв'язати всі несподівані проблеми. Тому попросив хіротонії для митрата Йосифа Сліпого, як свого коад'ютора з правом наслідства, і Пій XII був радий вдоволити достойного Митрополита. На авдієнції з 25 листопада того ж року (1939) Папа звернувся до нього такими словами:

«З радістю звіщаємо Вам, що можете вважати коад'ютором і наслідником Вашого улюбленого учня, про якого Ви стільки разів згадували і хвалили. Можете зробити його таким відповідною відправою, при чому можете діяти самі або делегувати лишень одного вашого владику, і в разі б було потрібно, іншого обряду. Вашому учневі довірений титул Серре».

Незважаючи на несприятливі обставини, Митрополит скликав з питомим для нього динамізмом, з 18 на 19 грудня 1940 р. у Львові Собор екзархів, яких він іменував. 22 листопада 1941 р. Рим це потвердив. Папа тим актом признавав Митрополитові Андрееві юрисдикцію на цілий Радянський Союз, включно з Сибіром, попереджуючи і уневажнюючи будь-яку спробу Православної Церкви поширити власну юрисдикцію на католиків, що проживали в тій території. В празник Непорочного Зачаття в 1939 р., що за старим календарем, якого додержуються католики українці, припадав на 22 грудня, отець митрат Йосиф Сліпий був висвячений на Архиепископа-Серре. По смерті Митрополита Андрея, 1 листопада 1944 р., він став Архиепископом Львова і Митрополитом Галича.

В лябіринті ГУЛАГУ (1945-1963)

1. Арешт і перший засуд

В червні 1944 р. советські відділи, розбивши німецький фронт, посувалися побідоносно на захід, освободжуючи всю Україну після трьох років німецької окупації. Почали вони тоді виловлювати співпрацівників та й тих, що взяли були зброю в руки і ставали по боці наїздників. Почали вони також і арештовувати тих, що співпрацювали в будь-який спосіб з окупантами. З тих останніх тайна московська поліція підозривала найбільше католиків із-за їхніх зв'язків з Римом і, на жаль, така підозра вистачала для невідкличного засуду.

Під час злочасних років війни і окупації, архиепископ Сліпий продовжував спокійно працювати при боці митрополита Андрея, стан здоров'я якого з дня на день гіршав і змушував коад'ютора щораз-то частіше заступати його у виконанні пастирських обов'язків і, хоч переслідування Церкви з боку радянської політики стало вже постійним, ніщо тоді не могло передбачити бурі, що постане зараз після освободження і яку тепер, після смерти старого Митрополита, його наслідник і духовний спадкоємець мусить лишень власними силами сміливо відстояти, з повною відповідальністю свого уряду, як глави Української Католицької Церкви, яку московські власті, з підтримкою православного Патріярхату Москви, рішили знівечити раз назавжди на усіх територіях Союзу.

Як підготовлення вимушеного приєднання Української Католицької Церкви до російської православної Церкви, що довершиться наступного року на псевдосиноді у Львові, почалось ув'язненням і масовою депортацією владик, духовенства і монахів католиків, що не хотіли приставати до такого вимушеного силою «з'єдинення». Блаженніший Сліпий був одним з перших в'язнів.

«Пригадую собі, - оповідав Блаженніший, - як в середу, 11 квітня 1945 року, наїхало дуже багато авт з поліцією, а полковник Мельніков (?) приніс мені документ прокурора про арешт. Обшукали мене і забрали на авто та відвезли до тюрми при вулиці Лонцького. Дуже прикра була річ почути на собі під час обшуку розбишацькі руки».

Прийшовши до в'язниці, якийсь чоловік, що був мабуть там сторожем, підійшов до Митрополита і велів йому опертися до стіни, бо дальші обшуки будуть тривати ще довго.

Після також цієї ревізії Митрополита відвезли до келії, де він просидів до рана. Ранком, під сильною ескортою, повели Блаженнішого до авта і відвезли на залізничий двірєць до вагону, де замкнули його.

Того самого дня, 12 квітня 1945 р., поїзд від'їхав з Львова до Києва. В окремім переділі стерегло Митрополита 3-4 конвоїрів, а інші були на коридорі і в сусіднім переділі. Коли приїхали до Києва, конвоїри телефонували до тюрми, щоб прислали авто на залізничий двірєць, щоб підібрати арештованого. Мабуть через якесь непорозуміння приїхав горезвісний «чорний ворон», якого вживала секретна поліція, тоді звана НКВД, нині КГБ.

Митрополита посадили побіч шофера, немов би він не був арештований і завезли до найтяжчої тюрми при вулиці Короленка 33. Також тут, після переказів Блаженнішого, по нових і дошкульних обшуках запровадили його до «одинокки». Ще перед арештом, змучений працею, не можучи майже ніяким чином відпочити між тими мурами, під постійним тиском звичайної поліції, до чого треба ще додати більш підступні допити тайної поліції, було видно, що Владика находився мало не в стані крайньої немочі.

Незважаючи на це або, краще, користаючи з того:

«Мене водили на слідство день і ніч - оповідав Блаженніший, - так, що я буквально падав з ніг і мене мусіли підтримувати, ведучи до слідчого судді, при тому голодував, бо давали на день трошки юшки і 300 грамів хліба. Одного разу ранком, вертаючись з допиту, бачив я на коридорі єпископа Григорія Хомишина, згорбленого і похиленого, як вертався з умивальки. А голодування, безсоння і часті довготривалі допити можуть допровадити людину до безум'я; то велика ласка Божа, що я витримав ті всі муки».

Перший слідчий, на ім'я Горюн, був грубою і простакуватою людиною. Слідчий суддя Горюн та інші полковники, бачачи, що Митрополит вже докраю виснажений після кількох днів безсоння, голоду і виснажуючих допитів, почали його тероризувати до підпису, до відступст-ва, щоб відрікся єдності з Папою. За те обіцяли йому київську митрополію.

Одначе, коли побачили, що з відступством не піде, що Блаженніший готовий радше вмерти, тоді почали оскаржувати його, що він старався погодити націоналістів, що правив св. Літургію для дивізії «Галичина» і т.п., але на ділі не могли йому закинути нічого, бо справді, були це лишень наклепи кинені ворогами української католицької Церкви.

Вкінці, не могли йому закинути нічого і потім казали, що сидить за покійного Митрополита, що помер кілька місяців тому, а вправді тому, що він католицький Митрополит. Не могли стерпіти його геройської незломної постави супроти них, атеїстів, які хотіли його морально зломити і приневолити, щоб він свою особисту волю окупив ціною зради рідної Церкви чи хоча б дорогою сповидного переходу на московське православ'я.

Другим слідчим суддею був Крикун. Може був кращий від першого, але не менш рішений обвинуватити Митрополита. Цей одної ночі під час довгого допиту написав кількадесят сторінок протоколу і, думаючи, що фізична втома доведе обвинуваченого до підпису без жодного з його боку перегляду тексту, казав Митрополитові підписувати без проволочки. Але Блаж. Сліпий, що вже знав добре методи слідчих, хотів раніше прочитати. Все було в порядку аж доки не дійшов до місця в протоколі, де були записані наклепи на Папу і митрополита Андрея, його попередника.

«Я таке не казав, - запротестував відважно архиєпископ, - і не буду підписувати нічого».

Митрополит, мимо погроз, не уступив, поки слідчий не змодифікував протоколу. Одного разу Митрополит заявив слідчим суддям, що в їх протоколах є три-чвертих брехні. Вони тим обурилися і не могли цього забути чоловікові, який мав стільки відваги після того всього, що вже витерпів, знаючи ще до того, що його дальше жде.

«Треба мати на увазі, - пояснить пізніше Блаженніший, говорячи про своїх суддів, - що вони безбожники, без моральних засад, деколи мало образовані, а ще до того переходили в тому звірському напрямі свій вишкіл, то не дивно, що вони не в силі інакше писати».

За першого слідчого судді Горюна був також і інший слідчий суддя - галичанин. Тоді Митрополит довідався, що отець ігумен Климентій Шептицький старався передати йому якусь передачу, знаючи, що він голодує. Вправді цей святець знав, що голод Блаженнішого був передусім духовний і що не могли правити св. Літургії йому завдавало більше терпіння, ніж брак харчів.

Після довгих старань Блаженніший таки одержав посилку, що перейшла без труднощів контроль, в якій були сухарі, родзинки, покраяна просфора і невеличкий кубок - все, що було потрібно до відправи. Митрополит сейчас здогадався, тому почав робити з родзинків вино, з квашеного хліба просфори, а кубок заміняв чашу Святої Жертви. В такий-то спосіб він міг правити Службу Божу в підземеллі київської тюрми.

Переривали часто також Блаженнішому і сон, що Бог кожному давав на відпочинок і оновлення сил. Наглядачі примушували його спати на землі, а клали злодіїв на єдине ложе в келії. Навіть слідчий суддя сварився з директором тюрми, бо в'язень був завжди слабкий, коли вели його на допити, які, під правним оглядом, зовсім без будь-якої користі, велись часто ночами і з ціллю вимучити в'язня і зломати його волю. Тоді Митрополит признався б до того всього, що слідчі хотіли б і таким чином вони могли б його засудити на смерть.

Але по одному році допитів і різних тортур, слідчі му-сілі піддатись силою факту, що не встигли вони визначити його причетним до чогось, у наслідок чого могли б оправдати для нього вирок кари смерті, ні морально зломати його чи змусити піддатись їх шантажові. Тому в 1946 р., залишивши думку про його фізичне знищення, вигадали меншу кару, а щоб надати їй вигляд законності, назначили суд, в дійсності воєнний трибунал з трьох і двох секретарів. Слідчим був і Майоров, але остаточне оскарження «*заклученное обвинение*» робив полковник-слідчий Захитін, пізніший начальник київського слідства. Раз вночі, по півночі, начальник слідства по короткій павзі сказав: «*Ну, ми вас уничтожат не будем*». На всякий випадок, це незаперечний факт, що ціле слідство було так спрямоване, щоб Блаженнішого засудити на смерть, одначе, мимо всіх їхніх зусиль, не знайшли претексту.

Також і тим разом все однаково відбувалось: закидали йому контрреволюційну діяльність; що він шпигун Ватикану; що жив коштом народу і що він ворог Советського Союзу. Хотяй жодне з тих оскаржень не можна було обґрунтувати хоч би і найменшим доказом, остаточний вирок був все таки безжалісний: Митрополита засуджено на вісім років строгих лагерних робіт.

Інших засуджених на цьому ж суді скоро вислано до лагерів, а Митрополита, не знати чому, держали ще два місяці в київській тюрмі. Одного дня зненацька перевезли його «чорним вороном» на залізницю перед Києвом і потайки вислали з Києва до Москви.

2. Депортація

За стацією Москва «зеквагон» (вагон «заклучонних»), відчіпили і залишили його на бічній пероні. Там Блаженніший перестудився та дістав дизинтерію. Ліків не було, санітарні та гігієнічні умовини були жахливі, а ще і брак поживи сприяв цьому. Вкінці, по трьох тижнях чекання, вагон причіпили до якогось поїзду і приїхали до Новосибірська, на далекій Сибірі, де вже було кільканадцять тисяч в'язнів.

Отак-то розпочалася нескінченна «хресна дорога» етапів Митрополита Сліпого, якого часто перекидали з одного лагеря до другого без причини, як це згадує навіть польський священник Йосиф Кучинський в своїх споминах - хотіли замучити його за його стійкість у вірі і примусити покинути віру (що було б великою побідою для атеїзму і для неприятелів католицизму), або забити його.

Найгірші нещастя для каторжників - то часті і довгі етапи. Факт, що поїзд деколи стояв тижнями на бічній пероні, був цілком нормальним, так, як зрештою були нормальні жахливі гігієнічні умовини чи брак ліків і їжі.

На дорогу, після обшуку, дають пайку чорного хліба і оселедець. Ранком і вечером, як поїзд затримується, дають каторжникам гарячої води - кип'ятку. І тому під час етапу в'язнів більше мучить спрага, ніж голод.

Крім того в «зеквагоні» є тільки одна «уборная», і до неї водять по одному, лицем до стіни, а

руки за спину та й коридором треба йти майже бігом. В «уборній» двері відкриті, стоїть конвоїр і пильнує та підганяє до поспіху, а потім - бігом до своєї клітки.

Кільканадцять років пізніше, коли ці етапи були для Блаженнішого дальнім, та незабутнім спомином, в одній своїй гомілії про заслання св. Климента папи на Крим вставив він таке речення про етапи:

«Коли ми нині пригадуємо собі скільки-то ще їдуть на заслання, хоч то і залізницею, але воно триває місяцями. Заки каторжник приїде, то такий вимучений; при різних нагодах пересідки, різні сторожі, голод, холод... Приїде на етап страшно виснажений, змучений і до рапавих дощок, зимних як лід, прикутий. Вже крім самого вигнання, та фізична мука добиває людину...».

Транспорт, яким подорожував Митрополит, приїхав до Новосибірська у вересні 1946 р. З вагонів виведено кількасот в'язнів, що мали йти 3 км. до лагера. На дорозі порох був по коліна, а збитий в повітря, не дозволяв в'язням дихати, як додаток до мук пережитих до того часу серед знущань конвоїрів і бандитів, часто грабіжників і вбивців найгіршого типу. Але для Митрополита найгірше мало ще прийти.

По двох днях перевезено Митрополита до лагера Маріїнськ, де було около 8.000 в'язнів. Туди приїхав Блаженніший з запаленням легенів і 39°Ц гарячки та мав дизинтерію, але лікар на приказ «опера», тобто оперативного уповноваженого КГБ, який не підлягав навіть начальникові лагера, мусів виписати Митрополита зі стаціонаря, і його призначено до найбільш бандитського бараку. Коли Митрополит прийшов до лагера, до нього підійшов один молодий наддніпрянець, кажучи: «Ви мене не знаєте, але я Вас знаю». І щоб заспокоїти його, подарував Блаженнішому горнятко горохової зупи, якою тоді кормили в'язнів.

Щось подібно сталося в іншому лагері, мабуть це були Боїми, де Блаженніший був перенесений в 1947 р. Коли він туди приїхав і шов голодний та виснажений через лагер, напроти вибігла якась жінка і подала йому чорний разовий підпалок (пляцок) та ложку масла, кажучи: «Ви мене не знаєте, але я Вас знаю» і зникла.

В тому лагері двох наших хлопців берегли Митрополита перед «урками». Але одного разу, як провадили в'язнів до «бані» (лазні), то напхалось тих злочинців дуже багато і вони штовхнули Блаженнішого, який впав на підлогу. Впавши, він зломив собі ліву руку і з болів зімлів. Лікар, оглянувши зломану руку, сказав: «Що ж, іншим ламають ребра, а Вам зломали руку».

Лазня - раз на 10 днів, була справжньою каторгою. У кімнату розміром 15 квадратних метрів набивали 30 людей, і після 3-5 хвилин вартові виганяли їх, гукаючи: «Звільняй для інших!». З останками мила на тілі, в'язні вибігали у холод льодової камери - передлазні, де битком напхані люди перешкоджали один одному одягатися.

Також і там перебут тривав коротко, як завсиди, і того самого року 1947 Блаженніший приїхав до лагера в Печорі, в країні полярного клімату, 420 км. на південь від Воркути, що лежить на відстані 120 км. від північного льодового океану. З двірця в'язні мали їхати підводою, але потім конвой казав йти серединою болотистої дороги по коліна.

Кожний в'язень був закутий з двома іншими. Щоб дещо оминати болота, в'язні йшли паралельними залізничними рейками. Було дуже темно і тими рейками над'їхав у повній скорості поїзд, якого не можна було чути задля шуму, що робило тупотіння в'язнів, які маршували в багні. На щастя, конвой спостеріг і штовхнув Блаженнішого та інших в'язнів з рейок на долину і так вони врятувалися від певної смерти.

По короткім побуті в Печорі повезли Блаженнішого дальше на північ до Інти, 180 км на південь від Воркути, в найближчому сусідстві Північного Полярного Кола. По дорозі з Печори до Інти Блаженніший був в лагері в Косью (Комі АРСР). Мабуть, як приїхав хворий етапом, покладено його до стаціонаря і там зустрів його польський священник Пйотр Січек, що згадує про нього по повороті до батьківщини.

В Інті, після приїзду Блаженнішого, підійшов до нього молодий чоловік і даючи кусок хліба, сказав: «Я знаю, що Ви тепер у великій потребі і бодай тим хочу Вам допомогти».

Опісля Блаженніший довідався, що він син українського православного священника з Великої України і Митрополит Липківський висвятив його на єпископа. Він, працюючи в канцелярії лагпункта, як писар, деколи приносив Блаженнішому хліба і попереджав, коли заходила якась

небезпека або новий етап.

Мабуть у цьому лагері був і православний кіровоградський єпископ Атанасій, росіянин, але Блаженніший дізнався про це щойно по своїм визволенню.

По частих перевозах з одного лагера в другий, при кінці 1947 р. Митрополита перевезли з Інти до лагера в Боїмах, і мабуть також до лагера в Печорі, з якого слідуєчого року був перевезений до Потьми в Мордовії, 500 км на схід від Москви в напрямі Уралу.

Етап до Потьми тривав місяць і довів до фізичного вичерпання Блаженнішого, так що його хворого і з гарячкою поклали до стаціонаря в 7-ому лагпункті. Тут він зазнав тяжкої інфекції легенів, лікування якої мало б тривати довго, але з наказу «опера», що видно було виконував накази КІБ, Блаженніший був викинений зі стаціонаря і висланий до спільного бараку, де його шанси, щоб вижити, виглядали безрадними. На щастя, начальниця шпиталю, вражена особистістю хворого, записала його поновно до туберколіків, де він пролежав цілу зиму 1948-49 р. і поволі відзискав силу й здоров'я.

В Потьмі, де Блаженніший перебував довше і кілька наворотами в своїй довгій «кар'єрі» засланоного, було багато лагерів. їх побудовано ще в 1917 р. в осикових лісах Мордовії. Потім побудовано, непозначений на радянських мапах, залізничий шлях з Потьми до лагерів около 50 км. Обабіч залізничного шляху є лагері оббиті колючим дротом і обставлені вартовими вежами та обведені переораними і забороненими зонами, до яких не можна було приступити без дозволу поліції.

Тут, в Потьмі, коли перебував в лазареті, Митрополит мав нагоду сповняти один зі своїх особливих єпископських обов'язків - молитися на гробах українських священиків, мучеників за віру, похованих на цвинтарі в'язнів. Вже на свободі він одержав в Римі листа з США, в яким український священик Євген Цегельський писав йому:

«Ми довідались, що Ви знайшли гріб мого брата священика, Миколи Цегельського, що помер в 1947, і що молилися за покій його душі; нехай Господь вислухає Ваші молитви і подасть покій душі та вічне щастя в небі».

Блаженніший відповів коротко:

«Ваш брат Микола помер в Мордовії: був я в тім лагері і почув прекрасні розповіді про його святе життя і смерть».

В 1950 р. Блаженнішого призначили до 8-го інвалідного лагпункту, але з гарячкою викликали на етап і повезли до Києва. Підійшов до нього тоді один румунський генерал і сказав: «Вас визшають, щоб робити преси. Не дайтеся під ніякими умовами зломити».

Це поручення чужинця ще до того православного було в кожному разі зайвим, бо всі знали, що Митрополит був готовий радше вмерти, ніж нарушити католицькі засади. Якраз в Києві, советські власті даремно старались обіцянками і погрозами примусити його до співпраці, якої він не хотів з ворогами своєї Церкви. І коли вони допитували чи він назначив адміністраторів Львівської Архиепархії в його відсутності, не вдалось їм видобути нічого.

Вже на кінці 1948 р. вони вигнали з советської території о. Де Вохта, протоігумена редемптористів в Галичині, бельгійця, якого підозрівали, що був в тіснім зв'язку з Митрополитом і що одержав душпастирські завдання. Отець Де Вохт мусів покинути все і вернутись до Бельгії, але, перед від'їздом, він таємно передав свої повновласті о. Зятикові.

Вправді, безпосередньо перед своїм арештом, спочатком квітня 1945 р., Митрополит, находячись в дуже критичнім для нього і для його Церкви часі та напевно свідомий того, що діялося йому на шкоду, іменував таємно чотирьох адміністраторів для своєї митрополії, а саме: єпископа Никиту Будку, єпископа Миколу Чарнецького, отця Климента Шептицького та отця Йосифа де Вохта.

Перші два були арештовані разом з Митрополитом Йосифом кілька днів по їх номінації; о. Климент, брат Митрополита Андрея, був арештований в 1947 р. і вкінці, як вже було сказано, о. Де Вохт був примушений виїхати 7 грудня 1948 р. В наслідок того Блаженніший, вже на заслання в концтаборах, іменував двох нових адміністраторів дієцезії, точніше: отця Адріяна Зафійовського та отця Івана Чорняка.

Після смерти єп. Чарнецького в 1959 р. Митрополит іменував його наслідника, для частини

України і Білорусі, отця Василя Величковського. Майже в тім самім часі іменував він інших п'ятох адміністраторів для Сибіру: о. Николу Ревтя для Західнього Сибіру з осідком в Новосибірську; о. Іллю Блавацького для Центрального Сибіру з осідком в Красноярську; о. Степана Ратича для Східнього Сибіру з осідком в Іркутську; о. Алексія Зарицького для Казахстану з осідком в Караганді; о. Йосафата Федорика для південної Радянської Азії з осідком в Фрунзе.

По якомусь часі Блаженнішого знову відіслано з Києва до 8-го лагпункту в Потьмі, а потім до 14-го. Там приходили тайно до нього сповідатись ув'язнені католики, але тому що за ним постійно слідили, справу відкрито і визначили її перед властями протисовєтською діяльністю. До того спричинився ще й відомий старшина Швед, вояк, котрого сам Митрополит назвав «грубим і вульгарним» і який робив все можливе, щоб загострити муки свого славного в'язня, кепкуючи з нього і в кожній okazji погрожуючи новими тортурами.

І так, день в день, з лагєря в лагєр, роки переходили і, хоч мінялись імена міст і катів, страждання лишалось все однакове або ще гірше, чи то в Потьмі-Явас, чи в Ким-рові, лагєр з найсуворішим режимом, чи в лагпункті ч. 8 в Мордовії, який був призначений для інвалідів, чи в яким-небудь з численних лагєрів, розміщених в безмежнім «ар-хипєлазі ГУЛАГ», де Митрополит прибував, переходив або коротко затримувався, під неодмінними ворожими поштовхами, як той зморщений та висохлий на вітрі листочок в степу.

3. Другий засуд

5 березня 1953 р. смерть Сталіна розпалила в лагєрях СССР несподіваний вогник надії, якому судилось невблаганно згаситись. Тоді саме, - перейшло вже вісім років від першого арешту в 1945 р. у Львові, - коли він сподівався внутрі своєї душі, що його врешті пустять на волю, Блаженнішого викликали до управи лагпункту і прочитали рішення ГУЛАГУ: його посилають до дому інвалідів на Сибір, як ворога Радянського Союзу. ГУЛАГ не хотів випускати з своїх кігтів своєї жертви!

Коли Блаженнішого привезли на Потьму, там з'явилося двох високих старшин з Москви: полковник Туманов (росіянин) і підполковник Данько (українець), з наміром послуговуватись особою Блаженнішого, щоб нав'язати зв'язки між Ватиканом і СССР. Начальник лагєря, не знаючи про це, відіслав Блаженнішого, здається, до лагєря ч. 7 в Мордовії, але полковники зажадали негайного відіслання Блаженнішого на Потьму, і він поїхав з ними до Москви. Після стількох років це було уперше, що Блаженніший їздив «по-людському», через що він ще не тратив надії.

В Москві на двірець виїхав також старшина майор і завіз Митрополита до гостинниці, при малій вуличці, недалеко пам'ятника Юрія Довгорукого. Підполковник, що мав ним опікуватись, купив нове убрання, дозволив йому відпочити 2-3 дні, а потім сказав, що з Блаженнішим бажає говорити генерал особисто. В між часі, з наказу вищих властей, був представлений обширний досє про поведєння Блаженнішого в різних лагєрях до найдрібніших деталей. Йшов місяць червень 1953 р., і через московську особливо лагідну весну, забув він про холод минулої зими.

Генерал Жуков, омонім славного маршала, який виніс світлу перемогу над німцями, мав завдання унормувати відносини з Апостольським Престолом. В першій його розмові з Блаженнішим представив він йому справу і спитав що він про це думав.

Чи ви - спитав зараз Блаженніший - признаєте мене митрополитом чи ні?

Ми Вас митрополитом не робили - відповів генерал - та й не можемо Вас заперечувати.

Він розпитував про Ватикан, про папські уряди і як українці співіснували разом з поляками в Католицькій Церкві і т.п., та й прохав дати начерк історії нашої Церкви. У зв'язку з цим дав він дозвіл Блаженнішому працювати в бібліотеці, але коли в бібліотеці Блаженніший зажадав «Історії Руси-України» Михайла Грушевського, найбільшого українського історика, то урядничка усміхнулася і сказала, що книжки - «нема», діставши напевно наказ не дати йому тієї праці.

Крім того, в супроводі старшин, Блаженніший відвідав у Москві найголовніші церкви: патріарший собор, старо-обрядський собор-церкву, Третьяковську галєрію і інші головні музеї. Запропонували йому також відвідати Ленінську бібліотеку, утворєну з кількох московських

бібліотек, та й прохали написати своє враження.

На другій розмові з Жуковим Блаженніший, бачачи, що цей шістдесятлітній офіцер був йому прихильний, поставив домагання про мінімальну свободу для всієї Української Католицької Церкви по стількох роках переслідування. Жуков усміхнувся і погодився, щоб Блаженніший повернувся до Львова і на привернення «status quo antea», тобто до того стану, в якому знаходилися українські католики, заки почались переслідування.

Але це був лишень хвилиевий сон, іскра в темряві довгої нескінченної ночі. По ліквідації Берії вся ця справа затихла, а Блаженнішого повезли до дому інвалідів в Кузьминці, біля Маклакова. Подорожувавши трансибірським маршрутом через 5-6 днів, поїзд дійшов до Красноярська, звідтам ще 500-600 км. на північ - це вже автом, тайгою, і, на велике нещастя в'язнів, що вже були загартовані дов-голітними моральними і фізичними терпіннями, прикрим і болотнистим шляхом.

Недалеко Єнисейська знаходиться мале містечко Маклаково - 8.000 мешканців. Звідти до дому інвалідів ще 12 км лісом. Часто возили Блаженнішого під конвоєм, до Єнисейська, до різних урядів. Маючи дещо книжок з Москви, Єнисейська і Красноярська, Блаженніший написав перші два томи «Історії Української Католицької Церкви», починаючи від св. ап. Андрея.

В домі інвалідів, де він залишився напевно до 1957 р. під так званим домашнім арештом, життя, правда, проходило в більш гуманних умовах від тих, проведених по лагерьях, але все ще ж було таки дуже тяжке; в зимі морози доходили до 45-50° Ц, а літом докучали комарі і маленька мушка (махра); самому треба було варити собі, прати, помити долівку, подбати про опал і ін. З Маклаково Блаженніший вислав два Послання в 1954 р., на Різдво і на Великий Піст.

Що Блаж. Йосиф був в Кузьминці-Маклаково вказує його лист з березня 1956 р. до о. Михайла Лади у Відні:

«Дорогий брате!

Дня 24.XI. 1955 я вислав був порученого листа, який одначе десь в дорозі пропав. А був він такого змісту: сердечно дякую за пам'ять і так велику жертву та поміч. Нехай найвища Молитва буде відплатою. На жаль, прохаю не посилати більше, щоби й так не ускладнювати мого положення. Христос з Вами. Йосиф М. СССР Красноярський Край Єнисейський Р-н п.о. Кузьминка-Маклаково Дом Инвалидов Слипий Йос. Ив.».

Є ясним, що слова «найвища Молитва» означає Св. Літургію, яку Блаженніший відправив в наміренні того дорогого йому отця, що по війні жив і помер у Відні.

4. Третій і четвертий засуди

Одного дня, на весну 1957 р., вранці, по св. Літургії, несподівано приїхав начальник київського слідчого відділу - полковник Пивоварець, разом з Красноярським начальником. Ввійшовши скажено до кімнати, де був Блаженніший, обшукали його від голови до п'яти, обвинувачуючи його, як завсіди, за його антисоветську діяльність, і по довгих обшуках ув'язнили та відразу повезли до Єнисейська, звідки наступного дня перевезено його до Красноярська. Була це обов'язкова зупинка під час транспорту ув'язненого до Києва, де мало відбутись нове слідство.

Довга подорож спричинювала Блаженнішому великі муки через голод і холод, але він був задоволений, бо побачить хоч рідний край по 7-ох роках. Завізши його на вулицю Короленка 33, Блаженнішого втретє запроторили в ту страшну в'язницю, про яку мав він лише неприємні спомини.

Під час слідства, що тривало кілька місяців, одного разу слідчий суддя показав йому, не даючи можливість йому прочитати, копію листа папи Пія XII, який вислав йому професор К. Чехович, що повернувся був до Польщі після відбуття кари в лагерьях. Папа написав був йому до Маклакова, щоб розрадити його з приводу 40-ліття священства, яку він прийняв у вересні 1917 р., напередодні жовтневої революції, з рук шановного і його святого попередника Андрея Шептицького.

Щойно по довгих роках ми могли прочитати копію того написаного по латині листа, і ми певні, що, якщо Митрополит був би прочитав його тоді, в тій тяжкій ситуації, в якій знаходився, був би він вельми утішився, що напевно скріпило б в ньому спроможність та здатність не коритись ні фізично, ні морально всім посиленням в тім періоді намаганням переконати його

відступити від Риму, перекреслюючи всю свою відданість Апост. Престолові. Ось текст листа папи Пія XII по-українському:

«Достойному братові Йосифові Сліпому, Митрополитові Галича, архієпископові Львова, єпископові Кам'яная, привіт і апостольське благословення.

Недавнє 40-ліття твого священства дає нам нагоду висловити нашу любов, пошану і живе бажання потішити тебе в твоїм горю на засланні. Вже минуло 18 років, відколи ти одержав повноту священства; ти своє пасторальне завдання сповнив ревно у Львівській архієпархії, спочатку, як помічник з правом наслідства, а потім як митрополит, але за твою вірність цьому Апостольському Престолові ти був засланий в лагерь і змушений покинути твоє стадо; потім ти був запроторений у різних тюрмах і вкінці завезений на Сибір, далеко в Маклакові, де живеш все дотепер, як сторож інвалідів. Тому висловлюємо тобі, достойний брате, нашу глибоку вдячність за дбайливе сповнення священницької і пасторальної служби, раніше, ніж був ти позбавлений свободи і став «гідний терпіти образи Христа ради». Ми постійно благаємо Дитячко Боже: щоб доброзичливо потішив дух твій і щоб улегшив твої злидні і незручності твого життя. В між часі, як знак небесної охорони і нашого особливого співчуття, засилаємо тобі, достойний брате, з цілого нашого серця, апостольське благословення».

Таким чином, лист, який вислав йому Папа, щоб сказати, що він близький серцем і молитвою до невинного ув'язненого сина, став натомість причиною засуду, яку КГБ, що перехопив цей лист, поспішився додати до пасторальних послань, що Блаженніший вислав з Маклаково, і до актів попереднього слідства. Для політичної поліції це все стало доказним матеріалом в його анти-советській діяльності.

По слідстві почався суд, як по звичаю, при замкнених дверях і вночі. Разом з Митрополитом судили також ще і двох священників з Перемиської єпархії, Блавацького і Ревтя, пароха Поздичу. Одушевлені героїчним прикладом Митрополита, вони держались, чи то на суді, чи у в'язниці, дуже відважно й сміло, хоч були дуже суворо засуджені. Митрополитові судді додали ще сім років до попередніх тринадцять.

Він, очевидно, міг оминати заслання, ба й навіть одержати величі привілеї, якщо б не признав більше власті Апостольського Престолу, на який тепер, по смерті Пія XII, засів кард. Анджело Ронкалі, вибравши ім'я Іван XXIII. Перед вироком ще далі давали Блаженнішому, не без погроз, подібні пропозиції. Але ніщо не могло його переконати відступити від моральних і релігійних засад, що повсякчас провадили ним в житті.

Після більше від одного року по його другому ув'язненні в домі інвалідів в Маклаково, в літі 1958 р. Митрополита депортовано на Сибір, цього разу аж під Камчатку. В часі етапу умови були огидні: бруд, нечистота, воші, дизинтерія, голод, холод..., а ще до того етап тривав три місяці.

Певним є те, що у вересні того ж року, він опинився в Новосибірську, бо про цей короткий побут є точні свідчення, що подається нижче і в цілості. Дуже тяжко слідити хронологічно етапи заслання Митрополита, якого советські власті, щоб зломати його волю, продовжували перевозувати з одного лагерь до другого, з однієї в'язниці до другої, з одного концтабору до другого, і то завсіди довгими подорожами поїздом: з Новосибірську до Свердловська, зі Свердловська до Воркути, з Воркути до Вихоревки, з Вихоревки до Новочунки, звідти до Тайшету - це все є довга безперервна мука по різноіменних лагерьях, але на нівечення основних прав людини однаковими досконалыми середниками тортур поліційної влади: колючі дроти, озброєні сторожі, напіврозвалені бараки, лід або замерзлий сніг, бруд і голод, людська деградація.

На весну 1959 р., з Тайшету Митрополита перевезено до Потьми і кинуте в лагерь ч. 7. Про його побут в тій мордовській тюрмі, яку він вже добре знав, свідчить лист, що він написав вже на волі, докторові Михайлові Дишкант у Відні:

«...З Вашим братом я стрінувся 1959 р. на Великдень, в Мордовському лагерьі ч. 7. Я приїхав був тоді з-під Камчатки і лише день міг бути з ним. Він був мені тоді дуже помічним, приніс гарячого чаю, хліба і потім ще раз був у мене, після того мене сепарували і перенесли до сусіднього лагерьа. Брат Ваш адвокат, магістер Василь, робив на мене дуже миле враження і наші Українці його дуже хвалили. Я більше його не бачив. В грудні 1960 р. мене возили до Києва на переговори в справі Церкви, а тому, що з них остаточно нічого не вийшло, мене відіслано назад до

лагеря... Для потіхи можу Вам лише одне сказати, що він належить до найкращих одиниць».

При кінці 1960 р. Блаженніший був знову в Києві, цим разом в тюрмі при вулиці Короленка разом з іншими політ'в'язнями і тут заходить в довгу зайву розмову з поліцією, слідчими та державною владою України. Ціль завжди однакова: примусити його признатись до своєї ворожости до папи Івана XXIII, щоб потім виступити з відозвами до українських націоналістів, щоб повернулись, пожалувавши за свої помилки, до радянської батьківщини, і вкінці засудити будь-яку форму зовнішньої чи внутрішньої опозиції проти режиму.

Кілька разів вели його до Міністра Внутрішніх Справ України, котрий, запрошуючи його навіть представити центральній владі вимоги Української Католицької Церкви, взагалі не дав розпорядження полегшити Блаженнішому карні муки, незважаючи на те, що цей був дуже перестуджений. Цікавим є те, що міністер, щоб переконати Блаженнішого зліквідувати єдність української Церкви з Римом, основувався на дуже спеціальнім доказі про незаконність чину Берестейської Унії в 1596 р.

Блаженніший постійно давав їм відмовну відповідь, та и збував їх тим, що вони не признавали його Митрополитом, але трактували його як звичайного в'язня, який був пдний найгіршого доживоття в тюрмі.

«Ви - говорив Блаженніший до них - знущастесь наді мною і над Церквою; ви нівечите і нищите все те, що потрібне для розвою духовного життя і ще до того хочете, щоб я виступив проти тих, які співчувають зі мною і мене боронять».

Там, у київській тюрмі, в ізоляторі, виснажений до краю 16-літньою каторгою і допитами, але ще не знедолений на душі, написав Блаженніший на самі свої 69-і уродини, 17 лютого 1961 р., два довгі письма-оскарження (жалоби) советській владі на Україні. Одне було заадресоване до Першого Секретаря української комуністичної партії - Подгорного, а друге - до Міністра Внутрішніх Справ, що його часто кликав.

Ті письма є ясным доказом гідної погордної поведінки, якою Блаженніший завсіди відповідав на фізичні і моральні знущання, що зазнавав без причини від слідчих і катів, чи по тюрмах, чи в авлях суду, чи в концтаборах. Ось деякі уривки листа, що він вислав до Міністра Внутрішніх Справ Радянської України:

«Ви, що є при владі Радянської України, оскаржуєте Папу, що він ваш ворог. Нехай так буде. Поведіться тоді так, щоб він міг стати вашим приятелем. Перестаньте переслідувати греко-католицьку Церкву і нищити релігію взагалі: безсумнівно, що тоді відносини покращають. Подумайте тільки, що ця Церква на території України існує вже 1900 років, а ви тільки 44, навіть не пів століття. Вона ще перед вами заступалася за бідних і всіх тих, що були скривджені, але це зробила вагою своєї духовної сили, а не зброєю... Більше разів в Москві і також тут в Києві мені запропоновано, за велику заплату, щоб я висловився публично проти Папи, але я вважаю цю пропозицію одчайдушною... Ми, греко-католики, є громадянами України так як і ви, але не задля цього Папа мав би бути нашим ворогом. Я не маю жодного наміру піти закордон; все, що бажаю, є лишень визнання прав греко-католицької Церкви, що вона мала і що їй належаться на основі сьогодні потоптаної конституції.

Ви знаєте добре, що я був арештований вночі і вночі перевезений до Києва так, щоб ніхто не знав де я, подівся. Все ж таки вірні були готові дати мільйон рублів, щоб ви мене пустили на свободу. Мене, однак, судилось вночі при замкнених дверях, недалеко вашого теперішнього бюра, без жодного адвоката чи оборонця...

Лишаються мені, правда, мало років життя, але багато ви мені їх взяли, тому що в стані безборонного в'язня і каторжника, терплю я тортури і висмівання без провини вже майже 20 років...

Є дехто між вами, що марно сподіваються смерті всіх греко-католиків. Греко-католицька Церква розвинулась поза межами батьківщини і зміцніла, як ніколи досі. Тому, в тій хвилі, немає жодних перспектив, щоб вона завмерла зовсім.

Певно, ми тут помремо, але помрете також і ви і греко-католицька Церква пережить в катакомбах переслідування злочинного безбожництва і православної анархії, і буде жити. Щодо вас, які є визнаним безбожником, яку причину маєте, щоб поборювати католицизм і боронити

православну Церкву? Не личить одному безбожникові робитися апологетом й оборонцем московського патріархату і большевицького православ'я!

Однак, будь-яка дискусія в тій справі є, на жаль, зайвою. Я вже доказав, що ми не є в Академії Наук, що не маємо однакових прав... Ви є міністром, я натомість -в'язнем без жодного права. Я є науковцем, не політиком, ви не є науковцем, але політиком, провідником держави, що посідає публичну силу. Я, очевидно, не можу говорити з позиції сили. Я рушив з одної в'язниці, щоб прийти до другої, щоб поновно вернутись до іншої в'язниці. І так, Богу дякувати, пережив я вже 17 років завжди під наглядом ваших крісів. Коли мене забрали на допити, ішов я до лікаря, бо був хворий, і мусів натомість терпіти труднощі, які доводили до божевілля, щоб оборонитись годинами й годинами; навіть для здорового чоловіка не було б це легко, подумайте тоді, як було мені, хворому, і за жаргоном лагерь - «доходяги» (доходящему).

Ця його постава, що всюди полонила пошану й подив всіх його друзів в тюрмі, включно з злочинцями, що доказано десятками людей різних національностей, значніше впливала на зріст заздроси і злоби радянської влади супроти нього. І саме по написанні тих двох листів з відважним протестом його становище трохи погіршало.

Перевезений з Києва до лагерь в Мордовії, мусів він гірко терпіти: 12 жахливих пересилок, з найгіршими злодіями і бандитами, терплячи жорстокий голод і нічний холод. Мусів він терпіти також всякого роду фізичних і моральних знущань. Десь над Волгою, однієї ночі, впавши без сил, думав він, що згине.

Коли, здається в жовтні 1961 р., він прибув до Мордовії, Митрополит мав гарячку 39-40° Ц враз з запаленням легенів. «Опер», однак, не дозволив, щоб такий «ворог радянського союзу» лікувався в стаціонарі лагерь, тому примістив його в спільнім бараку, з якої треба було на фізіологічні потреби виходити в туалет надвір на холоді, при 40° Ц морозу. Блаженніший був би напевно помер по кількох днях, якщо б один його товариш у в'язниці, литовський священник Сваринкас, не придбав був пеніциліни, через що й врятував його.

Та «опер», довідавшись про те, передав о. Сваринкаса слідчим, які його тяжко покарали. Тим самим вироком в 1962 р. були засуджені на тяжкий карцер, на невизначений час, також один православний священник і, очевидно - Митрополит; він був засуджений не задля того, що врятувався, чого совети не хотіли, але задля того, що відважився говорити безбоязно главам комунізму в його державі.

Силою того засуду Блаженніший був кинений до одної келії 10 лагпункта в Мордовії, про це пише український дисидент Олексій Мурженко, вигнаний з Радянського Союзу 24 березня 1988 р.; ось опис очевидця:

«Був це гріб, що збудували в зимі 1960р., і щоб бетон скоріше застигав, додавали солі, яка втягувала вологість: був це найгірший лагерь в Мордовії тому, що дуже вогкий; коли в 1970 р. перебував я там, люди, що знали Блаженнішого Сліпого, пригадували собі його дуже добре і шанували його й далі за його сильну, відважну і доброзичливу вдачу. Також і самі злодії шанували його».

З тієї келії в'язні могли вийти тільки раз на день, і то тільки до туалету. Митрополит знову захворів, але лікар не хотів і чути про нього, ані дати потрібні ліки, але, на щастя, о. Сваринкас знову придбав ліки, як і раніше.

Та вже після майже 18 років каторги, знущань і терпіння, кінчались вже і Митрополічі муки, що стали символом опору проти переслідування, що у всіх часах історії Церкви черпав силу і відвагу з прикладу геройських ісповідників.

І таким чином поліційний тоталітарний сталінський режим, що його керму наслідники мусіли задержати в рамках марксистично-леніністичної ідеології, творив у наслідок своїх одержимих жорстокостей ряд мучеників, на явний для світу доказ абсурдної системи правління, що власними руками підкопує під собою неминучу могилу, коли-то жертва страждущих, як Блаженний, не буде більше даремною, а мільйони братів в нарешті свободній батьківщині не забудуть ніколи тієї жертви.

Свідчення про мучеництво

1. Передмова

Уривки, що подані тут в цілості, творять тільки одну малу частину широкої збірки писем, книжок, статей і різних есеїв відносно мучеництва Блаженнішого Йосифа впродовж 18 років в радянських лагерьох і тюрмах, і є пре-цизним незаперечним доказом. Всі автори тих писем були співкаторжниками Митрополита в деяких з численних карцерів чи лагерів архипелагу ГУЛАГ, розсіяного по радянській території від Європи аж до Тихого океану. Це були люди різних національностей: українці, поляки, білорусини, німці, чехи, австрійці, румуни, мадяри, литовці, італійці, жиди, католики і православні, всі вони різних культур і досвідів, але всі злучені в однаковим гидуванні задля політичної системи, що могла лютувати так довго і по-варварському проти одної невинної і славної жертви, як Блаженніший Сліпий.

Як оповідання, яке сам Блаженніший зробив після звільнення, про події, що стались від його ув'язнення аж до його приходу до Риму в 1963 р., так і ці уривки свідочств були матеріалом в докладних вишукуваннях для хронологічної реконструкції каторжного шляху Блаженнішого. При вищезгаданих вишукуваннях, довгих і не завсіди легких, помогли багато українські священники Українського Католицького Університету імені св. Климента папи в Римі.

Ціль нині є одинока: виявити пошану до правди.

2. Київ (літо 1945 року)

Київ, столиця України, має 2.200.000 мешканців. Завжди був він найважливішим політичним і культурним центром України, що проголосила свою незалежність з ім'ям Української Народної Республіки 22 січня 1918 р., а від 1922 р. стала Українською Радянською Соціалістичною Республікою з правом на рапрезентанта при Організації Об'єднаних Націй (ООН). Врешті 24-ого серпня і 1-ого грудня 1991 проголошено незалежність України.

Найстарше свідчення є полковника Бориса Сухоручка-Хословського, який активно брав участь у визвольній боротьбі і який, освободжений після довгої каторги, оселився в Чехословаччині, звідки в 1965 р. написав цього листа до Блаженнішого:

«Згадав про Вас, Ваша Еміненціє, не лише як земляк в діаспорі про українського архипастира, але також і як людина, яка на протязі довгих років поділяла однакову з Вами гірку долю. Так само, як і Ваша Еміненція, і я був одним з тих багатьох мільйонів невинних жертв жорстокого безглузкого терору... Обставини судили мені опинитись бічобіч з Вами, розділені лише вузьким коритарем нашої в'язниці влітку 1945 року. Але й потім увесь час, майже до 1954 року, мені приходилось про Вас частенько чути..., наприклад про грабіжницький напад на Вас "урків" і "блатних"... Перебуваючи в Ухті, а від 1950 року в Абезі під Воркутою чув, що Ви були там.

Свою кальварію на Сході я наступив мабуть чи не одночасно з Вами, у травні 1945 року. І десь так в серпні того ж року опинився "у внутрешній тюрмі" нехвально званого МГБ у Києві у камері напроти Вашої. Там я якийсь час перебував з єпископом Чарнецьким з Львова.

Певно після Вашого повороту та в зв'язку з Вашим високим визначенням та призначенням багацько було про Вас написано, але на превеликий жаль, до нас на провінцію зі Заходу, крім неперевіраних чуток, мало що доходить. А шкода. Бо ж тих, що цікавляться Вашою справою, всім тим, що Ви пережили, Вашим тріумфальним поворотом і ще більш тріумфальною перемогою над злом та Вашою теперішньою діяльністю на користь української нації, є між нами більше. Та й не диво.

Ваш випадок, а з ним зв'язаний доказ великої та безмежної Милости Божої, лишається в пам'яті віруючих не лише української нації, але й у віруючих цілого світу на довгі та довгі часи. Як на велике чудо-диво, варте згадки та переказу з покоління в покоління на рівні з чудесами біблійних часів... Повернувся звідтіля у 1955 році... Живу тепер життям чернецьким, проте цікавлюсь всім...».

3. Маріїнськ (вересень 1946 року)

Один з сибірських лагерів з полярними температурами, де замордовано тисячі в'язнів, засуджених на каторжні роботи, або таких, що чекали іншого назначення.

Перше свідчення - це професора Антона Княжинсько-го, що після звільнення з радянських лагерів виїхав до ЗСА, де написав свої спомини (Княжинський Антін, На дні СССР, Нью Йорк 1959, 112):

«Моє здоров'я поправлялось, і лікарка добилася дозволу перевести мене в півстационар: це був для мене великий осяг. Звідтіля міг я деколи вийти на прохід, побачити людей. Під час одного проходу довідався я, що до нашого табору прибули львівський Митрополит Йосиф Сліпий, єпископ для Полісся, Підляшшя й Волині Чарнецький і українсько-католицький митрат з Берліну о. Вергун.

Недовго перед тим всі вони пройшли слідчі арешти і дістали присуд. Коли я вже очунав з терпіння у слідчій тюрмі і почав опановувати себе, вони три ще переживали конечну в большевицькій диявольській тюремно-таборовій ситуації духову депресію.

Митрополит здебільша мовчав, шукав самотності і молився...».

Друге свідчення. Пані Оношко Людвика, білорусинка, в 1970 р. писала до Блаженнішого лист, де між іншим казала:

«Ми зустрічалися в Марійську у вересні 1946 року. Я помагала робити рукавичку дротом - то була тоді Ваша праця...».

В листопаді 1978 р. вона знову писала з Польщі:

«Емінінціє, дивлячись через телебачення на інавгурацію (понтіфікату) нашого Папи - я бачила і Вашу Емінінцію в добрім здоров'ю і відразу пригадала собі вересневий день в Марійську, коли помагали Вашій Емінінції робити рукавичку. Це був 1946 рік».

В тому самому листі пані Оношко пригадувала, що Блаженніший помагав у Львові її братові - о. Константанові Оношко, у збиранні матеріалів для докторської праці про Петра Могилу. Її брат французьканець, в 1932 р. виїхав з о. Кольбе на місії до Японії. Коли вернувся, то в 1944 р. його розстріляли німці. Кардинал подякував за листи і переслав малу допомогу в доларах.

Третє свідчення. Тшецяк Галіна, полька, учителька, родом з Волині, замешкавши в Польщі по своїм освобо-дження, де й померла також, в 1971 р. написала до Блаженнішого два рази по-українському. В першій листі казала:

«Перепрошую, що турбую читанням мого листа. Коли я виходила на волю з Маріїнських лагерів ст. Суслове ч. 4, нам було відомо, що Ваша Емінінція, на жаль, ще залишається там. Нераз ми збирали грошову допомогу для Львівських Митрополитів - Мучеників, але один Бог знає чи та допомога приходила на місце призначення. Після десяти років ув'язнення мене реабілітували і дозволили переїхати в Польщу. Дістаю учительську ренту, якимось помаленько живу».

А в другій листі, між іншим, писала:

«...не маю сили усього описати. Хвилююсь і плачу. Останній мій лагер був Маріїнський. Повернула на Волинь. Потім репатріювалася в Польщу...».

4. Боїми (1946 р.)

Наступним лагером були Боїми, а коли Блаженніший туди приїхав і ішов голодний та виснажений через лагер, напроти вибігла якась жінка і подала йому чорний разовий підпалок (плячок) та ложку масла, кажучи: «Ви мене не знаєте, але я вас знаю», зникла.

В тому лагері двох наших хлопців берегли Митрополита перед «урками», але одного разу, як провадили в'язнів до бані (лазні), то напхалось тих злочинців дуже багато і вони штовхнули Блаженнішого: він упав і зломив собі ліву руку, зімлів, закликаючи лікаря, а цей оглянувши, сказав:

«Що ж, іншим ламають ребра, Вам зломили руку». Лазня - раз на 10 днів була справжньою каторгою. У кімнату розміром 15 м² набивали 30 людей, і після 3-5 хвилин вартові їх виганяли, гукаючи: «Звільняй для інших!» З останками мила на тілі, в'язні вибігали в холод льодової камери - передлазні, де битком напхані люди перешкоджали один одному вдягатися.

Про побут в лагері Боїми писав 24 березня 1963 р. Йосиф Шварц, жид, з Брукліну, Нью Йорк, ЗСА, що до 1948 Р- був у советських лагерах.

«Ваша Екселенціє, прошу ласкаво прийняти скромний дар (дві книжки) від бувшого з-ка "Сиблагу" ст. Маріїнск Антигескл отделение 1, 2 і 4 лагпункта, до 1948 Камеровская обл.

1946 р. 47 бригада Сергеева, в котрій: я, Збудовський з Надвірної і Стефанишин з Дрогобиччини працювали близько загорода лагера Боїми, де Ваша Екселенція і *покійний вже тепер єпископ Чарнецький* тоді сиділи. *Стефанишин інформував нас про те. Він сказав, що в Марійську єпископ Вергун. У квітні 1948 р. усіх бувиших польських громадян, поляків і жидів завагонували та повезли під охороною емведівців до Брест Литовського, де нас передали польським офіцерам і в Польщі нас звільнили.*

Ваші терпіння для Віри й народу не пішли надармо. Наша жидівська газета майже що тижня пише про геройський чин Вашої Екселенції. Нехай же Господь Бог дасть Вам ще на довгі літа багато, багато здоров'я та сили для добра українського народу, який вже страждає від всяких окупантів».

Про зустріч в Боїмах з патріархом Йосифом оповідає Михайло Гнатович Ілляшук («Патріархат» 1990.Х., 32).

«Одного разу до нас привезли представників вищого духовенства із Західньої України - колишнього голову Греко-Уніятської Церкви у Львові, Митрополита (або архієпископа) Сліпого і трьох архиєреїв. З останніми мені не приходилось розмовляти. Вони держалися від всіх осібнаком, майже ні з ким не спілкувались, може тому, що погано розуміли російську мову або удавали, що погано її розуміють. Вони були дуже залякані, весь час боялись, що їх будуть "притискати" або погано з ними обходитись, як із представниками релігійного культу. Та ці побоювання були неоправдані. Можна було не сумніватись, що вони були під точним тайним наглядом, та назовні командування лагера поводилося з ними, як із звичайними арештантами.

А ось зі Сліпим мені вдалося познайомитися ближче, бо лежав я свій час разом із ним в одній шпитальній "палаті". Це був великий, високий, поставний чоловік, літ сорока - сорока п'яти. Не беруся описувати по дрібно його зовнішності, бо п'ятнадцять років минуло після мого останнього побачення з ним, риси його обличчя в моїй пам'яті затерлися, та залишилося в мене від нього загальне враження мужньої краси. У зовнішньому вигляді Сліпого, в його манері поведінки, в спілкуванні з арештантами не було нічого святенського, релігійного, ніякого показного лицемір'я великомученика, який постраждав за віру Христову. Він був простий зі всіми, і нікому не прийшло на голову, що до арешту ця людина займала високе суспільне становище. І у відношенні його до лагерного начальства не було в нього ні гордовитості, ні погорди, як в озлобленій важкої особи, яка-то колись користувалась великим авторитетом, владою і впливом, а тепер з волі ворогів утратила всі ці почесні.

Його прихильники на волі не забували про нього і прислали йому десятки посилок, які він роздавав багатьом, бо йому стільки не було потрібно. Це був ерудит, високо освічений чоловік. Якимось то способом вдавалося йому одержувати із-за зони (лагеря) книжки релігійного змісту: Євангеліє, Біблію та інші. Лежачи на ліжку в шпиталі, він часто перечитував їх і навіть пробував і мене просвіщати. Я слухав його проповіді не без зацікавлення, бо він вмів живописно і з захопленням говорити, і видно було, що володів великим даром красномовства. Його недовго продержали в Боїмі. Тут було багато українців із Західньої України. Начальство боялося, щоб його вплив не збільшився серед земляків, бо вони бачили в ньому не тільки духовного наставника, але й українського провідника. Тому одного прекрасного дня Сліпого, разом із трьома іншими єпископами, етапували із нашого лагеря в невідомому напрямі. Довго не було нічого чути про нього. Потім хтось пустив чутку, що його вислали на Далеку Північ, в строго режимний лагер, де держали його в строгій ізоляції і там він наче б то зламав руку, а може й помер. Та ці поголоски про його смерть виявилися неправдивими. Після смерти Сталіна Сліпого продержали в тюрмі ще

одинацять років і тільки в 1964 (?) році його звільнили і дали йому можливість виїхати за кордони Радянського Союзу.

В Західній Україні вже давно була ліквідована Греко-Уніятська Церква, тому Сліпий подався просто в Рим і тут на початку 1965 року він був висвячений Папою Павлом VI в стан кардинала. В загальній кількості він пробув у тюрмах - лагерьх вісімнадцять років».

5. Кіров (1947 року)

Місцевість на північному-сході від Москви з концтабором для різних в'язнів, який служив тоді, як тюрма при переході.

Свідчення о. Петра Леоні, італійського єзуїта, військового капеляна, що залишився після війни в Україні, як пастир для латинників. Арештований в Одесі і засуджений на примусові праці, був звільнений в 1955 р. і вернувся до Італії, де опублікував свої спомини п.н. «Ватиканський шпигун», звідки витягнений слідуючий уривок (див. 258-259 ст.):

«З побуту в етапній в'язниці в Кірові залишилися в мене сумні спогади. Це була найбрудніша тюрма, яку мені довелося бачити. Блощці розмножилися мільйонами і вночі було неможливо оборонитися перед ними, бо в камері було зовсім темно. Тільки тоді, коли розподіляли вечерю, приносили мізерну нафтову лампу, яку зараз же забирали, залишаючи нас на поталу паразитам. Три ночі, що я провів у цій в'язниці, були справжньою мукою. А втім, ще більших мук я зазнав від людських паразитів, від злодіїв».

Про свою зустріч з Блаженнішим Йосифом о. Леоні даліше так описує:

«Я зайняв місце на горішніх нарах. Почало смеркатися. Чую, що якийсь незнаний мені голос кличе мене по імені. Старша людина з бородою стояла перед моїм ложем. Подав мені руку і сказав: Йосиф Сліпий. Я ніколи досі його не стрічав, але я знав добре, хто він. Я навіть контактувався з ним з Одеси в 1944 р., коли він був найменованим на львівського архієпископа й митрополита. Це була для мене велика радість, але водночас і великий біль опинитися тут разом з моїм Митрополитом, що став каторжником Ісуса Христа».

В Кірові о. Леоні зустрівся також з єпископом М. Чарнецьким, з яким він був знайомий уже давніше, та з кількома католицькими священиками. Його розповідь продовжується так:

«8 вересня пополудні дали нам харчів на чотири дні подорожі й ми рушили до залізничної станції. В нашій групі, що нараховувала приблизно 40 осіб, було нас трьох католицьких священиків і двох владик; це не погано - буде кому піклуватися про жертви комунізму. Наступного дня, переходячи через Котлас, пригадуємо героїчну постать екзарха Росії Леоніда Фьодорова, що в тій убогій землі перевів останні роки свого у в'язнення і тут помер в 1935...»

В Печорі обидвом єпископам і старому українському священикові казали висісти; о. Кучинський і я мусіли їхати ще два дні».

6. Печора (1947 року)

Лагер в районі полярного клімату. Свідчення Михайла Цьок, що в 1972 р. написав Блаженнішому лист з Польщі, в яким, між іншим, казав:

«Слава Тобі, Боже! Багато успіхів у праці, Отче Кардинале, для Бога і нашого Народу, бажас Цьок Михайло, котрий сидів три тижні з Вами на Печорі».

7 Косью (1947 року)

Сибірський лагер в Автономній Республіці Комі.

Свідчення Пйотра Січека, священика поляка з лодзьської дієцезії, який, повернувши до Польщі після звільнення, написав кардиналові Сліпому цей лист 8 листопада 1966 р.:

«Найдостойніші Еміненціє! Пробачте, що осмілююсь пригадати нашу зустріч в Косью в Комі, де я довідався, що львівський греко-католицький Архієпископ є в шпиталі. По двох роках я мав

нагоду висповідатися. Перед виїздом до краю Ваша Емініція мене повідомили, що небаром вернуса до Польщі. Сердечно дякую Вам за слова потіхи і піддержання священницького духа.

Від моїх колег чув я, що, як Ваша Емініція говорили православним про Бога, то вони з захопленням слухали Ваших слів, з подивом висловлювались про Вашу особу. Терпіння Вашої Емініції і мучеництво за віру ласкавий Господь зволив винагородити винесенням Вашої Емініції до великої гідности в Церкві... Заключую висловом глибокої пошани до Вашої Емініції, як Кардинала Греко-католицької Церкви і Мученика за св. віру.

Хабеліце, 8 листопада 1966, о. Пйотр Січек».

Блаженніший подякував за листа і за спомин, бо приємно згадувати минулі лиха, та закінчив порадою на бажання Отця Січека про папське благословення з нагоди посвячення його костела.

Про побут в Косью згадує Володимир Мороз, абсолювент Львівської Академії у 1937 р., в'язень від 1939 р. до 1945 р. в тюрмі і радянських лагерьх на далекій Печорі, Комі АРСР, де й проживав без права виїзду ще до 1958 р.

«В 1951 р. захворіла моя дружина, мусів її відвезти в лагерний лазарет, що знаходився на березі ріки Косью, поселення Косью в Комі АРСР. Відвідуючи хвору, я там зустрів свого молодшого товариша при академії Майку Теодора. Він попросив допомогти йому, бо його вже мали випускати з лазарету і відправляти далі по етапу. З цієї розмови я довідався, що в лазарет привезли "Тата", так ми в академії називали нашого ректора о. Йосифа Сліпого.

З допомогою Майку Теодора зміг зустріти його у дріжджеварці: це кімната, де варили дріжджі, як ліки для хворих на цингу. Завідувала цією кімнатою і варила дріжджі, вірменка за національністю, Аракелян - дуже порядна жінка, яка мала кару на 10 літ. Вона і готувала для Блаженнішого їсти і доглядала за ним.

Під час зустрічі вона вартувала, щоби хто нас не побачив, бо Блаженнішого дуже пильнували, з ким зустрічається.

Моє перше вражіння було дуже важке. Я пам'ятаю Блаженнішого, як поставного імпазантного чоловіка приємної зовнішности, а переді мною стояв худий, в обвислій лазаретній одежі старик, весь посивілий, лице запале, голова злегка дрижала.

Втішився зі зустрічі, через кілька хвилин старався згадати мене, як студента, розпитував про моє життя. Я йому розповів, що я вже не лагерник, а працюю вільним без права виїзду звідси, і що в 1948 році їздив у відпустку у рідні сторони. Дуже цікавився, як виглядає життя на рідній Тернопільщині, особливо релігійне. Дуже його боліло, що деякі священники підписали і перейшли на православ'є, особливо згадував оо. Михаліху, Батюка, Короля, про яких йому повідомляли у численних листах, як з рідних сторін, так і з різних лагерів.

Життям в лазареті був задоволений. Дуже гарно відносився до нього лікар-хірург, естонець за національністю, Веріга, хоч сам працював у неволі. Він намагався Блаженнішого підтримати фізично, добре лікував, а головне добре відживляв, що і було доручено вірменці Аракелян. Блаженніший просив прийти через кілька днів, бо хотів приготувати листи, яких одержував дуже багато з різних місць.

Через кілька днів ми знову зустрілися. Блаженніший передав мені пачку листів, які були пронумеровані від 1 десь до 560. Просив зберегти, а по можливості відіслати в рідні сторони. Був дуже пригнобленим, відчував, що його знову повезуть на переслідство на Україну, а там нові допити, нові тортури, може ще гірші за ці, що вже перетерпів в Києві. А також не був певний за свою долю, чи не захочуть його знищити. Тому просив, щоб ці листи попали в гідні руки для історії.

Я в цей час хворів на виразку шлунку і мусів час від часу діставати путівку і їхати лікуватись на курорт. Ось і тоді поїхав в Єсентукі на Кавказ, по дорозі заїхав до Львова, до свого найближчого товариша о. Антона Будзана і всі ці листи передав йому, щоб він передав їх чи сестрам-монахиням, чи за кордон. У той час всіх священників, хто не підписав, заарештували, а кому вдалося уникнути арешту, були у глибокій підпіллі, в катакомбах, і так тайно відправляли Служби Божі. Мав я щастя бути на Службі Божій в о. Антона Будзана, о. Пашиківського, які працювали в музею. Зустрів свого товариша о. Заставного Василя, що працював шофером, о. Славського, який працював в бібліотеці, о. Лошиня. Розповідав мені о. Будзан як в підпіллі

працюють монахи і монахині, як вони винаймають кімнату і там живуть по 3-4, а працюють де хто може прилаштуватися, особливо працювали в лікарнях. Вони і організували посилки для Блаженнішого, особливо просфори та родзинки для відправи Служби Божої.

Коли я приїхав з відпустки, пішов до лазарету і про все розповів Блаженнішому. Він дуже уважно всім цікавився, про все розпитував, але душа його була ще більш неспокійною, бо відчував, що скоро його повезуть на пересуд. Тим більше, що лікаря - основного його опікуна Верігу, забрали з Косью до Печори робити операцію якомусь великому начальникові. Передбачаючи все, щоб не дати на поругу чашу і дискос, з якими він відправляв Служби Божі, передав їх мені. Моя дружина влітку робила передачі через Аракелян для Блаженнішого головно з зеленени: цибулі, редиски, моркви, огірків. А коли повернулася з відпустки з рідних сторін, то пішла сама до Блаженнішого, зустріла його за допомогою Аракелян і розповіла, як живе Збаражчина і Тернопіль. Блаженніший дуже всім цікавився, про все розпитував і глибоко переживав. Також розповідала, як багато священиків в'язані.

Після цього Блаженнішого скоро кудись відправили, і ми більше його не зустрічали. Десь через рік до нас в Косью приїхав ансамбль артистів-в'язнів з Воркути, в якому був учасником о. Артем Цегельський. Він і відправив у мене в хаті Службу Божу на дискосі і чаші Блаженнішого. Дискос і чаша довго зберігалися в мене. Не було змоги ким передати за кордон. Аж в 1987 р. приїхав з Польщі дядько моєї співробітниці Лядрик, а він є священиком греко-католицьким десь біля Вроцлава. Я йому передав дискос маленький, скляний і чашу теж невелику, з 15 см висотою з якогось металу, і просив ще при нагоді передати до Риму - до музею пам'яті Блаженнішого.

Ось що осталося мені в пам'яті з тих далеких часів».

Ці літургичні посудини перевіз з Польщі до Риму архієпископ Мирослав Марусин з власноручною допискою: «Для Музею при Се. Софії в Римі: Літургичні сосуди Блаженнішого Кардинала Йосифа; переховав їх і передав Іван Мороз, колись студент Духовної Семінарії у Львові. 21.X.1986 р.».

8. Інша (1947 року)

Концтабор для в'язнів, засуджених на примусові роботи, знаходиться даліше на північ від Печори, в найхолоднішому сибірському районі в найближчому сусідстві північного Полярного Кола.

Перше свідчення. Священик Михайло Сопуляк, українець, якому вдалося емігрувати до Едмонтону в Канаді, в 1964 р. написав кардиналові Сліпому листа, в якому, між іншим, казав:

«Ще одна вістка. Є тут о. протоієрей Е. Барцевський, священик Патріаршої Церкви, присланий сюди для па-стирювання, бо тут є кілька парафій під проводом єпископа Панталеона Рудика, колишнього пароха православної церкви св. Юрія у Львові. О. Барцевський був передше священиком у Кіровограді, де його єпископом був єпископ Атанасій, старенький російський владика, що був десь на засланні [в Інті] враз з Вашим Високопреосвященством. О. Барцевський оповідав мені, що єпископ Атанасій оповідав з подивом про поставу Вашого Високопреосвященства в тюрмі та про вдержування дисципліни між нашими священиками, що були ув'язнені враз з Вашим Високопреосвященством. Владика Атанасій помер десь перед двома роками».

Друге свідчення - Франца Гробауера, якого артикул, опублікований у віденському щоденникові «*Neues Oster-reich*» з 23 лютого 1963 р., є попереджений наступним передсловом:

«Зустріч з Архієпископом Сліпим в одному з таборів рабської праці північної тундри - звіт очевидця, що повернувся недавно з полону».

«Австрійський громадянин, професор д-р Франц Гробауер, що довгі роки був у радянському полоні, зустрів під час своєї мандрівки по каральних таборах північного Сибіру українського Митрополита й Архієпископа Львова, Кир Сліпого. Вони жили кілька місяців у тому самому бараці й навіть ділили один з одним ліжко. З нагоди звільнення Митрополита, що викликало в усьому світі таку велику сенсацію, д-р Гробауер написав для наших читачів нижченаведений спогад».

Оце текст статті д-ра Гробауера:

«Вагоном сильно шарпнуло і поїзд поволі зупинився. Знадвору чути було роздратовані переклики й поспішні кроки. Хтось вигукував накази. Засуви важких дверей нашого вагона - до речі, був це вагон для транспорту худоби - відсунулися. Зграя політ-солдатів втиснулася до середини й, з пістолетами в руках, почали виганяти нас в зимову, холодну як лід, ніч. Перед нами лежало поле, вкрите глибоким снігом.

Пройти крізь снігові замети було надзвичайно тяжко. Раз-у-раз хтось падав і, здавалося, що загрузне в снігу назавжди. І зо мною була подібна справа. Довга подорож у ці Богом забуті підполярні сторони, а перед дорогою тюрма в одиничній келії протягом двох з половиною років виснажили мої сили. На ногах в мене були личаки, і в такому обв'язу я розпачливо продирався вперед.

Аж от поблизу від мене якийсь в'язень звалився з ніг. Негайно прискочив до нього конвоїр і почав "підкріпляти" його "рушничним приладом". Мій сусід з трудом підвівся на ноги, зробив два кроки і знову повалився. Я перебрів снігом до знесиленого, вхопив його мовчки під руку, а другою рукою тягнув його речі. І так ми вдвох ішли до лагерь.

Перед барачним будинком нам казали зупинитися. Тут мала бути лікарська перевірка: кого призначать негайно до табору праці, а кого тимчасово до відділу для хворих. Хоч лікарський огляд був дуже поверховий, проте процедура довго тяглася.

Тоді як ми чекали на свою чергу, я познайомився ближче з моїм товаришем недолі. Досі я знав лише його прізвище: Сліпий. Я здогадувався, що він - священик; на це вказувала його зовнішність: достойна постать, повна гідності поведінка, посивіла борода. І справді, я не помилявся. Після деякого вагання в'язень відкрив карти: передо мною стояв львівський архієпископ. Дуже тяжка подорож постаріла його передчасно. Він сидів утомлений на своєму наплечнику й чекав, як усі інші, що з нами зроблять. Аж тут несподівано відчинилися двері, до кімнати впали два зухвалі парубки. Очима розглядалися по присутніх, немов би когось шукали. Їх погляд зупинився на Митрополиті. В одну мить прискочили до нього й знову щезли, скоріше ніж можна було очуняти. Разом з ними щез також багаж владики. Князь Церкви лежав на підлозі, з його уст і носа сочилася кров.

Коли Архієпископ підвівся, закликали його до лікарського огляду, і рівночасно також мене. Ми обидва мали щастя: ми попали до барака для хворих. Хоч це був щойно початок листопада, надворі було вже 40 градусів морозу. В таку пору року жити в нужденно побудованих лагерьх було справжнім мучеництвом.

Коли ми згодом відчинили двері лазарета, ми побачили кошмарну картину, від виду якої станули як вкопані. Через довгастий будинок волочилися зовсім голі сухорляві люди, шкіра та кістки. Ще ми не опритомніли від цього незвичайного виду, як до Архієпископа підійшов похилий старший чоловік загорнений в коц, і обійняв його. Митрополит познайомив мене з ним: ще один церковний достойник з Галичини, єпископ уніятської Церкви, Микола Олексевич Чарнецький.

Від нього ми довідалися, що значить ця дефіляда нудистів у шпитальному бараці. Це була п'ятниця, а в п'ятницю забирали від хворих білизну до прання й віддавали її наступного дня до речі ще напіввожку. Другої пари білизни на зміну не було.

Лазарет був переповнений і в ньому недоставало всього необхідного, особливо ліжок і білизни. Нічний спочинок відбувався у три зміни: тоді як одні лежали на нарах, інші куняли по кутках або вешиналися довкола барака. Білизна складалася з коротких підштанців і підсо-рочки-безрукавки. Так одягали на далекій Півночі - ми знаходилися в таборі Інта - безкровних і висохлих до костей хворих.

Лікар був українець; він примістив Митрополита в ліжку, що його досі займав Єпископ, і на просьбу Митрополита примістив там і мене. Довгі місяці ми спали у трьох на цьому ложі: я посередині, Митрополит по моїй лівій, Єпископ по правій. Роками я був наймолодший, але з нас трьох я дістав найвищу кару, а саме десять років каторжних робіт. Сліпого присудили на вісім, а Чарнецького на шість років. Обох їх обвинувачували в "агітації проти советського режиму", на основі ославленого параграфу 54-16, пункт 10.

Пізніше я зустрів на моєму шляху, у советських в'язницях і лагерьх каторжних робіт, багато священиків і всіх їх засудили під тим самим позірним закидом. Один з українських панотців врізався мені в пам'ять особливо глибоко. Це був звичайний сільський парох з Карпатської України засланий

до концтабору.

У вільну від праці неділю в'язні зібралися на подвір'ї до щоденної ранішньої переклички. Несподівано цей священик виступив з ряду, станув посередині чотирикутника, вийняв захований під плащем дерев'яний хрест, що його він сам зробив, і міцним голосом закликав на весь майдан: «Христос воскрес, воістину воскрес!» Крім його одного ніхто з в'язнів не пам'ятав, що це був Великдень. Та тільки пролунало це воскресне привітання, як розлючені таборові кати кинулись на слабку постать мужнього пастиря і серед побойів та копняків затягли його в карцер.

Наше тріо провадило дуже інтересні розмови. Архiepіскоп - бистрий мислитель. Деколи він розказував про свої студії в Інсбруці, згадуючи при тому з вдячністю своїх професорів і висловлюючись тепло про Австрію. Та він ніколи навіть на хвилину не відмовлявся від своєї приналежності до української батьківщини й її жителів, про яких говорив завжди з любов'ю. Страждання українського народу пригнітали князя Церкви важким тягарем.

«Його думки без упину кружляли довкола питання, як облежити горе земляків, хоч йому самому доводилося переживати багато гіркого. Ці теми Митрополит обмірковував живо з своїм Єпископом. Також Єпископ був людиною високої духовної культури. Перед першою світовою війною він студіював у Римі, часто бував у Відні й щиро любив Австрію.

За ті ідеї, що стали актуальні на теперішньому Соборі, Архiepіскоп Сліпий заступався вже тому більше як 15 років. Вже тоді він вважав за річ необхідну, щоб християнські Церкви діяли солідарно. Цю солідарність він уявляв собі інакше, як один німець, інженер з околиць Рейну, що висловився раз злбно: "Три чинники, скоріше чи пізніше, зроблять порядок в Росії: німецький жандарм, американський купець і католицький священик".

З цього часу Архiepіскоп Сліпий уникав цього необачного балакуна. Така обережність не була безпідставною. Совети боялися Митрополита навіть тоді, коли він був їх в'язнем, і стежили за кожним його кроком та підслуховували кожне його слово.

А шпигунів і всіляких кримінальних типів було в лікарні доволі. Вони були добре відгодовані, тепло одягнені й цілком здорові. З їх облич можна було вичитати всі злочини, через які ці кримінальники попали в конфлікт із законом. ГПУ нацьковувало їх проти деяких в'язнів: вони мали вивідувати їх справжню настанову та підслухувати їх розмови. Коли до нас наближався шпигун, ми переходили в розмові на латинську мову. Обидва владики володіли нею добре, і я також знав латину.

Деякі бандити удавали побожних, щоб таким чином добути довір'я церковних достойників. Єпископ Чарнецький був дуже добродушний і легковірний, він благословив цих негідників, посвячував їхні вервиці, і не спостерігав, що в той час вони його обкрадали. Одного разу один з бандитів підглянув, що Архiepіскоп носить під сорочкою золотий хрест. Незабаром ці типи зручно заінсценізували напад і хрест пропав.

Скарги не дали жодного результату. Управа лічниці й сторожа підтримували своїх шпигунів. Через них вони довідувалися також, коли який в'язень отримував пакет. Ледве адресат підтвердив його одержання, з пакета не було вже ні сліду.

Галицькі владики отримували інколи "посилки", тобто пакети з харчовими продуктами. Адміністрація не зважувалася красти їх відверто, але здебільшого вони щезали зі сховища. Одного разу Архiepіскоп просив мене здати на схов пакет, що для нього надійшов. Бо треба знати, що в нього постійно була підвищена температура, а саме цього дня він почував себе дуже ослабленим. На коридорі хтось несподівано накинув мені на голову мішок і вирвав мені з рук пакунок. Кілька годин пізніше ми знайшли на снігу перед бараком малий полотняний мішок. В ньому був ще тільки товстий папір, розсипані зерна вівсяних і гречаних круп і на самому споді мала паперова торбина, якої злодій мабуть не добачив.

В ній були сушені виноградні грона. Митрополит взяв їх у руки немов цінний скарб. Кілька овочів він дав до склянки з водою і поставив їх обережно, щоб ніхто не бачив, під ліжко. Наступного дня вийняв склянку з під ліжка. Таким чином Митрополит прийшов у посідання літургичного вина для Служби Божої, яку він потайки відправляв.

Коли в країні полярного сонця почала уступати темна ніч і з каторжних таборів над Печорою

почали виганяти в'язнів до праці, вибила для мене година прощання. Архiepіскоп і Єпископ супроводили мене аж до огорожі, що відділювала лазарет від пустинної тундри. Обидва владики потиснули мою руку й обійняли мене. Так ми розстались.

Мені судилося мандрувати ще довгі роки долиною горя, з одного каторжного табору до другого, з однієї тюрми до другої, але на моєму шляху я не зустрів уже ні Митрополита, ні Єпископа».

9. Потьма (1947-1953 року)

Тюрма на відстані коло 500 км на схід від Москви, в Мордовській АРСР, звідки іде залізниця в напрямі різних лагерів того ж району.

Перше свідчення. Д-р Людвик Мазуркевич німець з Людвігсгафен, в листі з 12 лютого 1963 р. написав Блаженнішому:

«З преси я довідався, що при Божій допомозі, Ви одержали волю. Як Ваш товариш страдань в 1948 році і в наступних роках в Мордовській Автономній Республіці, дозволю собі зложити Вам сердечні побажання... Я вернувся в 1957 році».

В другому листі багато років потім, 3 січня 1982 р., д-р Мазуркевич писав:

«Емінінціє, прийміть запевнення, що до смерти не забуду Вашої милосердно-харитативної акції щодо мене і моїх товаришів в лагері. Ви не тільки ділились з нами останнім куском хліба, але давали нам надію, відвагу і силу зносити тодішнє пекло. Тому дякую Вам, Емінінціє... І також Господь Бог, благословив Вас, Емінінціє, многими літами, мудрістю і харизмою. Щоб Ви могли ще служити своєму дорогому народові, що гордиться Вами».

Друге свідчення. Фердинанд Цепліхаль, мабуть чех, 21 січня 1964 р. так написав з Відня до Блаженнішого:

«1947 рік, Потьмалагер, стація Явас, 14 лагерний пункт. Там я стрінув одного пана, що представив себе: Сліпий, духовний.

По багатьох роках побачив я знимку в газеті, а на знімці папу Івана XXIII і побіч нього мого знайомого з Потьми. Зі знімки видно, що Ви не постарілись, Ваш погляд залишився бистрий і ясний. Спочатку я зволікав з письмом до Вас. Як знаєте, я поступав колись з Вами попростачки, а також противорічив. Ви мене розумієте і сподіюсь, прохаю, простили.

В лагері все було інакше. Більшість людей - це була сіра маса, тільки деякі залишилися, як одиниці і поширяли світло в темряві. В моїй пам'яті Ви є ясне світло. Для мене було б великою радістю і ще більшою честю, якби Ви собі мене пригадали...

Лишився я в Потьмі аж до 1952 р., потім перевезено мене до району Північних Уралів і в 1958 р. повернув до Австрії. Перед від'їздом я попрацював з Вами, і Ви мені тоді дали тютюн, газети і трохи паперу (це не було мало, бо папір вартував як денна порція їди і багато тютюну). Крім того, нині я свідомий цього, Ви мені дали своє благословення.

З жахом я згадую час ув'язнення, але коротке знайомство з Вами, було для мене ясною і радісною подією, яке дало мені нове знання, духову міць і свіжі сили».

Митрополит відповів:

«Високоповажаний Пана Цепліхаль! Сердечно дякую вам за милого листа. Ви пригадали мені багато. Богу дякувати, що ті тяжкі часи минули для Вас: на мене ще чекають. Якщо щось собі пригадаєте, прохаю написати. З найкрацими побажаннями...».

Третє свідчення. Професор Евстахій Станіславський, з Відня, арештований совітами 1945 р., пережив 10 страшних років в тюрмах і лагерьх Сибіру. Тому що був австрійським громадянином, звільнили його в 1955 р., після згоди між Австрією і СРСР-ом. Повернув до Відня, де помер в 1964 р.

«В тюрмі і в лагерьх - казав Блаженніший, - світив він великою характерністю і незломністю волі. Помагав своїм українцям, де лише міг і скільки міг, передусім, як помічник таборового лікаря. Залюбки займався він, в можливих хвиликах, літературою й філософією, мріяв про розвій України та леліав думки про свою участь в її розбудові. В лагерьх був віруючим і практикуючим католиком».

Свою зустріч з Блаженнішим він так описував:

«Вперше я зустрівся з митрополитом Йосифом у 1948 р. Його привезли з півночі з-над Печори до табору 385-23, який був у Мордовській Автономній Республіці. Зустріч моя з Митрополитом була для мене безмежною радістю і я її зараховую до найбільш зворушливих хвилин у моєму житті. Познайомився з митрополитом Йосифом серед шпитальних стін, де Митрополит лежав тоді хворий на легені (фіброз легенів і постійна гарячка). Митрополит мимо своєї хвороби своєю поставою, щедрістю, добрим серцем і силою свого духа піддержував інших на силах, а також і мене.

Інокли одержував незначні посліжки з харчами, якими він завжди ділився із своїми спів'язнями. Своєю великодушністю і вірцевою поведінкою, Митрополит здобув серед в'язнів великий авторитет. Про це дуже добре знав таборовий режим і тому ніколи не спускав його із свого всюди проникливого ока. Митрополит нагадував мені людину з душею первісного християнина, з усіма цінними прикметами, вірний своїй Церкві і народові.

Назовні скромний, але з глибоким умом і широким світоглядом - справжній ієрарх української греко-католицької Церкви і гідний наступник престола Кир Андрея. Ця величність Митрополита була відома серед в'язнів і рівночасно була пострахом для большевиків, бо за його кожним кроком і найменшим порухом стежили, як за найбільшим злочинцем... Енкаведисти підсиляли до нього різних інвігіляторів, яких завданням було повідомляти про всі рухи Митрополита. Однак він був надто свідомий того; тому завжди і на кожному кроці був обережний.

Мені здається, що я мав чи не найбільше довір'я в нього... Ми дуже часто розмовляли. Він дуже болів долею української греко-католицької Церкви; це була його найбільша турбота. Але він повсякчасно вірив у перемогу сили Христа і що незабаром знову будуть вільно гомоніти святоюрські дзвони гомоном святої радості і перемоги та що вийде з катакомб українська греко-католицька Церква, а її вірні дальше будуть слати вільні молитви до Всевишнього.

Його постійно забирали з табору і кудись возили, а після привозили назад. У 1953 р. кінчився його реченець засуду (він був засуджений на 8 років) і його відвезли були до Києва. Там довгий час тримали його в тюрмі і тортували фізично й душевно. Большевики намагалися зробити з нього свою іграшку, але при Божій помочі Митрополит видержав усі большевицькі методи. Вони хотіли, щоб Митрополит одобрив ліквідацію української греко-католицької Церкви, але він залишився незламний і до кінця вірний своїй Церкві.

Після того, як вивезли з табору Митрополита, одного разу викликали мене на допит, на якому були самі вищі Функціонери. їхні обличчя були мені чужі, тобто не місцеві, таборові. Вони мене питали про Митрополита, допитували про Митрополита, дослівно про все. їх цікавила особиста характеристика, його поведінка, співжиття з в'язнями, інтелект, матеріальна сторінка, зустрічі з поодинокими в'язнями.

Найбільше їх цікавили деталі його наставлення і погляд та відношення до московського православ'я взагалі і до подій, що під ширмою православ'я відбулися в західних областях України.

Довгий час я не знав, де він перебуває, аж одного разу одержав від нього подарунок "на хліб" (гроші). Він писав з Красноярського краю з західного Сибіру, де його помістили в "Домі інвалідів". Я з Митрополитом переписувався до часу його звільнення і виїзду до Австрії».

Спомини і виміна думок між Блаженнішим і проф. Станіславським продовжувалися і пізніше; 8 грудня 1963 р. проф. Станіславський писав з Відня до Блаженнішого у Ватикані:

«Екселенціє! Найдостойніший Отче! Вправді я вже мав нагоду передати, згідно переказати Вам моє радісне привітання з приводу вашого більш чудесного чим природного прибуття в Рим, на Землю св. Петра. Нині хочеться мені особисто склонити голову перед історичною подією, що

призначенням зв'язана з Вашою появою по цій стороні імагінаційної лінії, що світ поділила на Схід і Захід... У Вашім прибутті хочу більш бачити як лиш ввічливий жест і приязний акт примирення двох відрубних світоглядів і голубину галузку предистинованого миру. Все то є у Вашім формально тріумфальнім приїзді, але в ньому мені видиться децю більше, а саме символ побідної історії нашої Церкви її малої громади великого народу.

Це лиш зачин, але зачин геніяльної думки - інтуїції о силі напрямних ідей спасенного повороту. Дай Бог, щоб той зачин перейшов в стихію і набрав форм загального переконання і наказу волі. А "vox populi, vox Dei". На тлі тих орбітних подій і наша думка зріє.

Ваше, Екселенціє, перше і святе бажання перед все-добрим папою Іваном XXIII було "вернути у Львів", як преса голосила. Очевидно, це найістотніше бажання, яке людині може зродитися після дивних пригод, одиссеї. Але Львовом і Вами цікавився у Вашій неприсутності і -Київ. І цей епізод врізався в мій ум, як з'явління і став вихідною точкою дум і подій, включно до Вашої місійної появи з далекого Сходу в близькій Римі. Мені здавалось, неначе б я її предвидів. - Львів нині не той, яким він був, коли ми там були. Він не центр, але його вага і значення супроти Києва таке, як Ленінграда супроти Москви. І не Ленінград рішає про судьбу Союзу, але Москва, і не Львів рішатиме про долю нашої Церкви, а Київ. Москва має і матиме свого Алексея і чому, питаю, Київ не може мати свого Кардинала? А раз він є, то його сан діє. Знова дай Бог, щоб переходові перестрої, як і верствування думок тривали довго і довше аж до ренесансу нашого великого народу. Через Церкву - нова історія народу».

Кілька днів пізніше Блаженніший відповів довірочним письмом:

«Дорогий Пане Професоре, Ваш лист справив мені незвичайно велику приємність, бо по моїм відомостям. Ви вже не жили і ніякого знаку життя від Вас я не одержав, а всякі посередництва є завжди проблематичної вартості. Ваші останні листи я одержав ще в Єнісейську, на вигнанні, і мабуть відповів тільки раз тому, що Ваші письма пропускали лише на те, щоби довідатися щось від мене. Вас навіть задержали були після всіх німців, бо чекали на мої відписи.

Слава Богу, що Ви вернулися щасливо. До мене звертаються тут німці і італійці за відомостями про своїх рідних. Я їх відіслав до Гробавера, а тепер буду відсилати до Вас і до інших.

Що я вийшов на волю, це справді чудо, а так само і друге, що я живу. Але важне те, що я хочу вертатися назад, якщо тільки буде можливість. Дай Боже, щоби і Ваші пророчі задуми сповнилися.

Ми задумуємо заснувати тут Інститут - Університет і збираємо наші розсіяні по всім усядам наукові сили. Пришліть, будь ласка, свою автобіографію, за поданням наукової кар'єри і печатаних праць. Дуже вдячний Вам за Вашу прихильність.

За побажання святочні сердечно Вам дякую, прийміть їх від мене не менше щирі і благодатні».

Четверте свідчення. Д-р Золтан де Саги, знаний як доктор Тот, мадяр, пережив 11 років в советських лагерьх, по своїм освободженню опублікував по еспанському свої спогади п.н. «Прізіонеро єн ла УРСС», де говорить про митрополита Сліпого.

В другім виданні, додав також і фотографію Митрополита, вже свобідного, і мапи лагерів, в яких перебував. Ось уривок, що нас цікавить (див. Доктор Тот, Прізіонеро єн ла УРСС, Фуерца Нуева Едіторіал, Мадрид 1972, 218-219):

«В'язень, що визначався над іншими, з'єднуючи собі пошану, був львівський Митрополит Йосиф Сліпий. Велична патріархальна постать, його довга борода, сильна особистість і спосіб життя правдиво християнський викликали подив серед спів'язнів.

По війні Митрополит ставив спротив всім спробам советської установи для справ релігійних - розкласти греко-католицьку Церкву України. Він не був схильний участувати в православній Церкві, якою кермує партія, ані особисто, ані в імені своєї Церкви і своїх вірних.

Москва вживала всіх можливих методів, щоб зломити його спротив і переконати його, але все надармо. Він був досконало свідомий важности свого імені, волів краще терпіти всякого рода муки, тюрму, засуд і лагер, ніж уступити.

Він приїхав до нашого лагеря з засудом на 25-ть років. Але і тут не змінив своєї постави. Що

більше його спротив збільшувався, наскільки це було можливе.

Все приймав покійно, потішав і заохочував тих, що до нього зближались. Управа лагелру з особливою увагою наглядала за ним, а це скріплювало його переконання, що він поступає правильно.

В цей спосіб Митрополит Сліпий не тільки став зразком, прикладом для цілого католицького світу, але всі подивлялися його величній людській гарт.

Я не був довго з ним. Постійно приїжджали поїзди до лагерів повні людей і поволі творилися групи схожих і симпатизуючих. Лагерна поліція цього не толерувала і тому кожного разу призначувала людей до нових концентраційних таборів.

І так сталося, що наступного року я поздоровив його в іншому лагері».

19 червня 1970 р. д-р Тот написав Митрополитові листа з Мадриду, де емігрував, в якому пише:

«Пригадую точно що Ви, Емінінціє, приходили деколи до інфермерії, де я працював з лікарем Пайовим...»

І описує свою роботу лікаря в 10-му лагпункті в Мордовії, зараз 23-ій пункт Дубровлагу, в Потьмі.

П'яте свідчення. Поляк Ігнатій Шенфелд, в листі написаному Митрополитові з Парижа 6 лютого 1970 р., так пригадує свої зустрічі з Блаженнішим:

«Емінінціє, я польський письменник, що емігрував з Польщі, бо не міг погодитися з комуністичним режимом. В роках 1950-1951 був я в'язнем з Вами в Дубровлазі в Потьмі, і по десятих роках, в Маклаково, близько Єни сейська, мав я честь говорити особно з Вами, Емінінціє, в лабораторії одного молодого годинникаря українця, і мав змогу сказати Вам про вістку, що радіо зі заходу говорило про Ваше звободження.

Я був дуже зрадів, коли в січні 1967 р. міг взяти участь на Службі Божій, яку Ви правили в базиліці св. Петра, і приступити до Св. Сповіді та й отримати Ваше благословення».

Шосте свідчення. Один в'язень під «З» стрінув Митрополита в лагері в Мордовії в 1953 р., і по звободженню, розповів про все в українському тижневику в Парижі (див. «Українське Слово» ч. 835 з 1957 р.):

«Наш транспорт полів'язнів прибув до цього табору з Кимровських спецлагерів. Прибувши на пересильний пункт на станцію Потьма, довідалися ми тут, що на восьмому лагпункті перебувають українські в'язні, між ними є Його Високотреосвяченство Митрополит Йосиф Сліпий, єпископ Чарнецький з церкви св. Юра у Львові, колишній директор українського театру Осип Стадник і інші визначні особи, що колись кермували українським релігійним і культурним життям.

По місячному побуті на пересильному пункті, групу в'язнів, в якій був і я, відправлено на восьмий лагпункт, де я і мав змогу зустрічатися зі заданими особами, а зокрема із Митрополитом Йосифом Сліпим. Одного погідного дня тієї весни відбулася наша перша зустріч.

Ми, новоприбулі, вийшли розшукувати земляків, користуючись хвилиною вільного часу. Один із в'язнів звернув мені увагу на групу священників, в якій знаходився і Митрополит, якого постать не тільки ростом, але й повагою вирізнялася серед них. Одягнений він був у звичайний в'язничний одяг, який складався з ватяної куртки та штанів. Взутий був у кірзові (щось у роді брезенту) черевики. Велика, чорна, покрита вже сивиною, борода й вуси обрамляли його лице. Голова його покрита не була. На одязі (на грудях і плечах) відбивався лагерний номер.

Наша новоприбула група українців підійшла до Митрополита, привіталася і представилася. Митрополит зацікавився живо новоприбулими, розпитував про їх перебування в попередніх таборах, зокрема цікавився чи і де перебувають священники, в якій кількості і т.п.

Пізніше, протягом мого перебування на протязі пів року в тому лагері, я майже щодня мав змогу зустрічатися з Митрополитом. Бував і в його бараку. Цей барак, що вміщував коло 120 осіб, своїм урядженням нічим не відрізнявся від інших бараків. Митрополит займав долишню "койку", на якій постелено було сінник з ватяною подушкою і коц. З уваги на вік, до фізичної праці його в

тому часі не змушувано.

Як відомо, Митрополита арештовано під закидом зв'язків з Ватиканом, з "буржуазним націоналізмом", спротиву проти насильно насадженого православ'я і т.ін. Метода переслуховання слідчими органами майже нічим не відрізнялася від загально відомих методів переслуховань слідчих органів КГБ. У висліді тих переслуховань Митрополита засуджено на 10 років спецлагерів. Після засуду він перебував увесь час у Мордовських спецлагерах.

Незважаючи на важкі умови життя в спецлагерах, Митрополит тримався достойно і гідно, на стан свого здоров'я не скаржився та в чому міг, потішав спів'язнів, уділяючи їм своїх порад.

Наприкінці 1953 року, при моєму переїзді до іншого табору, Митрополит сердечно прощався зі мною та доручив мені в його імені вітати українських священників і вірних, з якими я міг би зустрітись у своїй дальшій мандрівці».

Сьоме свідчення. Йосиф Маттаузер, що запізнав Митрополита в лагері в Потьмі-Явас, 1 квітня 1979 р., вислав йому з Польщі Великодні побажання:

«Львівському Митрополитові бажаю довгого життя, многих благих літ, щасливого Воскресіння Христового і багато, багато, багато здоров'я. Ваш приятель, що пізнав Вас в Потьма-Явас, Йосиф Маттаузер, швагер полковника Альфреда Бізанца».

Восьме свідчення - Вадима Василенка. В журналі *Новий Шлях, Торонто, 10.3.1989* появилася стаття, підписаний Ростиславом Василенком, п.н. Кардинал Йосиф Сліпий як чоловік:

«ТИМ МОЇМ коротким артикулом - пише Автор - хочу представити всім всеукраїнське серце оплаканого кардинала Йосифа Сліпого. Недавно тому скінчилося святкування Тисячоліття Хрещення Русі-України... і тепер хотів би пригадати покірного, але великого кардинала Йосифа Сліпого, що в критичних і страшних часах, коли смерть казилася навколо нього, не робив ніякої різниці між католиками і православними, але був передусім цілковитим Українцем і Чоловіком.

Мій рідний дядько Вадим Леонтійович Василенко, головний інженер Харківського Тракторного Заводу, Відділу важкої машинерії, під час війни був арештований і депортований німцями до Берліну. Повернувши до батьківщини в 1945 р., був арештований совітами і засланий до лагеру Явас в Мордовії, де від 1947р. був разом з митрополитом Сліпим через кілька років. Вони мали сусідні нари: дядько нагорі, а Митрополит надолі. Мого дядя часто водили на довгі допити, радше тортури. По освободженню в 1967 р., він мені розповів про все це, і сказав:

- Коли будеш в Римі, піди до Митрополита Сліпого і поздорови його від мене. Ми так вистраждали разом.

Розповів мені також, як його знесилого приводили до келії після допитів; Митрополит відразу опікувався ним, уступаючи йому своє ліжко, говорячи:

- Ви дуже побитий, Вам важко лізти нагору, лежіть тут.

- Але ж Ви старший і вам важко вилазити наверх, - казав дядько Вадим.

Отак вони жили й дружили там - греко-католицький Митрополит і син православного священника.

В Римі я не був, але поздоровлення Митрополитові передав. Це було під час відвідин Митрополитом Оттави, де я живу. Він стояв в пишній залі Оттавського Університету, в якому я тоді вчився, великий духом і простий, як людина, та благословляв всіх індивідуально. що до нього підходили. Коли прийшла моя черга, я став перед ним на коліна, як і інші. Він поблагословив мене і помагав піднятись. В той момент я розтулив свою долоню і показав Його Емінінції маленьку знімку дяді Ваді з тих часів, худого обдертого каторжника.

- Вам привіт від мого дяді, Емінінціє. Митрополит взяв знімок і, вдивляючись в нього, спитав мене з зацікавленням:

- Де Ви це взяли? Це ж Вадим! Хто Ви такий?

- Я є Василенко, небіж дяді Вадима.

- Боже, де він?

Я коротко оповів, що його випустили за Хрущова, і що я його бачив, як їздив туристом до мами. Та Митрополит мене ніби не слухав. Взнявши знімок в обидві руки, він вдивлявся в знайоме

обличчя і шепотів: «Вадим, Вадя!»

Вкінці сказав:

- Я хотів би бачити Вас сьогодні увечері.

- Дякую, Ваша Еміненціє, але увечері я маю писати іспити в університеті.

- Шкода, а завтра я їду до Монреаля.

Він ще раз благословив мене, поцілував знімок, і я помітив в його очах сльози».

Про зустріч в Сосновці згадує Успенський Кирил Володимирович в листі з Відня 5 серпня 1978 р. пишучи:

«Я дуже надіюся, що Ви згадаєте мене. Декілька місяців ми провели разом з Вами на 1-му лагвідділі достопам'ятних мордовських лагерів і час від часу контактували з Вами, практикуючи англійську мову, та ще до цього я був досить безцеремонним і консультувався з Вами в справі деяких властивостей італійської мови, котру я тоді намагався вивчити (і тепер повністю забув). Розсталися ми з Вами, коли Вас несподівано переведено на "особий" режим.

На протязі всіх літ, минулих після Вашого визволення, настільки несподіваного і сенсаційного, Ви, Ваше Високопреосвященство, займали тверду і неприхильну позицію по відношенню до самого нелюдяного режиму, котрий коли-небудь існував на цій планеті. Мені це досить добре відомо, як з численних радіо-передач і західній пресі, котра час від часу трапляла мені до рук. так і з оповідань моїх друзів - католицьких священиків і особливо оповідань мого приятеля Пранаса Рачунаса, з котрим я ці всі роки маю найбільш інтенсивні зв'язки».

В мордовському лагері на 8 пункті зустрів Блаженнішого Йосифа медик Любомир Якимович і про те написав свій короткий спомин у львівському часописі «За вільну Україну» (19 червня 1991 р.) п.н.: «Йосиф Сліпий: яким я його пам'ятаю».

«...Потім була знаменита львівська пересильна тюрма і етап в мордовські табори. Там на 8 табірному пункті мені, як лікареві вдалося влаштуватися в лікарні. (...)

В таборі зустрів я нашого єпископа Чарнецького з обличчям святого, ректора малої духовної семінарії Белея, багатьох греко-католицьких священиків. (...)

Якось прибув етапом на табірний пункт митрополит Йосиф Сліпий. Помістили його в загальному бараку, в якому на двоповерхових нарах-вагонках розміщалося до 60 в'язнів.

Я негайно помістив Митрополита в лікарню, призначив відповідне лікування і посилене харчування. Лежав він у лікарні тривалий час поки цілком не одужав і сам не забавився виписатися. Митрополит користувався серед нашої громади великою повагою і водночас не меншою увагою і наглядом начальника режиму табору Шведа. Начальство боялося впливу Митрополита на українців.

Через деякий час наші шляхи розійшлися. Чув, що за зв'язки з віруючими Греко-Католицької Церкви йому додали строк. Потім перевезли на заслання в будинок інвалідів у Єнисейськ. Там ми вже були за сибірськими мірлами сусідами, бо після мордовського табору я відбував безстрокове (вічне) поселення в Северо-Єнисейському. (...)

Особлива доля покликала митрополита Йосифа Сліпого до нових звершень на благо нашої Церкви і народу. Завдяки старанням впливових людей Заходу йому дозволити емігрувати з Радянського Союзу. До речі, він хотів повернутися до Львова, щоби боротися за легалізацію загнану в табори і підпілля Української Католицької Церкви. Але тоді це не вдалося. В Римі він став кардиналом і патріархом нашої многотерпимої Церкви, організував Український католицький університет, став автором багатьох корисних для України суспільних ініціатив».

10. Київ (1950 року)

В 1950 р. Блаженнішого призначили до 8-го інвалідного лагпункту, але з гарячкою викликали на етап і повезли до Києва та допитували чи він назначив адміністратором о. Зятика. В дійсності був іменований о. Де Вохт, прото-ігумен редemptористів. Але коли совети змусили його вернутись до Бельгії, як бельгійського громадянина, він передав свої повноважності о. Зятикові.

Коли Блаженнішого з гарячкою викликали на етап, підійшов до нього один румунський генерал і сказав: «*Вас вишивають, щоб робити преси. Не дайтеся ніякими умови-нами зломити*». Це було похвальне, що генералові залежало, щоб Блаженніший не заломався, хоч він завжди був готовий радше вмерти, ніж нарушити католицькі засади.

11. Москва (1953 року)

В Москві на двірці виїхав також старшина майор і завіз Митрополита до гостинниці, при малій вуличці, недалеко пам'ятника Юрія Довгорукого. Потім підполковник купив нове убрання, а по 2-3 днях сказав, що з Блаженнішим бажає говорити генерал. Був це місяць червень 1953 р. Тим генералом був Жуков (60 років), що провадив переговори з Блаженнішим в Москві, щоб унормувати відносини з Ватиканом. На таку пропозицію Блаженніший спитав: «*Чи Ви признаєте мене митрополитом, чи ні?*», а ген. Жуков відповів: «*Ми Вас митрополитом не робили та й не можемо Вас заперечувати*». Він розпитував про Ватикан, про папські уряди і як українці співіснували разом з поляками в Католицькій Церкві і т.п., та й прохав дати начерк історії нашої Церкви і у зв'язку з цим дав дозвіл працювати у бібліотеці. Але, коли в бібліотеці Блаженніший зажадав *Історії Русі-України* Михайла Грушевського, то урядничка усміхнулася і сказала що - нема.

Крім цього, в супроводі старшин, Блаженніший відвідав у Москві найголовніші церкви: патріарший собор, старо-обрядський собор-церкву, в якій похований патріарх Тихон, Новодівичний монастир, Третьяковську галерію і інші музеї. Запропонували відвідати Ленінську бібліотеку (утворену з кількох московських бібліотек) та й прохали написати своє враження. Блаженніший підкреслив у своїх заувагах порядок та вправне опанування бібліотечної організації, але водночас відмітив могутнє враження ікон в Новодівичному монастирі та Третьяковській галерії та закінчив свої уваги признанням про старання уряду зробити з Москви - *великого села* - великокультурну столицю. Записка має дату з 5 червня 1953 р. Вона зроблена мабуть на трьох листках. Дещо з того на-печатав журнал *Україна* (1979 червень, ч. 22, на стор. 27) у *факсіміле*, без початку, тільки від слів:

«...найстаріші ікони і церковна утвар. Потрясаюче враження роблять гігантні постаті святих в Новодівичному храмі. Ікони Третьяковської галерії, Новодівичного монастиря і Василя Блаженного, це впрост архитвори, унікати в усему світі, деякі навіть з XI, XII стол., від яких не можна відірвати очей. А мушу сказати, що бачив я їх в моєму житті немало і сам їх збирав. Московські ікони ще збільшили незвичайно мое зацікавлення. - Говорити окремо про музеї завело би задалеко, хоч неоціннімі скарби духа заслугоували би на те, щоби їм присвятити належну увагу. Загально скажу, що вони займають в цілості столиці дуже видне місце, вдержувані дуже запобігливо, і що найважливіше, експонати зберігані по найновішим осягам музейництва, яке розвинулося в останніх...».

На другій розмові з генералом Жуковим Блаженніший поставив домагання від всієї Католицької Церкви про мінімальну свободу. Генерал годився, щоб Блаженніший вертався до Львова і на повернення «*status quo antea*».

12. Кузьмінка-Маклаково (1953-1957 року)

По ліквідації Берії вся ця справа затихла, а Блаженнішого повезли до дому інвалідів у Маклаково, зглядно до Кузьмінки (30 км від Єнісейська, а 600 км на північ від Красноярська). Треба було їхати найперше 5-6 днів до Красноярська, а потім 500-600 км машиною на північ від Красноярська. Дорога до Маклаково була прикра, болотниста увесь час тайгою.

Маклаково - мале містечко около 8000 мешканців, а звідти до дому інвалідів є ще 12 км. Часто возили Блаженнішого під конвоєм до Єнісейська до різних урядів. Маючи дещо книжок з Москви, Єнісейська, Красноярська і Львова - Блаженніший написав I і II-ий том історії Вселенської Церкви на Україні, починаючи від св. ап. Андрея. В тім домі інвалідів в Маклаково-Кузьмінці на так званім засланні, а радше під домашнім арештом, був Блаженніший від 1953-1957 р. Життя там було дуже тяжке, в зимі морози доходили до 45-50 Ц, а літом докучали комарі і маленька мушка

(махра) та й самому треба було собі варити, прати, постаратися про харч, про опал, помити долівку і ін. З Маклаково Блаженніший вислав два Послання в 1954 р., на Різдво і на Вел. Піст.

Що Блаж. Йосиф в 1955-56 р. був ще в Кузьминці-Маклаково вказує його лист до о. Михайла Лади у Відні з 14 березня 1956 р.:

«Дорогий Брате! Дня 24.XI.1955 я вислав був по-рученого листа, який одначе десь в дорозі пропав. А був він такого змісту: сердечно дякую за пам'ять і так велику жертву та поміч. Нехай найвища Молитва буде відплатою. На жаль прохаю не посилати більше, щоби і так не ускладнювати мого положення. Христос з Вами. Йосиф М. ССРСР Красноярський Край Єнисейський Рн п. о. Кузьминка-Маклаково Дом Инвалидов Слипий Йос. Ив.».

Слова найвища Молитва означає св. Літургія. Отець Михайло Лада, що по війні жив у Відні і там помер, мабуть дістав адресу Блаж. Йосифа в Кузьминці-Маклово від проф. Е. Станиславського, що як австрійський громадянин вернувся до Відня в 1955 р., після підписання договору між Австрією і ССРСР.

В своєму письмі-жалобі з 17 лютого 1961 р. з київської тюрми (ізолятора) при вул Короленка 33 до київського міністра Митрополит Йосиф жалувався на тяжкі умовини в Маклаково-Кузьминка:

«Так само, коли я був у Єнисейську, в домі інвалідів, хто то приїздив з Міністерства з Москви поза плечами Красноярського Начальства і розпитував мене яке моє життя, умовини і положення на висилці, щоби переконатись самому як воно в дійсності є. Видно, що і в Москві не всі кинули мене на іграшку судьби. Бо було таке, що коли я жалувався Красноярському Генерал-лейтнантові КГБ на жахливі умовини в домі Інвалідів і що на мене робили напад з ножами бандити - інваліди, то він того не знав, але що якась старушка прала білля і приносила молоко, то районний начальник КГБ Даниленко повідомив його про це. Та навіть Красноярське КГБ не хотіло посвідчити мені (хоч на ваше бажання мене арештували, що я був 6 літ на висилці в Красноярському Краєві). Посвідка була потрібна мені для оскарження (жалоби), бо тайшетські правники радили мені написати її, щоб мені почислити цю висилку за лагер. Вони відповіли, що це не була висилка. А що ж тоді? Літнин-сько? Коли раз питався конвоя, що проводив мене з автоматом, чи то назад треба вертати до Красноярської тюрми, то він з уданою серйозністю відповів: "Разве это тюрьма"? А що ж, продовжую я. "Гостинниця" - закінчив він. В конвоя це був жарт для розвеселення, але в КГБ то хіба ні! Бо ходило про те, щоби мені скоротити кару, як і іншим скорочували. Не хотіли назвати це навіть висилкою і карою.

Навпаки, коли 1957 р. приїхав був до мене до Дому Інвалідів в Маклакові-Кузьминці, біля Єнисейська начальник київського Слідчого Відділу полковник Пивоварец, то відразу кричав і то з кулаком: "Ми вас посадим", так що, коли я вийшов з клубу, де відбувалась ця прикра розмова з погрозами, то мене питали: "Що вони там хотіли вас убити?" А й самим Красноярським начальникам було це дуже неприємно, бо вони все таки заховували якусь приличну поведінку».

13. Мотигіно (1956 року)

Спогадами про перебування в посольку Мотигіно Красноярського краю ділиться Іван Хандон, котрий народився в 1911 р. в селі Корчин (рустикальний) Львівського повіту, де й помер в червні 1989 р. по повероті з сибірської каторги. За місяць перед смертю він писав у своїх спогадах:

«21 серпня 1950 року закінчилися 10 років мого перебування в лагері. Мене звільняють і під конвоєм супроводжують по всіх тюрмах від Воркути до Красноярська. В красноярській тюрмі я відсидів ще 8 місяців, потім знов під конвоєм на річний вокзал. На річці Єнісей нас посадили в баржу і катером потягнули вниз по Єнісею, а далі 800 км вверх по Ангари до назначеного посолька Ангарський на довічну зсылку. Там нас здали під нагляд комендатури. Туди приїхали: Петро Півчук, Лисюк, д-р Буткус (литовець), режисер Дудич (Основоположник Чернівського театру) з жінкою і дітьми, а також багато інших німців, литовців, китайців і інших. Згодом сюди також попав о. д-р Вергун Петро.

В Мотигіно, вниз по Ангари, в той час був у зсильці наш Митрополит отець Сліпий. Коли Хрущов звільнив всіх "зк" і в 1956 році я їхав у відпустку, отець Вергун попросив мене заїхати в Мотигіно і передати листа преосвященному Митрополиту Сліпому, бо довіряв мені. Я побачив Митрополита під час того, як він віз у залізній бочці воду, одягнений він був у фуфайку та чоботах. Мене вразило, що людина, перед якою схилився світ, знаходиться тут у такому жалюгідному стані. Митрополит з подякою прийняв лист, який я йому передав від о. Петра Вергуна, розпитав про його здоров'я, про моє здоров'я. Дізнавшись, що я їду додому, просив кланятися рідній землі.

Пізніше цю таку коротку зустріч я трактував як одну з важливих подій, даровану мені Богом за стільки мук у таборах».

14. Новосибірськ (1958 року)

Найбільше місто Сибіру з приблизно 1 мільйоном мешканців (1961). Близько міста, в ізольованій зоні знаходиться концтабор, згаданий також Солженіцином задля *кремезних бараків, зроблених з грубих колод* (див. А. Солженіцин, Архипеляг ГУЛАГ, Мондадорі, Міляно 1974, 530), і пересильних змішувальних карцерів.

Свідчення проф. Марка Яковіча Переха. Роджений в Києві в 1924 р., арештований в 1958 р. в Алма Ата, столиці Казахстану, засуджений на 8 років задля анти-советської пропаганди й діяльності та позбутий громадянства на три роки. Потім засуд перемінено на тільки три роки тюрми, де справді жив два роки і два місяці. В 1973 р. емігрував до Ізраїля з жінкою, двома дітьми і невісткою. І 1974 р. став професором Прикладних Наук Єрусалимського університету. Ті вістки, як зрештою і слідуючий уривок, витягнені з артикула з 24 жовтня 1974 р. в Свободі, підписаного М. Сосновським, який між іншим подає твердження проф. Переха, що співпраця жидівсько-українська є в інтересі обох народів.

Ось розповідь проф. Переха про зустріч з Блаженнішим в Новосибірську у вересні 1958. Він був замкнений в келії, де було вже двох інших в'язнів, колишній член УПА, відомий під назвою Петелька, і колишній власовець:

«На другий день до камери привели ще одного в'язня. Це був чоловік високий із сивою бородою дід вдягнутий в довге сіре тонке пальто. Ми не знали хто він, а він на початку нічого про себе не говорив. У камері було дуже холодно і було очевидно, що новий в'язень дуже мерз. Упродовж першого дня він мовчки лежав на дошках, трясучись з холоду. Я дав йому своє пальто і накрив його, і тоді він почав говорити. Ми довідалися, що він вже 12 років поневіряється по тюрмах, а останньо був у домі для старих недалеко Красноярська. Там було гірше, як у тюрмі - сказав нам в'язень, імені якого і далі ми не знали.

Десь на 3-ій чи 4-ий день прийшов солдат і викликав його, називаючи - Сліпий. Тоді він згідно з зобов'язуючою в тюрмі практикою, назвав своє ім'я і по батькові та подав інші вимагані дані. Ми щойно тепер зорієнтувалися, хто є цей високий дід. Після того він більше про себе сказав, висловивши здогад, що його правдоподібно перевозять до Москви, де знову будуть пропонувати йому відректися від Церкви, як передумову звільнення.

Багато розказав нам про свої переживання у домі для старих і згадував, що йому туди прислали невідомі особи грошову допомогу. Митрополит Сліпий в основному, однак, був дуже обережний у розмові, скупий на будь-які інформації і в більшості мовчав. Одне, що особливо затишилось, це те, що він любив співати. Розмовляли ми російською мовою, бо він дуже добре говорив тоді по російська.

Тюремна охорона дуже часто насміхалася з митрополита Сліпого, особливо на проходах на тюремнім подвір'ї. Треба мати на увазі, що сама постать Митрополита високої і кремезної людини у похилому віці, із сивою бородою, привертала загальну увагу. Коли ми вдвох ходили по подвір'ї, тюремні наглядачі ніколи не опустили нагоди, щоб не запитати його, за що він потрапив у тюрму, додаючи звичайно дуже грубі "жарти". Митрополит на все це не звертав ніякої уваги».

15. Красноярськ (1958 року)

19 червня 1958 р. ранком приїхало кілька авт КГБ, коли Блаженніший Йосиф правив Службу Божу, але він встиг закінчити і спожити Св. Тайни. Зробили ревізію, забрали все, що було й арештували його. Вже вночі привезли до Єнисейська, а наступного дня повезли до Красноярська. Головним слідчим був Батраков. Арешт наступив за потвердженням генерального прокуратора в Москві, після того як в Красноярську зловили о. Блавацького з одним томом історії Церкви - Блаженнішого. Розпочалося слідство, щоб доказати антисоветську діяльність. Мали кілька послань і два чи три томи Історії. Приїхав навіть спеціальний слідчий з Києва. Слідчий Батраков показував Блаженнішому фотокопію письма (автографу) папи Пія XII до Блаженнішого, яку переслав Блаженнішому проф. Константин Чехович з Варшави, вони переловили і приложили до актів обвинення, але не дали прочитати. Історія цього письма така.

Коли папа Пій XII довідався про адресу Блаженнішого в Маклаково, то дня 25 грудня 1957 р. вислав йому письмо (автограф) з побажаннями (в латинській мові) з нагоди 40-річчя ієрейських свячень, які уділив йому 30 вересня 1917 р. Митрополит Андрей в Уневі. Це письмо Папа переслав на руки архієпископа Івана Бучка в Римі, а він вислав фотокопію цього письма на адресу проф. Константина Чеховича в Польщі, що недавно вийшов на волю з советських лягерів на Сибірі. Проф. Чехович в свою чергу старався переслати Блаженнішому Йосифу це папське письмо частинами. На жаль, КГБ переловило письмо і долучило до попередніх судових актів. На найближчому слідстві слідчий показав Блаженнішому тільки початок того письма, не дозволивши прочитати цілого. А воно принесло б без сумніву велику потіху і покріплення для адресата - довголітнього каторжника.

Це письмо з *еторортости* не було друковане на сторінках «*Osservatore Romano*». Ось його український переклад:

«Достойному Братові Йосифові Сліпому, Галицькому Митрополитові, Львівському Архієпископові, єпископові Кам'яця, мир і апостольське благословення!

Недавнє 40-річчя твого священства дає нам відповідну нагоду висловити тобі нашу любов, нашу пошану і наше щире бажання потішити тебе серед численних терпінь заслання. Бо одержавши вісімнадцять років тому повноту священства, ти з ревністю сповнив пастирське служіння в Львівській єпархії, спершу, як коад'ютор з правом наслідства, а потім як Митрополит, але задля твоєї вірності Апостольському Престолові тебе засуджено і примушено залишити стадо твоїх вірних. Потім тебе ув'язнено в різних тюрмах, а вкінці заслано в середуцій Сибір, в далеке місто Маклаково, де дотепер живеш як сторож інвалідів.

Висловлюючи тобі, Достойний Брате, нашу глибоку вдячність за пильне сповнення священницького і пастирського служіння перед втратою свободи і що ти удостоївся "за ім'я Ісуса терпіти образ". Ми молимо усильно Боже Дитя, щоб зволив покріпити твого духа серед численних невідгод життя і полеглих злидні. Тим часом як завдаток небесної опіки і особливої Нашої любови уділяємо тобі. Достойний Брате, з цілого серця Наше Апостольське благословення».

Таким чином, власноручне письмо Папи, яким він хотів потішити невинно засудженого Блаженнішого Йосифа і запевнити про молитви, стало новим документом обвинувачення проти Блаженнішого в руках слідчих в Києві. Для них це були наглядні докази антисоветської діяльності.

16. Київ (1958-59 року)

Тому що Київське КГБ вважало, що Красноярське КІБ не визнається на українських справах, після кількамісячного слідства в Красноярську, генеральний прокурор дав наказ перевезти Блаженнішого до Києва. В часі етапу до Києва Блаженніший Йосиф дуже голодував і мерз. В Києві слідство вів з пів року майор Тарасенко. Під час слідства приходив прокурор Янковський. Мабуть той самий, що потім 23 квітня 1960 р. писав до пані Броніслави Туркевич:

«Прокуратура УРСР розглянула Вашу заяву по справі Сліпого Йосифа і підстав для опретестування вироку суду і звільнення його з під варт не находить».

Обвинительное заключение робив Тарасенко. Обласний суд не хотів судити, і тоді передали справу Верховному Судові. З Блаженнішим Йосифом судили і о. Блавацького. Дуже гарно справився свідок - о. Микола Ревть, молодий священник з Поздьяча, коло Перемишля. Суд відбувався при замкнених дверях. Верховний суд Української РСР 17 червня 1959 р. засудив Блаженнішого на 7 років *лишеним свободи* за антисоветську пропаганду, за протидержавну діяльність і за участь в антисоветській організації, а о. Блавацькому дали 4 роки. Для скріплення своїх оскаржень, слідчі і судді додали знову і співпрацю з німцями. А Блаженніший відповів, що за співпрацю його вже судили, хоч він з німцями не співпрацював, а Молотов, що пактував з німцями з фон Рібетропом в серпні 1939 р., ще не засуджений.

17. Камчатка (1959 року)

Після того вислано Блаженнішого під Камчатку, етап тривав три місяці. А в часі етапу відносини були огидні: бруд, нечистота, воші, дизинтерія, голод і холод. Про це згадує Блаженніший в *Жалобі* до київського міністра з 17.2.1961.

В лагері під Камчаткою були і деякі наші селяни, котрі часом помагали. Траплявся і добрий лікар, був там також і д-р Кархут і ще один лікар, мабуть д-р Лотоцький зі Львова, дуже порядна людина. Етап звідтам до Мордовії, до Дубровлагерів тривав місяць.

18. Свердловськ - Воркута - Вихоревка -Новочунка - Озерлаг (1958-59 року)

Всі вони, крім першого, є лагерьми Сибіру в районах недалеко від Полярного Кола.

Перше свідчення: Йосиф Кучинський, польський священник, після освободження з каторги на Сибірі, написав спомини і в 1985 р. видав в Парижі п.н. *Між парохією і лагерем*. В цих споминах о. Кучинський згадує, що під час свого другого ув'язнення і каторги в Іркутській області від грудня 1958-1965 р. він три рази зустрічався з кардиналом Сліпим.

Перша зустріч була на пересильнім пункті в *Свердлов-ську*, їдучи разом цілий тиждень на Воркуту. *Другий раз* зустрінулись на Тайшетській трасі у *Вихоревці*. Про побут Блаж. Йосифа у Вихоревці «*Famiglia Cristiana*» опублікувала 11 грудня 1977 р. артикул Амврозія Луччоні, п.н.: *В розмові з руським дисидентом Юрієм Матковим, що став християнином після 17 років лагерьа*. Він був арештований 24 листопада 1958 р., коли йому було 20 років і спершу був у тюрмі Люб'янка, а потім засланий на Сибір. Про зустріч з Блаж. Йосифом він згадує так:

«Перший етап - Сибір лагер 420 у Вихоревці. Тут між іншими бачив я кардинала Сліпого й іншого відомого дисидента Шифріна. Праця, дроты, поліційні пси, великі морози, постійні обыски до нага на дворі. Кардинал Сліпий робив велике враження на всіх. Був справжній патріярх, обороняв нас коли міг і всі каторжники його любили за його любов і відвагу. По чотирьох місяцях мене перенесено до лагерьа Чуна, де ми будували оселю, потім праця на замерзлій землі в лагерьі Тайшет, а потім 7-ий лагер в Мордовії...».

Після того свідчення Юрія Машкова, ось як згадує о. Кучинський у своїх споминах про *третю зустріч* з Митрополитом:

«Вислано митрополита з Вихоревки до лагерьа в Новочунці, завсіди по дорозі до Тайшету, разом з іншими визначними Єговістами. Ми були разом один рік в лагерьі. Сліпий мало уділявся, назагал до нього мали доступ греко-католицькі священники, які старались йому допомогти, наприклад яриною. Влада старалась примусити його до заяви, що Унія не існує. А коли він не згодився, то старались замучити його постійними етапами окружними дорогами. З огляду на вік і стан здоров'я він часто попадав до стаціонари.

Раз по приїзді з якогось транспорту сказав: бачив я Вашу парохію. З того я зрозумів, що він подорожував дуже довго без цілі, щоб потім вернутися на те саме місце...».

Третє свідчення. Авраам Шифрін, уроджений в 1923 р. в Мінську, столиці Білорусії, вже майором Червоної Армії, нагороджений два рази під час війни, юреконсульт Міністра Оборони, арештований в 1953 р. задля дисиденції, визволений по 10-ох роках. В 1979 він виїхав до Ізраїля. В своїх споминах опублікованих п.н. «Четвертий вимір» в Мюнхені в 1973 р., він описує сибірські лагери, найстрашніші, між якими і *Озерлаг*, де не було озера і де померло мільйони депортованих, звідси й ім'я *Трасою смерти*. Між іншими описує в спеціальний спосіб умовний спеціолятора ч. 410 у Вихоревці:

«Хлопці, що сиділи з нами, приїхали з Колими, Но-рільська і Воркути, де вони також сиділи в "спецях", і де також панувало безправ'я. "Такого ми ще не бачили" - казали вони. І справді важко уявити собі щось страшніше від нашого безреченецевого ув'язнення в цьому бетонному морозному казематі без повітря і світла. Ми відчували, як сірий залізо-бетон безугавно висмоктує з нас силу й життя...» (див. А. Шифрін, *Четвертий вимір*, Мюнхен 1973, 306).

«Варили для нас спеціально привезені блатні. Вони безжалісно крали все, що тільки можна було вкрати, і ми одержували гнилу солону рибу, "яриновий" суп, в якому була каламутна вода без товщу і часом плавав кусок мерзлої картоплі. Празником був "вінегрет", мерзла квашена капуста з гнилою картоплею та буряком. А лазня - раз на десять днів була справжньою каторгою» (там само, 310).

«Ми ще просили перевести до нас митрополита Йосифа Сліпого або Володимира Гербового, але цього не дозволили» (стор. 309).

19. Тайшет (1959 року)

Лагер центрального Сибіру, важливий вузол в ряді концтаборів, розсіяних по районі. Про побут Митрополита в Тайшеті в 1959 р. пише також Авраам Шифрін в своїм вищезгаданім творі.

Перше свідчення: Леонід Тарасюк, єврей українець, нар. 1925 р. в Одесі, працював 7 років в ленинградським державнім музею, був арештований 2 січня 1959 р., засуджений на довгі роки примусових робіт в лагерьх Тайшету. звідки вийшов в 1962 р. Свою зустріч з митрополитом у в'язниці Тайшету в 1959 р. описує він так:

«Як мене ввели до тюремної камери в Тайшет, вони була півтемною, величини 5х4 м. і переповнена мужчинами, що лежали на двоповерхових причах, серединою був перехід від дверей до малого вікна, дехто сидів, а дехто стояв у переході. Хтось спитав мене, хто я і звідки. Я відповів, тоді підійшло до мене кількох мужчин, тепло мене по українськи привітали, і сказали, що вже знали про мій скорий приїзд до Тайшет... Один з них привітливий і поставний мужчина усміхнувся і сказав, що вони мають свій "телеграф". Опісля заявив, що мені по етапі треба відпочити, і запропонував місце в їх товаристві коло вікна.

Мені на правду здавалось, що там годі ще комусь приміститись, але він, що привик командувати рішучо сказав:

- Будьте спокійні, помістимося. Ви будете поруч з одним визначним чоловіком, котрого ми шануємо як святого. Вам буде цікаво поговорити як друг з другом. Ви мабуть чули про нашого митрополита Йосифа Сліпого.

Це ім'я я чув нераз під час моїх музейних поїздок до Галичини і на Закарпаття в 1954-58 рр. Партійні його ненавиділи, а інші люди згадували з пошаною і любов'ю. Українці, що мали до мене довір'я оповідали про стійкість і патріотизм Митрополита, про його незмінність, коли перед ним поставили вибір: відмова від своїх переконань або тюрма.

Тепер нарешті я мав нагоду особисто познакомитись з тою легендарною людиною. Я зрозумів, що вони виявляють мені велику честь.

- Друзі, - сказав я - я не хотів би, щоб вам і мені потім було не вигідно, коли ми ближче пізнаємо себе. Справа в тому, що хоч в мене прізвище українське і я родом з України, одначе я - жид. Я не знаю як у Вашій спільноті відносяться...

- Про це поговоримо потім, якщо схочете – перервав мене старший, - і взагалі про багато поговоримо...

кищо знаємо про Вас все, що треба, і це нічого не змінє - ми цінимо людину, а не його національність. Просимо до нас.

Ми підійшли до сивоволосого, славного чоловіка, що сидів на краю причі, близько вікна. Він обернувся до мене, поглянув проникливим поглядом і простягнув руку на привітання. За тих кілька хвилин друзі зробили місце з лівого боку Митрополита і він просив сісти коло нього. Зачав ставити деякі питання, але незабаром відчинились двері, подали вечерю. Всі в камері заметушилились і зайнялись тим щоденним ділом. Тоді "старший" потихеньки відкликав мене на бік і спитав.

- Знаєте, Митрополит вже багато років в тюрмах і лагерьх... Може Ви маєте щонебудь домашнього - будьте добрі, погостіть його...

Мене глибоко зворушила та їхня синівська журба про Митрополита, і водночас стало мені соромно, що я сам, приголомшений новими умовинами, забув про харчі і консерви, які я привіз з Ленінграду. Я пропонував зробити трапезу для всіх друзів, що так тепло мене привітали.

Ми присіли на причах довкола Митрополита, було нас 12-15 осіб. Мої співбесідники в більшості були молоді люди, донедавна старшини і вояки УПА, про яку чув я багато в Ленінграді, а зокрема під час поїздок на Україну. їх політичні цілі я зрозумів і співчував та був готовий співпрацювати.

Всі вони були арештовані недавно, в той сам день, майже одночасно, хоч жили в різних місцях, куди їх вислано після закінчення тюрми за їхню участь в боротьбі за незалежність України. Впродовж двотижневого побуту в Тайшеті я назавжди став їх другом. Про те, що почув я того вечора в Тайшеті, Митрополит журливо слухав, мабуть вже не перший раз.

По вечері друзі скоро все попрятали й оставили мене одного з Митрополитом. Він став питати мене про моє життя, рідню, працю в Еремітажі. Я оповів йому про величезний музей, де працював я 7 років, про моє навчання в університеті, про археологічні і музейні поїздки на Крим і на Україну. На основі моїх спостережень, а також інформацій одержаних з першої руки у Львові і в інших містах, я оповідав йому, як під плащиком "боротьби з буржуазним націоналізмом" советські варвари нищать українські бібліотеки, національно-історичні пам'ятники та мистецькі архитвори. Митрополит був дуже уважним і милим слухачем, і наша розмова велась ще довго опісля "Отбоя", тільки ми трішки посунулись в глибину причі, до стіни.

Наступного дня, зараз після сніданку, в камеру ввійшов наглядач і кликнув:

- Сліпий, собирайся с вещами.

Наш куток заметушився, помагаючи Митрополитові поскладати небагато речей, що мав і що осталося з їди. Ми сердечно попрощались і він вийшов...».

Леонід Тарасюк, діставшись до ЗСА писав 22 червня 1982 р. до Блаженнішого Патріярха Йосифа:

«Ваше Високопреосвященство, Високочтимий брат мой Йосиф! Двадцять три года минуло с того дня, как ми расстались на пересильной тюрьме Тайшета, где я имел честь и нещастье делить с Вами одни нари... Ни я, ни су пруг а моя Нина еще никогда не били в Риме... Ми надеемся пробить в Риме недели две, и я очень надеюсь повидать Вас и поклониться Вам, если у Вас будет возможность уделить нам несколько минут. Я часто расска-зиваю моим украинским друзьям о нашей встрече и бес-едах в Тайшете и сам помню все очень хорошо».

«Спасибі Вам - відповів йому Блаженніший Йосиф - велике за пам'ять з тяжких днів каторги, що так тісно злучила нас вузлом терпіння і любови. Радітиму дуже, коли стріну Вас в Римі і радий буду гостити Вас в нашому домі при П'яцця Мадонна дей Монті 3. Очікую на Ваш приїзд».

Друге свідчення: Лотишський священик о. В. Зондак., стрінув Митрополита в Тайшеті в 1959 р. і 18 грудня 1969 р. так писав:

«Ваша Еміненціє! Почувши від наших відвідувачів Риму радісні вістки, що Ваша Еміненція живі і здорові. З великою радістю дякую Богові, за його благодаті, якими він Вас нагородив. З цілого серця поздоровляю Вас з близьким Празником Христового Різдва і прошу від Бога Вам щастя, здоров'я і Його помочі у Вашім житттю і праці. - Я стрінув Вас десять років тому в Тайшет, як собі пригадуєте бувшого Рижського канцлера. - Я тепер живу в Ризі, і за Божою поміччю працюю в духовній семінарії. З глибокою пошаною».

20. Київ (1960-1961 року)

При кінці грудня Блаженніший простудився і лежав в лагері *верующих* в Мордовії. Приїхали слідчі і сказали Блаженнішому Йосифові збиратись, а начальник запевнив, що в дорозі будуть доглядати його. Незважаючи на високу гарячку, завели на двірець і в Потьмі всіли до московського поїзду, до окремого переділу з постелею, і харчували в реставраційнім вагоні. В Москві перевезли з казанського на київський двірець і далі до Києва.

З двірця в Києві завезено машиною до тюрми на вулиці Короленка 33, до камери, де було ліжко, диван, столик та крісла, і харч окремий. Підполковник Купцов спитав Блаженнішого, чи не згодився б працювати в Академії Наук, як науковець, а потім делікатно пропонував - сказати якесь словечко проти Папи. І тоді Блаженнішому стала ясною ціль його привезення до Києва і гарного приміщення в тюрмі.

Вернувши до камери, Блаженніший написав в січні 1961 р. довгий меморіал (*Жалобу*) до першого секретаря ЦК КП Радянської України - Н.В. Підгорного, викладаючи йому і опрокидуючи їх знищення Католицької Церкви з українського державного становища. Відповіді не одержав, але КГБ на їхнє домагання одержали цей меморіал до Підгорного.

Меморіал закінчив проханням: *«...як довголітний каторжник - в'язень, прохаю дуже Вас, Вп. Перший Секретар, перевірити ще раз справу Української Католицької Церкви в Радянській Україні і повернути Ті давні права, які вона набула і посідала до 1946 р. і, не юридично, але тільки адміністративно стратила».*

Блаженнішого возили по Києві і він міг тоді побачити Володимирський і Андрієвський собор, був у Печерській Лаврі. Кілька разів був у Міністра. Одного разу Міністер почав переконувати про неправильність Унії, про безосновність нашої Церкви. І коли опісля Міністер викликав знову Блаженнішого, то він прийшов вже з написаним рефератом з датою 17 лютого 1962 р. (з *Ізолятора* при вул. Короленка 33, тобто в день своїх 69 років життя).

Цей реферат Блаженніший прочитав, Міністер його забрав, щоб простудіювати. В рефераті Блаженніший написав, що Церква вже існує приблизно дві тисячі років, а комуністи несповна 50 років, і що Папи боронили нашу Церкву і нарід перед винародовленням. Хоч наша Церква переслідувана в Україні, то вона відроджується на еміграції.

21. Мордовія (1961-1963 року)

Район центральної Росії, Мордовська АРСР, де, крім пересильного табору, знаходяться різні згадані табори: спецтабори, дом інвалідів, вірних, або залежно від числа в'язнів.

Перше свідчення: Авраам Шифрін (гляди вище), після згадування свого перенесення з Тайшет до Потьми разом з Митрополитом, додає:

«...ми зараз зрозуміли, що радянська влада ніколи не звільнить ТОГО, що був для українців духовним прапором (див. А. Шифрін, Четвертий вимір, ст. 349).

Ось як Шифрін описує подорож з Тайшету до Потьми:

«Увечері, коли нам видали харчі на чотири доби, біганина вздовж ешелону закінчилася, і ми вирушили. Поїзд починав набирати швидкості. Ще ніколи в Радянському Союзі не доводилося мені так їхати: чотири тисячі кілометрів з Тайшету до Потьми ми проїхали майже без зупинки за три з половиною діб. Це набагато швидше, ніж експресом. Ми знали чому так женуть наш ешелон. Треба було якомога зменшити нагоду, щоб чужинці сфотографували це "чудо двадцятого століття": худоб'ячі вагони набиті в 'язнях, обставлені вартівими вежками, кулеметами, освітлені прожекторами... Крізь маленьке загразоване віконце, розміром на десять квадратних сантиметрів, я оглядав безкрайні простори. Ми перетинали тисячокілометрові тайгові пущі Іркутської, Красноярської, Новосибірської областей (там само)».

Одного разу, коли прийшов до спецтабору в Мордовії, Шифрін зустрівся з Митрополитом і так це описує:

«...Митрополит Сліпий виглядав велично навіть у своїй арештантській одежі. Його поведінка примушувала навіть вартових солдатів відноситися до нього ввічливо. Спокійний, висококультурний, він сидів у радянських таборах... в тому кип'ячому казані "злодійськоїкаламуги", уже друге десятиріччя і був дуже хворий... тримався непохитно і старався не бути тягарем нікому, а допомагати іншим... Його уважливість та ласкавість приваблювала до нього людей... Я пам'ятаю як він читав нам лекції з релігійної філософії, а сам слухав єврейського професора атомної фізики - Юрія Меклера (там само)».

Друге свідчення: Литовський священник о. Альфонзас Сваринкас, що багато поміг Блаженнішому в тюрмі в Мордовії спасаючи його від певної смерти, від запалення легенів. Коли Блаженіший 1983 р. дізнався, що отець Сваринкас був знов арештований, зараз написав цього листа:

«Моїм братам Литовцям! Знаю о. Сваринкаса з моїх тому двадцять років, з ним зустрічей і співжиття в часі неволі, ув'язнення і каторги. Ми з ним несли спільний хрест терпінь, упокорень і тривоги. Він був мені вірний, як Тит Павлові у в'язниці, і зазнав я від нього багато потіхи і підтримки та помочі. Він є славою литовської католицької Церкви і Народу».

В липні 1988 р. о. Сваринкас був звільнений і по трьох місяцях, в Римі, відповів на деякі запити про його відносини з Митрополитом. Ось його заяви:

«...я дуже радий, що я стрінув [в Мордовії] цю велику людину України. Український народ мені близький, бо ми разом страждали й молились; довгими роками українці були товаришами неволі, і я добре з ними заізнався. Ось, наприклад, я знав колишнього українського міністра Степаняка Михайла Дмитровича та інших політичних діячів і, що найголовніше, я стрінув Архиепи-скопа (Йосифа). Я добре познайомився з Архиеписко-пом. Ми жили близько; ми разом служили Святу Літургію. Найперше, я його оцінюю, як священника, що не зважаючи на всілякі випробування, залишився вірним Богові, Церкві і Святому Престолові. Подруге, він був вчмною людиною. Нам багато дечого розказував, провадив конференції, на Різдво, Великдень, писав пастирські листи до українського народу. Я ба чив, як він страждав. Ми були разом перед тим, як його звільнено, і він виїхав до Риму. Він про мене не забув, старався мені допомогти, хоч я розумію, що його можливості були обмежені. Все ж таки, певною мірою, він мені поміг. Я якнайкращої думки про цього великого чоловіка. Я вельми радий, що тепер я міг оглянути його тлінні останки в українському храмі Святої Софії в Римі і поцілувати йому ноги».

А на питання чи пригадує собі, що одного разу спас йому життя, о. Сваринкас відповів:

«Так. Він тяжко захворів на запалення легенів, а влада не хотіла його лікувати, і ми прийшли до висновку, що вони бажали, щоб він помер. Й очевидно, він би був помер. Але ми знайшли пеніциліну в одного литовського священника (якої в нього було досить багато), і я почав його лікувати. Я колись працював фельдшером в таборах і тому я добре знав це діло. І от, ми його вилікували, а мене за цю роботу всунули в тюрму: я до кінця строку, 27 місяців, перебував у жорстокій тюрмі, там же, в Мордовії, що називають її кам'яним мішком. А потім вислали туди й Архиепископа, тому що він відмовився виповнити вимоги властей, які вважали, що він повинен стримати католиків від ведення пропаганди проти СРСР. Він, очевидно, відмовився, і його кинули в цю тюрму і ми просиділи разом декілька місяців, аж поки в 1963 році його звільнив папа Йоан ХХІІІ. Тоді він виїхав до Риму».

Третє свідчення: Петро Донець, відвідуючи церкву Св. Софії в Римі 26 червня 1989 р., в книзі відвідувачів написав:

«Я, українець, Донець Петро Степанович, маю можливість побачити бувшого в'язня мордовських таборів п/я жх-385/1 лаг. пункта Йосифа Сліпого, з яким разом перебував в ув'язненні з 1958 по 1963 рік.

Дякую сердечно нашому Богові за можливість відвідати його прах».

Петро Донець з Дніпропетровського

Послання з ГУЛАГ-у

1. Родинні листування

Збереглась частинно переписка Блаженнішого з карцеру в Мордовії між ним і племінницею Марією Наконечною, дочкою його брата Михайла, та монахиною (він-кентинкою) Меланією Куциною, що жили у Львові.

Це листи або уривки листів з 1961-62 рр., тобто з кінцевого періоду заслання Блаженнішого, що на-світлюють зблизька характер чоловіка, що, незважаючи на те, що був поневолений та багато натерпівся, спромігся завжди бути доброзичливий та поводитись по-людському.

На одного його листа з жовтня 1961 р. сестра Меланія отак-то відповіла:

«Дорогі! Сердечно дякую за Св. МОЛИТВИ І желання, ВОНИ для мене дуже дорогі, бо багато потребую помочі. Ви за себе забуваєте, а думаете про других. Буду старатися сплатитися таким же способом... Ми вислали другу посилку з харчами 20.X., а листа від Вас ми одержали 24 жовтня, щоб не вислати більше... Ватянки з минулого року випрані і направлені, вразі потреби можна буде вислати».

Пакунки з харчами, обув'ям, одежею - все це були дрібниці в щоденному житті, що в нормальних обставинах не мають якоїсь великої важливості, але для в'язня, який терпить голод і холод, стають необхідними, бо знає, Що від них може залежати чи він виживе, чи ні. Образ таких матеріальних вимог бідного в'язня доповнює наступний лист Митрополита:

«Три рази я Вам писав, що можна лагерникові одержувати на місяць тільки дві посилки і то від найближчих кривих, а що в мене таких нема, тому заперечене мені загалом посилки, хоч, щоправда, до інших цього так строго не примінюється. Але нема ради... З великою бідною мені видано валянки, черевики і термос, то окрема якась опіка. І теж видали Полівітаміни, яблука і ін. (10 різних штук). Те за числену вже на листопад і я можу до 1 грудня одержати тільки одну посилку. Це завдяки Божому змилюванню... Прохаю не посилати нічого досі, хіба бандероль, аж як я Вам напишу, бо можна мати великі прикросці, яких впрочім Господь не щадить... І вкінці якщо можете дістати, то прошу на мій рахунок купити наступні ліки... і вишліть на адресу в Хабаровський край. В ласці Божій Йосиф».

Те, що вражає в тих листах є, що поруч монотонності в'язничного життя, що старалось нівечити у в'язня почуття й надії на вижиття, позбавляючи від найосновні-ших потреб, в душі Блаженнішого ніколи не гасла іскра любови і довір'я в Бога й ближнього, і це до тієї міри, що він в однім лагері на далекому Сході перенимався більше здоров'ям одного ув'язненого, ніж своїм власним. Якраз про це пише сестра Меланія в половині листопада 1961 р.:

«До Хабаровська все вислала 15.XI. та децо додала... Щодо здоров'я хворого, про якого Ви, Екселенціє, писали, не можна нічого точного сказати. Я радилась лікаря нервових недуг, він просив коротку історію хвороби...».

І ось, зараз потім, нова серія просьб Митрополита, що виявляє його велике перейняття, найважливіше з яких (просьб) висловлене лише при кінці листа:

«...на посилки таки не дали дозволу. Тепер прохаю пришліть мені кальоші ч. 15 на валянки, бо тут буває одного дня сильний мороз, а на другий день дощ. Для пев-ности залучую відрисовану підошву валянки, при тій нагоді вложить пачку кави і екстракт м'ятки. Очевидно шліть тільки як бандероль. Чи пам'ятали ви 1-го листопада про Андрея (Митр.) Господь з Вами. Йосиф».

25 листопада 1961 р. Блаженніший пише знову до сестри Меланії:

«Я одержав обидва листи. Посилок не можна вислати. Коли хто посилає бандероль, то треба на верха написати "бандероль, заказное", і як таку оплатити і відіслати на пошти... Про недугу

недужий сам напише...».

Половиною грудня стан здоров'я Блаженнішого покращав, і його листи вказують на піднесення на душі, навіть з деяким натяком на радість з причини того, що йому снилось:

«Пишу до Вас знову, бо децю мені краще з зубами, полочу з еліксіром та й кава і сухарики трохи покріпляють... Снівся мені св. Ілія, що їхав на воздушно-му возі, і скинув не плащ, але якесь пуделко... А так воно досить прикро і важко кажуть що буде ще гірше... Кли-ментій' слава Богу пройшов, а тепер ще Андрея,² Ни-колая^b і Непорочне Зачаття. Ще велика потіха і надія в Бозі. Бувайте здорові. Йосиф».

Два дні потім, 13 грудня, писав Блаженніший до родички Наконечної, що була тоді хвора:

«Тішуся дуже, що недуга проходить. Дай Боже, щоб вернуло повне здоров'я...

Якщо можна, то вишліть скоро посилку, так щоб вона прийшла ще до кінця року... і книжки: Історію Церкви (Я. Левицького), Наслідування Христа...

Важко тут тепер, хоч легко ніколи не було. Кожний має свій хрест і мусить нести його до кінця. Претерпівий до кінця той спасен будет. Господь з Вами. Йосиф».

Але жінки, що у Львові одержували листи, хоч Блаженніший не описував свого життя, розуміли дуже добре, як він живе і що в сибірському пеклі обставини стають щораз-то гірші; що чаша терпіння переповняється через стан його здоров'я в похилому віці; ось слова, якими в листі звернулася сестра Меланія до нього:

«Ваше останнє ПИСЬМО спричинило нам чимало смутку і болю з огляду на так строгий режим. Нам не остається хіба молитви і сльози на оборону. Молимо Всевишнього, щоби кріпив Ваші сили тіла й духа...

Ми вже раз згадували в листі, що у Львові не приймають бандеролі більше ніж понад 1 кг, тому в короткому часі вислали другу бандероль з м'ятними каплями, кава - сухарики. М'ятних капель взагалі нема... тому спробували вислати Елексір до зубів... Тому пару днів вислали бандероль з таблетками Сайодин, про які Ви просили... Може Вам потрібні отченаші просимо написати скільки, як попередньо. Нами просимо не журитися, бо ми на свободі та й даємо собі якоесь раду».

25-ого грудня Блаженніший відповідає сестрі:

«Беру 30 отченашів і повідоміть сейчас мене, що дасте їх... Недужа в Хабаровську ліки отримала... Сайодин беру по дві таблетки на день впродовж місяця і один місяць перерви... Шкода, що книжок нема. Може є там Катехитика, Педагогіка (Дзеровича) і інші подібні. Морози до -40 Ц. Тимчасом бувайте здорові, може незабаром знову напишу. Йосиф».

Потім незабаром, 4 січня 1962 р., Блаженніший пише до родини Наконечних:

«Дорогі! Пересилаю Вам, усій Родині, сердечні святочні - новорічні побажання щедрого Божого Благословення. Поворот виздоровленої Мами (Марії) нехай буде Вам завдатком радісного духа в Родині, відтворення найкращих святочних споминів з минулого і за-повідженням великих Надій на майбутнє...».

2. Пастирські послання

5 грудня 1965 р. в Дітроїті (Мічіган) під час академії в честь Блаженнішого Сліпого, василіянин о. Іриней Готра, ісповідник віри, розповідав отаке:

«Між іншим - казав він - і в мене знайшли одне з переписаних Послань митр. Йосифа - Послання про піст. І це Послання стало причиною і мого арешту в 1948 році. Я тоді - криючись перед більшовиками - перебував в селі Вербилівці, повіт Рогатин. Мене там віднайшли агенти більшовицької безпеки, зробили обшук в моїй хаті, і, між іншим, знайшли там Послання митр. Йосифа про піст, мною переписане. Дуже випитували мене тоді, звідки я маю це Послання. Я

сказав, що хтось із студентів Медичного Інституту в Львові доручив мені це Послання, а я переписав його для себе, а саме Послання віддав. У грудні 1948 року мене перевезли в Станиславів і тут стали мене розпитувати про походження Послання митр. Йосифа. Я довідався від слідчих, що це вже третє Послання митр. Йосифа в 1948 році і за ним вже довший час шукають, бо воно протидержавне і політичне. І ось це Послання митр. Йосифа було, між іншими, підставою, що мене засудили при кінці лютого 1950 року до "испра-вительних трудових лагеров" на далекому Сході».

Свідомство о. Готри є доказом широкої пастирської діяльності Блаженнішого під час його ув'язнення. Те, що надає ще більшого світла його мучеництву, є якраз факт, що він, хоч ув'язнений, продовжував своє завдання духовного провідника свого народу, якому він хотів передати за всяку ціну своє навчання віри й любови.

Його гнобителі своїми знаряддями фізичної і моральної тортури не встигли приглушити його голос, що через пастирські послання лунав від лагера до лагера, доходячи аж до далекого Краю, щоб підтримати слабких і непевних, потішити пригноблених, з'єднати розсіяне в бурі переслідувань стадо.

Однак є певним, що він написав послання до оо. Васи ліян, монахам Студитам, оо. Редемптористам, сс. Васи ліянкам та Службницям, священикам і семінаристам. З усіх тих послань два дуже довгі були адресовані: одне до священиків, що зробили або вдавали апостазію, друге - до отців-ісповідників. В тім другім він пригадував їм що вони, як борці-побідники в арені, продовжували довгий ряд героїв віри, на яких дивляться небо і земля, вічність й історія, і яким належить задля їх вірності вінець вічної слави.

Перед стількома пастирськими посланнями не лишається нам ніщо інше, як тільки питатися де Митрополит знаходив не лиш силу і відважність одверто викликати на змаг советські власті, ризкуючи новими засудами і карами, але і матеріал, потрібний для писання послань, і засоби поширення їх. Беручи до уваги умовини, в яких він знаходився, все це здається чудом.

Два послання, що дійшли аж до нас і що були публіковані, належать до періоду заслання в Кузьминка-Маклаково, над рікою Єнісей, на півночі від Красноярська, де Митрополит перебув приблизно три роки. Перше послання написане з нагоди Різдва 1954 р. і мабуть звернене до котрогось з чотирьох священиків перемиської єпархії, що були з ним в лагері. Були вони колишні друзі з курсу богословії в перемиській семінарії, висвячені на священиків здається в 1938 р., арештовані і засуджені по війні. Послання очевидно мало бути якнайбільш поширене, і тому його тайно кількакратно переписувано.

Що це послання може було адресоване до згаданих українських священиків, бачиться в останніх рядках:

«...я відправив дві Служби Божі за Ваших єпископів (Йосафата Коциловського і Григорія Лакоту) і ще одну за Григорія Станиславівського. Вони славно скінчили біг життя і одержали належний вінець заплати».

Митрополит починає своє різдв'яне послання 1954 р. такими словами:

«Ваш лист дійшов щасливо і справив мені одну з найбільших різдв'яних радостей. Хоч як далеко Ви від мене, то однак які близькі моєму серцю і своїми молитвами, побажаннями, переконаннями і почуваннями зродили в мені велику надію в Бога, що ми побачимось раніше, ніж Ви сподієтесь. Цьогорічні Різдвяні Свята в далеко більшій мірі, ніж в попередніх літах, будять непереможне бажання прийти до Вас, вислухати Ваших переживань, знайти слово потіхи і розради, принести за святим Павлом "усе духовне дарування для Вашого утвердження", і висловити найщиріші побажання...».

Відтак слідує згадка про приблизне місце його побуту та про величезну віддаль між ним, а його стадом:

«Та дроз проймає тіло і дух в 'яне, коли приходиться згадати непоборимі труднощі, тисячі миль далекої дороги, студінь і підбігунові морози. Як пробитись крізь ці сніговії, вюти і заметілі? Але серце, повне любови, не знає меж і стриму і несеться бодай думкою понад вічні мерзлоти, тундри і тайги, пустарі і праліси, щоби занести Вам благовість Христового Рождества, звернути

Вашу увагу на належне проведення Свят, відірвати Вас, бодай на хвилину від буденних занять і клопотів і піднести з горя Вашу Душу. Щоби це свято, Радість радостей не проминуло для Вас безслідно, але щоби принесло втіху, мир і щастя, та додало сил до нових подвигів і жертв.

Як бажали б ми в тих тайтах і тундрах віддати усі наші молитовні жертви, щоби знайти такі слова і сказати їх в таку хвилину, щоби Ви повні непохитної віри в обіцянку Христа-Миротворця, коли не в храмі, то бодай в своїй хатині, в своєму серці, де би Ви не були і в яких умовах не находилися би, глянули на Христа в яслах сіяючим радісним оком, щоби такої настрої супроводжав Вас при св. Вечері і найшов вислів Вашого глибокого переконання в колядах, що справді "Нова радість стала, яка не бувала ", щоби Ви вже тепер відчувли завдаток того мира і щастя, яке готує Вам Христос. Христос раж-дається!».

Друге пастирське послання з 1954 р., що дійшло до нас, має дату 28 березня і є очевидно заохотою до підготовки до Великодня. Митрополит починає подякою за поміч і вісткою про смерть єпископів Миколи Чарнецького і Григорія Лакоти, за яких відправив 6 Служб Божих. Потім переходить до головної теми - Великий піст:

«Лине наша гаряча молитва до Бога, щоб цьогорічні сорок днів усильного умертвіння душі й тіла постом, милостинею і молитвою не проминули для Вас незамітно і безслідно, але щоби стали благодатним чинником відновлення духа, освячення і надприродного відродження».

Відтак слідує розважання про Страшний Суд, як введення і підготовка до Пасхи:

«Пасха нехай буде для Вас світлим мотивом побіди і тріумфу над смертю, гріхом і всім злом, і нехай зміцнить вашу віру в Непобідного Христа, Переможця над всіма ворогами. Застановімся нині, щоб розважити, за закликом Церкви, над останнім судом. Належно і вповні проведений час Великого Посту є не лише заздалегідь забезпеченням перед жахливим осудом на Страшному Суді, але також невідлучно злученим з ним, введенням і приготуванням до Пасхи.

Тому перестаньте плакати, - закликав Блаженніший, - і сумувати, всі пригноблені і прибиті, випряміть свої згорблені плечі, роз'ясніть свої зморщені лиця, возрадуїтьесь і веселітьесь, бо то Свято, в якому Христос обтер слезу з кожного лиця...».

Незважаючи на всі усильні старання, не можна було дотепер дістати інших Послань. А їх було більше, тобто в 1948 р., - три і в 1954 р. - два. З цього можна зробити висновок, що кожного року було бодай два Послання, як доходили до священників і вірних не тільки в Західній Україні, але і на Сибірі. Це потверджують письма священників, наприклад о. Івана Мащака, засудженого в 1950 р. на 25 років каторжної роботи, з яких 5 років відбув при зрубуванні лісів, а на 6-му році був звільнений у висліді амнесії. Повернувши до Галичини з відмороженими ногами, осів у селі Горожанка Велика біля Рудок і там помер в 1964 р. Він у своїх листах писав до синів у Німеччині й Англії:

«На терені Галичини доходять до вірних переписувані і передавані з рук до рук Послання митрополита Йо-сифа, але кружляє чутка про третій засуд за ті Послання, після гострої заборони що-небудь писати».

Подібно було й на Сибірі, тобто, що священники одержували від Блаж. Йосифа послання. Покищо знаємо тільки про те, що згадується в життеписі о. Василя Рудка. Він був засланий в Прокопівськ (Камеровської області) перед 1950 р. і до 1963 р. одержував пастирські листи Блаженнішого Йосифа. В Прокопівську був з ним і о. Михайло Лемішка. Коли Блаж. Йосиф довідався, що о. Рудко важко занедужав в Прокопівську, передав йому найкращі побажання скорого видужання і запевнення молитов та просив послати йому посилку, а всі кошти він (Блаж. Йосиф) покриє.

Таким способом в безконечнім Архипелазі ГУЛАГ створився і діяв ланцюг віри і християнської солідарнос-ти, який советські власті не були спроможні знищити і якого Митрополит Сліпий був важливою частиною, але також і головним подвижником.

Шлях до звільнення

1. Перші спроби

Броніслава Туркевич, дочка одного з кузинів Митрополита, яка жила в Шлеську, багато разів писала до різних установ і осіб, навіть до самого Хрущова, тоді Президента Ради міністрів СРСР, з проханням про звільнення родича Митрополита Йосифа. Писала вона не тільки в ім'я родичів, але тому що знала, що «вуйко Йо-сиф» був невинним і ще до того старушком та в дуже важкім положенню щодо здоров'я. Вона писала просто і висловлювала завсіди думку: *«Це дуже несправедливо, що найвищі совєтські народні власті ув'язнили старця, невинного селянського сина»*.

З багатьох листів на один вона таки одержала відповідь з Прокуратури Української Радянської Соціалістичної Республіки. Мав він такий зміст:

Місто Київ, Хрещатик 2   Но. 01-10892-60

23 квітня 1960 р.

Прокуратура Української Радянської Соціалістичної Республіки розглянула Вашу заяву по справі Сліпого Йосифа і підстав для опротестування вироку суду і звільнення його з-під варті не знаходить. Тому Ваша заява залишена без задоволення.

Заступник начальника відділу. Старший радник юстиції, Й. Янковський

Цей документ є архитвором фальшивості й лицемірства. Прокуратура Республіки *«не знаходить підстав для опротестування вироку»* (котрого з чотирьох?), оскільки знає, що кожний вирок засуду був виданий, не силою радянського закону, що прокуратура має обов'язок застосувати, але волею Верховної Ради, щоб усунути перешкоди, які ще стоять на дорозі до затвердження цілковитого безбожництва, іншими словами марксистично-леніністичної системи, а відтак, політичної класи при владі.

Лицемірство доходить навіть і до того, щоб назвати евфемічно *«догляданням»* страшну каторгу в лагерьх, жорстокість в яких сколихнула публічною опінією всього світу.

2. Зацікавлення Панів

Які були заходи, що Свята Столиця під час понтифікату Пія XII тайкома взяла в справі звільнення Митрополита, не знаємо, але є певним, що після смерті Сталіна, появляється нова можливість зв'язків з Радянським Союзом. На це вказували деякі знаки отвертості Хрущова, як офіційний засуд червоного диктатора, відтак де-сталінізація із звільненням деяких політичних, в'язнів, між якими Солженіцина, якого працю, що показує світові страхіття ГУЛАГ-у, дозволить видати друком сам Хрущов.

Напевно знаємо, що доля Блаженнішого Сліпого була добре відома Святішому Отцеві, який сердечно співчував в терпіннях зі своїм сином, якого ув'язнили через його любов до Папи, про що свідчить лист Папи, висланий Блаженнішому з нагоди 40-ліття священства з 25 грудня 1957 р., кілька місяців перед своєю смертю.

Іван XXIII, його наслідник, в 1958 р. показав зразу живе зацікавлення в'язнем Митрополитом, останнього представника ще живої української католицької ієрархії. 22 липня 1960 р. кардинал Чіконяні повідомляє Папу, що в листі з сходу Митрополит Сліпий між іншим написав:

«Прийшли совєти зі старими пропозиціями відректися Папи в заміну за високе становище в Православній Церкві. Кожний день, що проходив, гірший від попереднього».

Під час тої розмови кард. Чіконяні поінформував Папу також про факт, що Блаженніший був знову засуджений за писання пастирських послань священикам і вірним, заохочуючи їх

витримувати у вірі, і про факт, що вістка про присуд на сім років каторги дійшла до священників, з яких один так прокоментував вістку:

«Вуйко Йосиф знайшов нову працю і підписав контракт на 7 років. Вуйко Йосиф, хоч вже старий, дуже працюючий і не може жити без праці та й має щастя знайти її».

Всі ці вістки вразили відкрито Папу Ронкалі, так що кардинал завважив, що:

«Святіший Отець висловив подив і батьківське співчуття для архієпископа - Митрополита Сліпого».

Три місяці раніше, як ми вже бачили, Прокуратура УРСР відповіла негативно на просьбу Броніслави Турке-вич в справі звільнення Митрополита.

7 січня 1961 р. папа Іван XXIII відвідав Конгрегацію для Східних Церков і тоді представлено йому також о. д-ра Атанасія Великого, ЧСВВ, секретаря Підготовчої Комісії до відбуття Вселенського Собору. Папа заявив, що у своїх молитвах він в особливий спосіб пам'ятає про Митрополита Йосифа Сліпого з Львова, що самотній з арештованих 1945 р. українських ієрархів лишився ще в живих, що багато перетерпів за віру і далі знаходиться на заслання.

Друга розмова про долю Митрополита Йосифа мала місце 26 січня 1962 р. на авдієнції в папи Івана XXIII, яку він уділив секретареві Східної Конгрегації архієпископові Гавриїлові Акакієві Куссі. Цей поінформував Папу, що, за останніми вістками, він перебуває в Руссаєвка в Мордовії, 350 км. на південний схід від Москви; говорилося, що були натиски на Митрополита, щоб він відрікся від своєї вірності Апостольському Престолові, з обіцянкою бути вивіщений до гідності Патріярха всієї Росії. Таке пропонувала йому тайна поліція КГБ в Києві і дали йому три дні на відповідь. В між часі Митрополит написав «Визнання Віри», заявляючи, що він готовий вмерти за кожний артикул в цьому визнанні. За це він був засуджений до лагера в Мордовії, але, коли подорожував до нового лагера, вдалось йому передати копію цього «Визнання Віри» в певні руки особи, якій вдалось перенести його на Україну. Тут один священник, що в літі 1961 р. відвідував своїх родичів, мав одну копію того письма.

Архієпископ Кусса потім звітував Папі, що архієпископ Іван Бучко, апостольський візитатор українців в Західній Європі, висловив спільне бажання українських єпископів і вірних одержати від Папи Апостольського листа з нагоди 70-річчя Блаженнішого Йосифа. Папа відразу дав згоду і у зв'язку з цим попросив архієп. Куссу получитись в тій справі з архієпископом Анджелио Дель'Аква, з Державного Секретаріату.

13 жовтня 1962 р. митрополит Максим Германюк, через Східню Конгрегацію та в імені українських єпископів, що приїхали на Собор, прохав Державний Секретаріат зробити всі можливі старання, щоб звільнити з со-ветської тюрми архієпископа Сліпого, щоб він міг взяти участь в Соборі.

9 листопада того ж року кардинал Густаво Теста, секретар Східньої Конгрегації, повідомив митрополита Германюка ось так:

«Папа дуже цінить любов і братню солідарність українських Владик і запевнює, що зробить все, що зможе, щоб досягнути бажану свободу для Митрополита і його участь у Соборі, хоч свідомий великих труднощів на перешкоді».

Папа щиро поділяє їхні братні журби і запевняє, що завжди пам'ятає про геройського Митрополита, і по-ручає постійно молитись, щоб досягнути його освободження і за покращання ситуації Церкви в Україні».

Історія тільки частинно може показати якими дипль-матичними шляхами ступав папа Іван XXIII, в які двері стукав, в кого просив помочі, але є певне, що молитви до Бога в різних сторонах і вкінці всі нелегкі зусилля завершилися таки бажаним вислідом: 26 січня 1963 р., телеграмою з Женеви підтверджено, що *архієпископ Сліпий є в дорозі до Москви, ідучи з лагера в Мордовії, де був останньо*.

3. Звільнення

12 січня 1963 р., коли кінчався вже 18-ий рік в'язничого життя Митрополита, починаючи від першого ув'язнення 11 квітня 1945 р., Верховна Рада СРСР-у, на пропозицію президента Ради Міністрів, Никити Хрущова, рішала звільнити великого противника безбожницького режиму, але рівночасно засуджувала його на безповоротне вигнання з батьківщини.

Ось офіційний документ освободження, складений з одного листка з датою 26 січня 1963 р. і числом 187629, виданий міліцією Зубово-Полянська, залежного від Міністерства Внутрішніх Справ:

«...СПРАВКА Н. 187629 видана громадянину Слипий Йосифу Ивановичу год рождения 1892, национальность украинец уроженцу села Заздрить Струсовского района Тернопольской области осужденному Верховным судом Украинской ССР 17 июня 1959 г. по ст. 72I и ст. 9 Закона УК от 25.XII.58 к 7 годам лишения свободы имеющему в прошлом судимости в 1946 по ст. 54-1а УК. У ССР на 8 лет в том, что он отбывал наказание в местах заключения МВД с 19 июня 1958 г. по 26 января 1963 г. откуда осво-бождеи по постановлений) Президиума Верховного Совета СССР, от 12-1 1963 г., от дальнейшего отбития ерока наказания... Начальник Управления колонна (Грошин). Начальник отдела (подпис нечиткий) (округли печатка з написом):

Министерство внутренних дел РСФСР Управление исправительно-трудов. лагеря Следует к месту жительства город Москва...».

Не розглядаючи основно самого документу, про якого можна багато сказати, треба завважити, в кожному разі, що він лишає без відповіді одне питання, яке многі собі поклали: *Що зрушило Хрущова звільнити Митрополита і вислати його на Захід, як живого свідка страхіть радянського режиму?»*

Очевидно, неможливо по сьогоднішній день дати вичерпні правдоподібні відповіді на багато питань, що кожний ставитиме в тій справі, та слід, однак, підкреслити, що було багато людей тоді, які широчинно вірили, що осво-бодження Митрополита Йосифа було вислідом молитов цілого католицького світу до Бога.

На доказ цього поширеного типічно християнського почуття, що Митрополита звільнено із-за молитов багатьох вірних, треба подати цікаве листування між О. Веренфрідом Ван Страатеном і однією монахинєю (див. *Ехо любови, Організація Церква в Потребі*, квітень 1963 р.). Ця монахиня написала йому 9 серпня 1961 р.:

«Недавно тому прочитала я одного листа, в якому Ви розповідали про священників за Залізною Заслоною. Я б дуже радо хотіла щось зробити для тих священників. Не в силі я матеріально допомогти, але я передусім молилася б за одного ув'язненого, зневіреного або переслідуваного священника».

20 жовтня 1961 р. відповів їй О. Веренфрід:

«Ярадо поручаю вам одного священника, навіть і Владика, про якого маю вістки, що в нього по 16-ти роках примусової праці на Сибірі, здоров'я підірване. Це ж Львівський Архiepіскоп, останній з одинадцятьох владик, що ще лишився в живих. За нашими відомостями він працює прислужником в лікарні, і його одиноким завданням - вичищувати туалети. Його постійно тяжко пригнічують, щоб він відступив від своєї віри та перейшов на православ'я. Він повсякчас остався вірним своїй вірі. Українці, що розсіяні по всьому світі, збирають тепер підписи, щоб через них їх останній Архiepіскоп врешті одержав волю. Дозволю собі Вас попросити жертувати в тому наміренні Ваше життя в монастирі, Вашу молитву, Ваші радощі та терпіння, тайний хрест Божий Вашого життя».

Ось відповідь монахині, кілька днів пізніше:

«Кілька рядків подяки Вам за довірену мені цінну поруку. Ви набагато перевищили всі мої сподівання, 20-12 я маю скласти мої святочні довічні Обіти та посвятитись в Дівичтві. Тоді я в зовсім особливий спосіб молитимусь за "мого" Владика, щоб для нього домоглись того, що є в Божих намірах. Молода в день весілля може всього випросити».

3 жовтня 1962 р. вона поновно писала:

«Минув уже один рік, відколи Ви мені поручили Владика Сліпого, щоб я в окремий спосіб за нього молилася. Мала я багато можливостей сповняти таке почесне завдання і співпрацювати на мій лад у великому ділі визволення. Ви напевно прочитали останнє пастирське послання, що українські Владики в екзилі видали з приводу 70-річчя його уродин. Чи це правда, що він не зуміває до своїх вірних писати, як про це тут говориться? Я ніяк не можу Вам сказати, яку велику перевагу я в цьому добачаю, що Ви мені поручили молитися в такому наміренні».

І ось останній лист монахині з 20 лютого 1963 р. після освободження Митрополита:

«Я не залишила одного дня мого Владика. Чи може те собі представити яка велика в мені радість із свідомо СТИІ що він на волі? Яка я вдячна, що я могла так бата то разом з іншими спричинитись до того. От мій дар тор-жественних обітів. Того дня, було це 20 грудня 1961 р. ми при спільній молитві таке співали: Ісусе... прийди та звільни з тюрем ув'язненого, що перебуває в темряві та в тіні смертні».

Дивні дороги Господні!...

На вигнанні в Римі (1963-1984)

Шеф протоколу КГБ повідомив його, що має їхати до Риму разом з представником Ватикану, який прибуде щоб його супроводжати до Вічного Міста.

На просьбу Митрополита, щоб відложити виїзд до Риму, бо мав намір тайно виїхати перше до Львова, урядю вець відповів гострим *«Нет!»*, і після того, як переглянув пашпорт, вийшов негайно з кімнати.

Тоді Митрополит написав скоро листа до о. редемпто риста Василя Величковського, що був у Львові, прохаючи його, щоб негайно прибув до нього і привіз йому те, *що потрібно*, і, коли отець прибув до готелю, висвятив його тайно на єпископа. Було це 4 лютого 1963 р.: день перед тим приїхав з Риму папський представник монс. Вілле брандс, з яким Митрополит мав узгіднити справу довго, подорожі. Він доручив Митрополитові власноручний лист папи Івана ХХІІІ.

Ввечері того самого дня, 4 лютого 1963 р., двох пре латів виїхало поїздом з московського залізничного двірця Але тепер було б корисним дати слово приватному секре тареві папи Ронкаллі, монс. Лоріс Каповілля, що достовірно зберіг спомини монс. Віллебрандса:

«Архиепископ Сліпий, перед виїздом з Москви, мав велику кризу сумління, бо хотів вернутися хоч би де Львова і цілий час говорив: "Не можу залишити свій народ". І

Не був це момент страху чи слабости, навпаки; вкінці сказав він: "Щоб сповнити волю Папи, якщо те буде корисне для мого народу і якщо мені не дозволять вернутися в Україну, піду до Риму: там побачимо яке буде моє життя".

Це було геройське рішення, бо героїство не є лишень знати вмерти (за одну ідею), але героїством є також і жити для неї. Довге життя, повне служіння, може бути геройське, коли за всяку ціну хочеться свідчити свою віру».

За статтею журналіста Бенні Ляя, монс. Віллебрандс, в Москві, крім власноручного листа папи Івана ХХІІІ, передав Митрополитові також і дарунок від Святішого Отця. Лист висловлював побажання щасливої дороги і кінчався словами Товії до сина і його супроводителя: *«Подорожуйте щасливо. Господь з вами на дорозі і хай вас супроваджає Ангел Господень»* (Тв 5,21). Подарунок, що був вміщений в елегантній коробці, прикрашений папським гербом, був дорогоцінною вервичкою з перлин з позолоченим хрестом.

5 лютого 1963 р. вони переїхали польський, а 6 лютого і чехословацько-австрійський кордони і приїхали до Відня, де задержались два дні в апостольській нунціатурі. Монс. Віллебрандс скористав з тої нагоди, щоб сконтак-туватись з Ватиканом. Повідомляв він Папу про від'їзд та очікував дальших вказівок стосовно останньої частини подорожі. Щоб оминати натовп

журналістів і зацікавлених було йому сказано зійти не на головному римському двірцеві «*Termini*», але на станції в *Orte* (Орте, 84 км перед Римом), де мало їх чекати авто і завезти до монастирсь-кої Криптоферратської обителі св. Ніля, що знаходилась коло Риму на відстані 30 км.

В суботу 9 лютого, після короткої зупинки у Венеції, щоб помолитися перед гробом св. Марка і перед вівтарем Богородиці «Нікопеї» в глибокій подяці папі Іванові, два єпископи поїздом «*Alpen Express*» виїхали на південь і зійшли з поїзду в *Orte*. Була год. 10:15 вечером.

Щоб вітати їх, на залізному двірцеві були монс. Лоріс Каповілля і монс. Іджіно Кардінале, шеф протоколу Державного Секретаріату. Начальник двірця запровадив їх до окремої залі, монс. Каповілля привітав Блаженнішого в імені Папи, і на знак любови Папи передав від нього перстень та нагрудний золотий хрест із золотим ланцюгом.

Відтак поїхали всі далі авто до Іроттаферрата, а монс. Каповілля вернувся до Ватикану.

В Римі, по різних середовищах, всі чекали на прихід. Митрополита з великим нетерпінням. О год 21:00 задзвонив телефон Папської Української Колегії Св. Йосафат; на Джанікольо: були це журналісти, що розпитувались про Блаженнішого. В дійсності, трохи раніше, коротка депеша з Москви від італійського пресового бюро за скочила несподівано всіх, включно з журналістами, ще були акредитовані при Ватикані і що звичайно були добре інформовані про все, що ставалося в Католическій Церкві по цілім світі.

Вже того самого ранку дописувач тижневника «*Vitar*» прийшов до Понтифікальної Колегії св. Йосафата просити фотографію Митрополита Сліпого. Очевидно тайн; про приїзд Митрополита якимсь чином «продісталась» до журналістів, але аж пізно вечером тої суботи ту вістк> оприлюднено по всьому світі, викликаючи велике розчулення не тільки в католицьких кругах, але й в усій публичній опінії Заходу.

В між часі, в монастирі св. Ніля, архимандрит Теодор Мініші, знаючи про близький прихід Митрополита, десь коло 21:00 год. довірочно повідомив про це свого співченця українця О. Партенія Павлика, запрошуючи його прийти з ним до портинерії, щоб привітати славного гостя.

Перед 23:00 год. телефонував з Ватикану кард. Беа, щоб дізнатись, чи авто приїхало. Трохи пізніше воно зупинилось перед входом. Перші вийшли з авта монс. Віллебрандс і Кардінале, потім з поміччю шофера і монс. Віллебрандса - Митрополит Сліпий.

Архимандрит Мініші приступив до нього, вітаючи його за українським звичаєм - Слава Ісусу Христу!, а о. Павлик зігнувся, щоб його поцілувати в руку. Всі, зворушені і в мовчанці, рушили до головного коритаря монастиря. Митрополит ішов тяжкою ходою задля відмо роженої правої ноги, і о. Павлик пробував підтримувати його, передусім по сходах, які вели до кімнати, що для нього була призначена.

Тут, змучений подорожжю, він і сів; дали йому теплого молока, і під час того, як пив, розпитувався в архи-мандрита про монастирське життя і трохи віджив, хоч на його лиці видніли сліди терпіння довгої каторги. О. Павлик, користаючи з ситуації, спитав: «*В Радянському Союзі жилось ліпше за Сталіна чи за Хрущова?*».

Скоріше, ніж Блаженніший міг відповісти, вмішався в розмову монс. Віллебрандс і енергійно заявив, що це не відповідний момент, щоб ставити питання такого роду. Тоді Митрополит усміхнувся і сказав монс. Віллебрандсові жартуючи:

«Та ж ви - як Гільдебранд!».

Вже було пізно, коли два монсенйори рішили вернутися до Риму. Митрополит тепло попрощався з ними, просячи знову, щоб в його імені висловили глибоку вдячність Папі. Потім, лишившись сам з о. Павликом, який помагав визути черевик з відмороженої ноги, відкладаючи одяг, скрикнув болючо:

«Пустили мене як бандиту! Я сам добровільно не хотів виїхати, щоби покинути моє стадо, мовляв для рятування власної шкіри».

Розповів, отже, о. Павликові, що в Москві, дізнавшись, що мусить покидати свою батьківщину, не міг замкнути ока цілу ніч, але мусів повинуватись точним писаним наказам з Риму і, день пізніше, повідомив про них о. Василя Величковського, який приїхав до Москви зі Львова.

Коли о. Павлик виходив, попросив його позичити йому ризи, щоб міг служити Службу Божу і стрінутись з монахами монастиря слідуючого ранку, в неділю 10 лютого.

Після Служби Божої, яку він відправляв з глибоким скупченням і після довгого благодарення, Митрополит мав сердечну зустріч з о. Ізидором Кроче, бувшим архи-мандритом, якого він знав ще перед Другою Світовою Війною. В той сам час о. Мініші передав йому поздоровлення і благословення папи Івана ХХІІІ, які були передані по телефоні під час того, як Блаженніший правив Службу Божу. Духовний Батько хотів взяти в обійми свого сина, який повернувся на світло волі по вісімнадцятьох роках темряви і терпіння.

2. 3 Папою Іваном ХХІІІ

В неділю, 10 лютого 1963 р., о год. 10:30, папа Іван ХХІІІ у Климентовій залі у Ватикані, поблагословивши наріжний камінь льомбардської семінарії в Римі і давши свою згоду на започаткування беатифікаційного процесу колишнього мілянського архієпископа - кардинала А.К. Феррарі, повідомив присутніх про те, що сталося в суботу ввечір:

«Скажемо вам довірочно ще одне слово. Посвячення наріжного каменя нової льомбардської колегії і започаткування беатифікаційного процесу кардинала Феррарі переплітаються сьогодні з достойним і дорогим іменем Пія ХІ, а двадцятьчетверту річницю його смерті, він був батьком могого єпископату, він уділив мені архисрейських свячень в церкві св. Карла в Римі і спрямував мої кроки на шляхи Сходу, в основному для апостольського служіння, і часто і радо згадую плоди цієї праці.

Саме з Східньої Європи дістав я вчора вечером зворушливу потіху, за яку в покорі дякую Господеві, це щось, що в Божих промислах може приготувати Святій Церкві і праведним душам новий порив щирої віри і мирного та добродійного апостольства. Не турбуймо тих таїнствених плянів до співпраці, в яких Бог кличе всіх, збираючи нитки тканини, що довершується його благодаттю та скорої журби невинних, лагідних і великодушних душ. Ви читаете в моїм серці зворушення й ніжність хвилини і дозвольте залишити і нині вияви почуттів, яким я радо віддався б».

Папа закінчив свою промову з заплаканими очима. Але відгомін цієї його доброї новини перенісся поза Климентову залю і поширився по цілому світі на хвилях радіо і телебачення, викликаючи всюди почування радості і зворушення. Того самого дня, о год. 16:00, приїхали з Ватикану до Криптоферратського монастиря: державний секретар кардинал Амлет Джованні Чіконяні, секретар Східньої Конгрегації - кардинал Іуставо Теста, що очевидно прийшли на просьбу Папи Івана, щоб супроводжати Блаженнішого Йосифа до Ватикану на авдієнцію в нього.

Кардинал Чіконяні з тої нагоди подарував йому один примірник своєї книжки *«Діяльність Святої Столиці в 1962 р.»* з такою дедикацією:

«Його Екселенції Йосифові Сліпому, Українському Архієпископові і Митрополитові Львівському, з сердечним: Вітайте між нами.

10 лютого 1963.

А.Г. Кардинал Чіконяні

Того самого вечора, о год. 18:30, відбулась історична авдієнція. Митрополит прийшов до приватного помешкання Святішого Отця, в супроводі прелатів, що прийшли по нього до монастиря, і монсеньйорів Віллебрандса і Кардінале. Папа рушив з свого бюро, щоб стрінити - як буде пізніше розповідати монс. Каповілля - наймилішого гостя на порозі і, простягаючи до нього свої руки, поздоровив його словами з книжочки *«Наслідування Христа»*: *«Felix ora quando Jesus vocat de lacrimis ad gaudium spiritus»* (Щаслива година, коли Ісус кличе від сліз до радості духа).
133

Блаженніший впав на коліна і хотів за всяку ціну поцілувати ноги Папі і зараз же, ще на колінах, відповів:

«Святий Отче, дякую Вам за все, що Ви вчинили для мене, щоб витягнути мене з колодязя».

І раніше, ніж папа Іван XXIII міг піднести його, виска-зав слова, які глибоко врізалися в пам'ять монс. Каповілля, що двадцять літ пізніше, звертаючись до Митрополита при важній нагоді, скаже:

«Ще на колінах Ви вимовили слова... слова, що виявили палку віру, тривку єдність з Римським Апостольським Престолом, рішучість жити й щедро віддаватися для Вашого Народу, в Батьківщині та діаспорі».

Жест і слова Блаженнішого були такі швидкі, що Папа, глибоко зворушений, лишився зігнений над ним, щоб його чути, але відразу його підніс і обняв його. Існує одна фотографія, яка документує цей щирий жест Митрополита і зображає його ніжність. Була це Церква в катакомбах, що простягалась перед Христовим Намісником, Церква свідчення, а не пустих слів, Церква історії, а не скоро проминаючої хроніки.

Після того, як його обійняв, Папа завів Митрополита до каплиці, де відмовили оба *«Величає душа моя»* перед Найсвятішими Тайнами і перед прегарним малюнком Святої Родини, намальованим школою Веронезе. Потім, в бюрі лишилися на розмові годину і двадцять хвилин. Папа почув багато новостей про інших церковних людей на каторзі, або по радянських тюрмах. Митрополит йому подарував мапу величезної території Радянського Союзу з назначеними місцями, де є тюремні осередки і каторжні шляхи численних ісповідників за віру. На тій мапі, яку він тримав при собі до кінця свого життя, були написані ці слова:

«Серце є найближче до того, що є географічно найда льший; молитва лине шукати тих, які найбільше потребують почуватися, що їх хтось розуміє і любить...».

«Osservatore Romano», день пізніше, опублікував три фотографії з історичної авдієнції. Одна, на першій сторінці, представляє папу Івана XXIII і Митрополита Сліпого, обоє навколішки, в приватній каплиці. Над фотографіями можна прочитати: *«Святіший Отець приймає Архієпископа Сліпого, українського Львівського Митрополита»*. Під фотографією, крім подробиць про подію, є подані відомості про каторжний шлях Митрополита і згадується, що Папа повідомив про освободження Митрополита того самого ранку в промові до прочан з міста Медіолян. Другі дві фотографії є надруковані на другій сторінці і представляють деякі моменти з авдієнції з необхідними поясненнями.

Якщо вістка про звільнення Архієпископа Сліпого дуже заскочила і сколихнула пресою цілого світу, ще більше були заскочені і зворушені католики українці, які вислали відразу з всіх сторін світу листи подяки до Папи. Ось як описав про цю справу *«Osservatore Romano»* 13 лютого 1963 р.:

«Визволення його Екселенції Владика Йосифа СЛІПОГО викликало велике враження і задоволення у всьому католицькому світі, особливо ж серед вірних Української Церкви, спонукуючи їх до вияву почуттів відданості Пастиреві, що дав усій Церкві такий блискучий приклад. Сердечна любов до Господа за Його незбагненні замисли, вдячність Святішому Вітцеві, зворушливі слова якого відбилися набожним відгомном у кожному серці, -оце почування загалу. Від єпископів, від релігійних установ і від окремих осіб з-поміж українців-католиків надходять до Його Святости в дуже великій кількості телеграми й листи з висловами радості».

3. Міжнародне похвістя і закулісся звільнення

Норман Казенс, дуже визначна особа в культурнім світі США, в 1963 р. написав дуже актуальну книжку про світову політичну ситуацію. В ній вважав за правдоподібну можливість порозуміння між трьома, свого роду тріумвірат, між американським президентом Дж. Ф. Кеннеді, головою Верховного Совету Н. Хрущовим та Папою Іваном XXIII.

В цій книжці дає знати, що два дні по освободженню Митр. Сліпого - в якому він відіграв важливу роль - одержав він телефон від советського амбасадора у Вашингтоні Добрініна, який запитав його, чи він прочитав у вечірніх газетах допис під цим заголовком: *«Владика говорить про "червону тортур»* і який його коментар до цього. Казенс, схаменувшись від несподіванки,

казав, що не читав і нічого про це не знає, але є певнісінький, що це не є недодержання слова і запевнив, що зараз зателефонує до Ватикану і попросить вияснення.

З Нью Йорку, де він перебував, почувся він телефоном вкоротці з Ватиканом і попросив вияснення. Монс. Іджіно Кардінале був прикро вражений тою вісткою, але зараз же заявив, що Митрополит не говорив з жодним журналістом і що ці дописи є чистою видумкою. По тім телефоні «*Osservatore Romano*», з 15 лютого 1963 р., на першій сторінці надрукував офіційне спростування:

«Деякі часописи в цих днях надрукували подрібні відомості про справу Його Ексцеленції архієпископа Сліпого. Ми уповноважені повідомляти, що Апостольський Престол і Його Ексцеленція Владика Сліпий, відсторонюються від таких публікацій».

Це, що найбільше турбувало в тій справі, було те, що цей інцидент міг перешкодити дальшим старанням про звільнення інших церковних достойників, які ще були в'язнями в країнах комуністичного режиму.

Цей міжнародний перебіг подій, тепер вже відомий на весь світ про звільнення Митрополита, відкриває всім велику гарячкову діяльність, ініціативи папи Івана XXIII, щоб дійти до звільнення Митрополита з каторжних тюрем.

Про немалу роль, яку відіграв Норман Казенс між Ватиканом і московським урядом - через радянського амбасадора у Вашингтоні - докладно дізнався пізніше і сам Блаженніший Сліпий, який два роки потім так говорив про нього:

«Мене заарештували, коли я був вже другий рік Митрополитом. Я був змушений переходити через вогонь терпіння та пити до дна гірку чашу страждань. Ще й нині рана надто свіжа, щоб могли згадувати отой час, навіть якщо і 25 найкращих років мого життя належать до того періоду. Коли вже здавалось, що наспіла для мене остання година, от виринула несподівана поміч, як на-правду сказано в прислів'ях: "Де найбільше владіє нужденність, там ширяє найбільша поміч від Бога". У наслідок зацікавлення міжнародних організацій Франції, США та інших країн, Святіший Отець Іван XXIII про помочі своїх співробітників (особливо ж архієпископа Де-ль'Аква) та заходами американського дипломата Нормана Казинс, зумів він упорядкувати всі ті намагання і вивести для мене ласку освободження і мій приїзд до Риму».

Коли він згадує міжнародні організації Франції, Митрополит напевно мав на увазі 25-ох науковців тієї країни, 8 академіків в Франції - між якими і відомого філософа Етена Гілсона, а також і 113 депутатів французького парламенту, що в 1962 р. підписали петицію в справі його звільнення.

В США д-р Антін Жуковський, президент Українського Конгресового Комітету, що діяв в Північній Дакоті, вже від 1955 р., в десятиріччя ув'язнення Митрополита і всієї української католицької ієрархії, почав акцію в справі освободження Блаженнішого, пропонуючи енергійно американському політичному світові визволити Українську Католицьку Церкву переслідувану безбожницьким радянським комунізмом. В 1960 р. д-р Жуковський зрушив знову справу з великими успіхами, тому що 29 червня 1962 р. на Конгресі і, три дні пізніше в Сенаті, завдяки також зусиллям конгресмена Шорта і сенатора Юнга, був ухвалений з нагоди 70-ліття Блаженнішого той самий текст в резолюції, що торкається переслідування УКЦ і її Митрополита Сліпого.

Резолюція пізніше була дана до перегляду *Комітетові Зовнішніх Зв'язків*, Сенату і Конгресу. На 16 членів вищезгаданого Комітету, 9 senatorів, відповідаючи на листи д-ра Жуковського, заявили, що дадуть повну підтримку його ініціативі і будуть голосувати, щоб справа релігійного переслідування на Україні і каторги Митрополита Сліпого була довірена Організації Об'єднаних Націй.

В серпні 1962 р. президент того самого Комітету, сенатор Вільям Фулбрайт, заявив, що Комітет передав апробовану резолюцію Департаментові Стейту, який зобов'язався (actively examine) чинно розглянути цілу справу. Маючи на увазі дальші події наступного січня, треба думати, що Департамент Стейту напевно зужив певних засобів, щоб витворити ситуацію, яка

мала б спонукати Верховний Совет рішитись звільнити Митрополита.

4. На II Ватиканськiм Соборi

В жовтні 1963 р. Митрополит Сліпий мав перший виступ на II Ватиканському Соборі. В місяцях, що попереджували цю подію, так важку в його житті і так всіми очікувану, він розвинув таку велику діяльність, якої не моглося б сподіватися від одного 71-літнього чоловіка - відмічував він їх 17 лютого в Гроттаферрата - тіло якого було так жорстоко випробуване різними хворобами і відмороженнями впродовж 18 років советських тюрем і каторги.

З монастирської обителі св. Ніля, Митрополит перейшов, по двох тижнях, до помешкання на першому поверсі палатки «Архипресвітера» у Ватикані, що йому подарував папа Іван XXIII. Тут жив він 18 літ, працюючи із запалом так, якби мав надолжити за весь час, що він стратив у тих 18-ох роках, які пробув по тюрмах і радянських каторгах.

Починаючи від 28 лютого 1963 р., він щонеділі відвідував одну з українських громад в Римі: Папську Колегію св. Йосафата, Генеральний дім ОО. Василян, Манастир СС. Василянок, Манастир СС. Служебниць, Українську Папську Малу Семінарію та інші релігійні східні громади.

В неділю, 24 березня, Блаженніший відправив Св. Літургію в церкві св. Атанасія в Грецькій колегії. При тій нагоді, натякаючи на свій недавній досвід, сказав:

«Нині вам може дуже легко статися, щоб ви опинилися в цілковито безбожницьких середовищах, в яких переважаюча більшість осіб, бодай зовнішно, заперечує існування Бога, заперечує всяку релігію, зневажає вас, називаючи вас обдуреними і дурелюдями, неробами, со-ціяльними відкидками, ворогами народу. Якщо хтось не має стійкої богословської формації, легко може згубити голову і опинитись у вирі безбожництва... Коли хтось буває зневажений, обвинувачений, трактований як бандит і злодій, опльований, битий і висміяний, коли терпить голод і холод, вбраний лиш у лахміття із подертим взуттям і порожнім животом, тижнями без змоги митися, покинений всіма... отже, якщо має стійке переконання про існування Бога, Ісуса Христа, якщо покладається з довір'ям на Боже Провидіння, зможе витримати все те спокійно до кінця».

12 травня відправив Митрополит Службу Божу в ба-зилиці св. Климента Папи з нагоди ювілею Слов'янських Апостолів, св. Кирила і Методія, до яких він мав завсіди велике набоженство.

2 червня відправив він Св. Літургію в церкві св. Ан-тонія, а наступного дня - в каплиці Російських Сестер при вулиці Пізана (в Римі). Потім, протягом трьох тижнів. був він змушений податись до ліжка із-за тяжкої хвороби; 22 червня відвідав його ново вибраний папа Павло VI. Лікувався та пробував на одужанні в монастирі ОО. Пасіоністів в Неттуно. При кінці липня і спочатком серпня очолював Генеральний Капітулий СС. Василянок на Авентіно в Римі. Потім, кінцем серпня, поїхав Митрополит на Сіцилію.

Повернувши до Ватикану в перших днях вересня, підсилив він свою підготовку до другої сесії II Ватикансь-кого Собору.

Свій перший виступ на Соборі Блаженніший Йосиф почав словами (И-Х-1963):

«Нехай буде благословенний Бог у Пресвятій Трійці з Пречистою Дівою Марією і всіма Святими, за чудесну можливість могли брати участь в цьому славному Священному Соборі...».

День раніше монс. Перікле Фелічі, генеральний секретар Собору, зголосив виступ Блаженнішого Сліпого; почувши те ім'я, всі присутні рясно заплескали за його героїчне свідчення, що він дав за віру й Церкву, свідчення, що приносить честь всьому єпископатові.

Після вступу, в якому подякував Папі і його співробітникам за сповнені діла, також дякуючи соборовим Отцям за молитви звернені до Бога за український народ, Блаженніший ствердив, що Собор був найбільшим добром і, говорячи про бідних, натякнув, що священники і єпископи мають дати приклад скромного життя і бути готові підбадьорувати бідних. Говорив він

також про зв'язок між владою чину і юрисдикцією єпископів та властю єпископської колегії. Торкаючись проблеми атеїзму, сказав:

«Є сподівання, щоб цей Собор висвітлив католицьку науку проти атеїзму; щоб вказав найбільш придатну і найбільш успішну путь для апостольства згідно з вимогами нашого часу, і щоб вказав на духовні і матеріальні небезпеки, які можуть бути шкідливими для християнської спільноти».

При кінці промови запропонував Митрополит Соборові *Києво-Галицьку Митрополію піднести до гідности Патріярхату*. 18 жовтня Блаженніший Сліпий представив Папі провідників «Українського Католицького Руху» й учасників Конгресу Українських Науковців. Ватикансь-кий Офіціоз «*Osservatore Romano*» (з 20 жовтня 1963 р.):

«Хоч це вже не новість, однак для Папи почути голос архієпископа Сліпого у цій залі, близько Нього, у Вати-кані, завжди викликає безмірну радість. Це велика потіха слухати цього їх представника і Пастиря Церкви, який своєю витривалістю учив і учит, як маємо бути вірні Христові, навіть у найтяжчих обставинах.

Хай Господь благословить - сказав Папа, - дорогого Брата, і разом з ним хай благословить усіх тих, що його су проводжають».

При кінці жовтня Митрополит мав щастя відвідати в Інсбруку Колегію «*Канізіанум*», де він закінчив свої молодечі філософічні й богословські студії. 25 листопада бере він участь, на чолі з цілою українською ієрархією, в урочистій церемонії в честь св. Великомученика Йосафата Кунцевича в базиліці Св. Петра, під проводом Павла VI, з нагоди перенесення і складення мощів мученика в тій же базиліці. Однак, мимо такої різної і безнастанної праці, між іншим, і недільних відвідин різних італійських міст на запрошення місцевих єпископів, Митрополит продовжував приділяти працю Собору, зокрема в Комісії для Східних Церков.

В місяці грудні 1964 р. поїхав він в Бомбей (Індія), щоб взяти участь в Світовім Евхаристійнім Конгресі.

5. Кардинал

25 січня 1965 р. «*Osservatore Romano*» писав, що папа Павло VI піднесе до кардинальської гідности на Консисторії 22 лютого, 27 нових кандидатів, між якими і Митрополита Сліпого. З тої нагоди кард. Густаво Теста сказав Блаженнішому: «*Але Ви були кардиналом "in pectore" за Пана Івана вже від 28 березня 1960 р.*».

Наступного 25 лютого, Павло VI, коли вручав новим кардиналам відзнаки, по обіді, того самого дня, в залі Консисторії, стрінувся з українськими католиками, що проживали в Римі, або що прибули з різних держав Євро-пи чи навіть з-поза океану, до яких, між іншим, сказав:

«Ви можете зрозуміти добре, яка велика наша радість з тої зустрічі. Можемо так ось доповнити тогоранішне релігійне торжество, висловлюючи деякі думки, звернені на окремий спосіб до одного з кардиналів, якого ми нині приєднали до священної Колегії, тобто до вашого великого Митрополита Йосифа Сліпого.

Стараючись зібрати в одно різні відрухи душі, скажемо передовсім, що це є почуття живого вдоволення могли віддати честь кардиналові Сліпому і в його особі цілому українському народові.

Наскільки це є в думці Папи свідчать про це деякі далекі спогади, що відносяться до одного з перших завдань йому повірених, це як він починав свою діяльність на службі Святого Престолу, під час свого перебування в Східній Європі.

Він мав тоді нагоду зустрінути й пізнати преподобного митрополита Андрея Шептицького і зрозуміти децю з життя, історії і стремлень українського народу, який має тому причини бути особливо улюбленим у його серці. Тепер хотів Він це публічно засвідчити, що відноситься до вашого Кардинала Митрополита задля заслуг, які Церква береже мов свій скарб і що вже вписала в свою найкращу історію: терпіння, ісповідництво, героїчність, вірність, яку світлий Владика виказав за Христову віру.

Потім до вас усіх, дорогі сини розсіяні по світі одне батьківське слово. Знаємо наскільки ви є стійкі берегти ваші традиції, ваш обряд, вашу мову, вашу культуру. Це заслуговує на особливе признание перед Церквою і світом; от чому відзначено пурпурою цього, який може вас добре репрезентувати, далі вести по вашім шляху, освячувати і благословити.

Нашою першою думкою, отже, є це, щоб віддати честь вашому імені і вашій українській католицькій спільноті.

*Ще є одно почуття, також глибоке і дуже живе. Чули ми щойно як Владика Кардинал згадав велику правду: *Ubi concordia, ibi victoria* (Де згода, там перемога). От що ми хочемо дати вам за орієнтаційну точку: родинну зв'язь; вказати вашій спільноті на об'єднуючу ідею, ставлячи між вами центр, до якого ви всі могли б прибігати з синівським довір'ям і з братньою любов'ю.*

Живе є в Папи бажання, щоб цей його намір був прийнятий і здійснений. Якщо будете в згоді, будете проживати; якщо будете в згоді, будете добрими; якщо будете в згоді, будете сповнювати євангельські чесноти, передовсім любов; якщо будете в згоді, знайдете сили для виконання жертв, яких вимагатиме вперемішність у вашім імені і вашій історії.

Будьте з'єднані: любіться, віддайте вашому Кардиналові Митрополитові щире пошану синівської любові і люб'язної відданості, а побачите скільки проблем упроститься і стануть плідними на надзвичайні святі діла.

Ось тоді вибухне з серця ще одне переконання, якраз на затвердження наміру, що спонукав Папу піднести Блаженнішого Сліпого до гідності кардинала: дати українському народові надію.

Найдорожчі сини, вгору піднесім серця, "sursum cor da", Надійтеся на Господа: покладіть ваше довір'я до Бога.

Старайтесь бути достойні Божого благословення для ваших бажань. Тим часом поручаємо, як плід сьогоднішньої зустрічі, постійну пам'ять на цей момент. Це промовляє до вас слово Папи, слово Петра, що скріплює почуття і постанови: закріплює моменти і творить з них історію! Будьте вірні, будьте вірні, будьте вірні! Будьте сильні, відважні вперемішність. Моліть Господа: любіться, як казали ми і майте довір'я, що український нарід піддержаний своєю вірою і своїм проводом, не лише не вмере, але тріумфуватиме».

Ласкаві слова Святішого Отця були дуже часто підкреслені живими співчуваннями і увінчані, вкінці, новими виявами радості.

Прекрасна пісня в честь Євхаристійного Ісуса «Пливи світами», закінчила незабутню авдієнцію.

В наступаючих роках, здійснюючи думку і волю Павла VI, Кардинал Сліпий буде вправді для української католицької спільноти в діаспорі «орієнтаційною точкою, родинною в'яззю... об'єднувальним центром, до котрого всі будуть прибігати з синівським довір'ям і братньою любов'ю».

Реорганізація і закріплення Української Католицької Церкви в діаспорі

1. Основник Українського Католицького Університету

Українська Католицька Церква, яку переслідування більшовиків намагались вирвати, наче б була вона шкідливою рослиною, зараз на Україні є живою. Священники і вірні, які залишились в Краю і не пішли слідами емігрантів, жили під постійними ударами і погрозами, що раніше чи пізніше кінчалися ув'язненням та депортацією, бо бути католиком в Радянськiм Союзi, само собою - поруч деяких уступків перестройки Горбачова, - було злочином проти державного устрою, це означало бути ворогом безбожницького комунізму в світі.

В такій ситуації Митрополит Сліпий, будучи в Римі на заслання менш-більш щасливим, не мав

жодної можливості дати чути свого голосу на Україні, де його ім'я і приклад продовжували впливати на людей, прив'язаних ще до католицької духовності.

Все ж таки мав він палке бажання започаткувати релігійні й культуральні діла, достойні тієї традиції його Батьківщини, до чого він сам спричинився у великій мірі між двома Світовими Війнами. Тепер, коли нарешті він міг вільно рухатись і діяти, відчував невідкладний обов'язок захищати свою Церкву, якій грозила смерть від тріумфуючого марксистично-ленінистичного безбожництва, обороняти віру українців довірених йому його попередником і духовним батьком, відповідати перед Богом й історією за своє найвище пасторальне так обтяжене відповідальністю і обов'язком післанництво.

Але Україна була для нього замкнена і непрониклива. Він міг бути Митрополитом тільки Церкви в діяспорі: також і мільйони українців, розсіяних по цілому світі, були вівцями його стада, навіть овечками, що найбільше потребували його духовної і моральної помочі. До них він повинен був звертати слово, через яке той народ, розпорошений і розсіяний між стількома різними народами, відчув би, що поновно будиться старинне почуття власної релігійної ідентичності і власної національної єдності, в очікуванні кращих часів, які Бог напевно приготував для переслідуваної і мученицької України.

З ясним бажанням відразу здійснити потрібні засоби для цілей, які ставив перед собою, Митрополит не гаяв часу і, одержавши авдієнцію, предложив Папі Іванові XXIII, який не робив перешкод, свої заміри, що передбачували передусім заснування Українського Католицького Університету.

Університет зібрав би українських католицьких професорів, розсіяних тоді по різних континентах, нав'язуючи знову між ними і Митрополитом ті культуральні зв'язки, яких війна, раніше, і переслідування та діяспора, пізніше, здавалося, пірвали назавсіді. Католицька культура українців процвіла б, видавання наукових і богословських праць зміцнили б і розвинули б вартості характеристичні для християнської цивілізації України, покладаючи основи для майбутньої виховної діяльності в школах, семінаріях, церквах, товариствах вільної України, коли нарешті з Риму, тимчасового осідку, Університет був би перенесений до Львова чи Києва.

Дуже скоро невтомний динамізм Митрополита довів до того, що на Вія Боччея в Римі збудовано будинок, придатний для такої цілі. 8 грудня 1963 р. Митрополит проголосив формально заснованим Український Католицький Університет, якого найменував іменем св. Климента Папи. Статути, які мали регулювати його життям й активністю, покликувались, з необхідним усучасненням, на ті, що колись він уложив для Богословської Академії у Львові, якої він був ректором. Деякі професори тієї Академії, віднайдені в різних частинах світу, були прикликані до Риму співпрацювати на успіх того подвигу.

Тим часом, наче б розпочинаючи, після стількох літ, перервану розмову, Митрополит хотів, щоб знову друкувався богословський журнал «Богословія», який в формі річника виходив у Львові від 1923 р. аж до 1943 р.

І щоб культурний центр, який він мав на серці створити, був вповні завершений, було необхідним, щоб коло установ, посвячених студіям і дослідницькому ділу, постав також дім для Божого культу і для молитви, які разом свідчили б про українське мистецтво і цивілізацію.

Так постав собор Св. Софії, що його папа Павло VI 28 вересня 1969 р. посвятив. День пізніше, «*Osservatore Romano*» присвятив цілу першу сторінку тій події, наводячи слова Святішого Отця:

«Ми бажємо висловити нашу вдячність Господеві Нашому Ісусові Христові, Найвищому Главі і Владиці-Пастиреві своєї Церкви..., наше благовоління до достойної особи Кардинала Сліпого, що в ньому ми з радістю визнаємо подвижника цього чину, він бо на оцій римській землі засвідчує подвійну традицію Української Католицької Церкви: одну - релігійну, через здвигнення оцього нового храму, і другу - культурну, через заснування, ще тількищо в початковій стадії але багатонадійного і в сучасну хвилину так знаменного, нового Католицького Університету, що особливо характеризується студіями історії і мислі України. Ми вже більше разів засвідчували наш подив і нашу пошану для цього світлого представника Української Церкви, бо в ньому ми бачимо достойного наступника того славного Пастиря Львівської Митрополічної Церкви, яким був Ар-

христоскоп Андрей Шептицький (1900-1944). В далекому 1923 р., в дуже таки особливих обставинах, ми мали щастя з ним познайомитися. Отож ми раділи, коли то, за заступництвом нашого достойного попередника, Папи Йоана ХХІІІ, вдалося досягти його звільнення після багатьох років заслання. Ми теж завжди бажали, щоб його перебування у Затикані було для нього погідним та плідним на добротворчість та щоб воно було для Риму прикладом безстрашної та пастирської вірності Христові і Його Церкві.

Йому й усім тим, що допомагали йому в тому важкому почині, що його сьогодні маємо щастя торжественно посвятити, наше признання і наше Благословення!»

Дякуючи Папі, кардинал Сліпий, говорячи про університет, сказав:

«Ці славні традиції наших університетів, що захищали віру у Триєдиного Бога, бажас перейняти і продовжувати цей Український Католицький Університет, прикрашений собором Св. Софії, вічного символу правдивої науки і мудрости та всіх зусиль на університетському рівні українців проти атеїзму.

Отож, ласкаво просимо Вашу Святість перш усього прийняти нашу глибоку подяку, що особисто дали доручення записати цю нашу власність на Апостольську Столицю, забезпечуючи її авторитетом Апостольського Престолу, щоб могли тут свobodно плекатись високі богословські і світські науки в цих важких часах.

Хай Ваша Святість удостоїться благословити всіх добродіїв і кожного українця, що тут шукатиме про-свічення і помочі в здобуванні правдивого знання між різноманітними труднощами для себе і для українського народу в майбутньому».

Після посвячення храму, для якого приніс мощі св. Климента Папи, Павло VI звернувся, між іншим, до присутніх такими словами:

«І стільки для нас вистачало б, щоб побачити у згадці сьогодні отут свідчення нашого почитання цих двох Святих - Климента і Кирила: Які ж бо традиційні і духовні вузли існували між Церквою Римською і Церквами Східні ми, і якого то екуменічного значення набирає оця свята будівля, присвячена Божій Мудрості, Святій Софії, оцьому невисказанному імені, якому - в історії, в мистецтві, в незрівняному почитанні - віддає славу найвеличніша церква Святої Софії "Нового Риму", старинна Візантія, Константинопіль минулих століть, Істамбул сучасної історії; те ж саме ім'я, як це тількищо було згадано, - собору Святої Софії в Києві, побудованого Князем Св. Володимиром, що його вважається засновником християнства на цих безмежних східних просторах. Оті історичні горизонти, що ось відкрилися перед нашим зором і для нашої пошани, кидають своє світло на оцю нову римську церкву, посвячену Святій Софії, і які кажуть подивляти один факт, який виглядає дуже простий, а є дуже незвичайний: вічна життєвість, мирна, але непереможна, Української Католицької Церкви. Як і в інших націй світу, де їхні вірні і трудящі діти засвідчують оту постійну міць, що виявляється в гарних, численних, впорядкованих громадах, і в священних пам'ятниках, і побожних та запопадливих установах, - так і сьогодні в Римі Українська Католицька Церква підносить свої намети, яким, як це видно, повірено спадкоємство минулих століть й оту обітницю майбутніх віків».

І на правду українська церква Св. Софії в Римі притягає увагу кожного зі своїми п'ятьма «позолоченими куполами» і вражає красою своїх мозаїків: в абсиді Пресвята Трійця і Божа Премудрість і під ними Господь, що дає Причастя Апостолам; в центральній куполі Вседержитель, на бічних мурах, сотворення світу з одного боку і Нагірна Проповідь з другого, та вкінці на склепінні - Розп'яття, Воскресіння і Преображення. Від 1985 р. храм Св. Софії має кардинальський титул і став про-кате-дралею кард. Мирослава Івана Любачівського.

Благословення і дбайливість Павла VI помогли в розвиванні задумів Митрополита, який в промові 8 грудня 1974 р. міг спокійно сказати з слухним відчуттям власного задоволення:

«В Україні зараз існують більше ніж 10 університетів, що, на жаль, пропагують між студентами і українським народом науковий атеїзм. Щоб протиставитись конкретно, хочай скромно, цій хвилі безбожництва, був заснований в 1963 р., після мого визволення, наш Університет, в якому вже 12 літ тримаються доповіді з численними професорами і 25-30 студентами в семестрі. Досі

було опубліковано 150 творів великого наукового значення, як джерела для університетської праці. Без великого шуму і пропаганди, ми визнані в університетському світі і в обміні публікацій.

Наша бібліотека має вже 50.000 томів і маємо два музеї».

Нині по 15-ох роках УКУ може похвалитись з справді значним числом публікацій, між якими визначаються дві збірки: «*Monumenta Ucrainae Historica*», яка вже дійшла до XIV тому і «*Opera omnia*» кард. Сліпого, з якої вийшов уже XV том.

Більше ніж 20 літ Університет, заснований Ісповідни-ком Митрополитом Йосифом, щоб понести на Україну живу справді християнську культуру, створив відділи в Буенос-Айресі, Вашингтоні, Чікаго, Монтреалі і Лондоні, де є найбільша культурна і релігійна потреба українських емігрантів, стараючись таким способом заповнити існуючі прогалини з причин діаспори, підготовляючи і збираючи інтелектуалів за гаслом, яким інспірується: «*Истина і любов науки собирає в розсіянні суццх*».

2. Покровитель старинних українських релігійних установ

В 1964 р. Митрополит Сліпий купив від оо. Ма-ріяністів коло озера Альбано, монастир для українських монахів Студитів і, потім, як їх вдовільно поселив, мав приємність представити ту монашу громаду Павлові VI такими словами:

«Тисяча П'ЯТСОТ років тому засновано перший наш монастир " над Босфором. Його славний Ігумен св. Тео-дор Студит (759-826), найбільший духовний син св. Ва-силія, одушевив цей монастир Божеським духом і зложив правила звані "Типікон", якими обновили монаше життя на Сході, ставлячи перед очі глибоке почитання Пресвятої Евхаристії, послух Христовому Намісникові в єдності Церкви, строгу монашу дисципліну основу на глибокій духовості, на харитативній діяльності й на любові Бога та ближнього.

Наша Церква є зв'язана з особою св. Теодора Студита й з його життям від часу його неustraшимої оборони святих ікон від іконоборців. Він дораджував всім переслідуваним переїздити на Русь-Україну, щоб захоронити себе від переслідування. Два століття пізніше славний монастир Києво-Печерської лаври, заснований митрополитом Іларіоном і св. Антонієм Печерським, впровадив Типікон св. Теодора Студита до Києво-Печерської лаври і цим зробив цей монастир духовним, науковим і церковним центром, який мав значний вплив також на публичне життя Київської Держави. Наїзд монголів, поділ русько-українського князівства та війни знищили нашу Церкву, а з нею також монаше життя студитів».

По представленні Митрополита, Павло VI, якому було мило прийняти українських Студитів, поздоровив їх слідуною промовою:

«Преподобний брате! Дякуємо Вам сердечно за Ваші слова й за розраду, яку Ви нам сьогодні принесли приво-дючи громаду студитів нового маиастиря, що постав над ясними берегами Альбанського озера; щоб берегти й поширювати в самім серці католицтва полум'я давньої сили й шляхетної традиції Східної Церкви та запевне в гармонії почуття і діл з усіма іншими інституціями та особами, так Нам любими й милими, які існують у вашій українській спільноті. Справді Нас втішає і зворушує вже від якогось часу та свідомість, що у воріт Риму знаходиться, духовно з'єднана з життям і цілями вселенської Церкви, побожна, палка, ревна група монахів св. Теодора, відданих їх так гарному й високому покликанню літургійної молитви, розважання, освітньому апостоля-тові та праці, як мистецькій так і ручній.

Висловлюємо отже Вам Наше вдоволення, шановний і дорогий Кир Йосиф, що стільки прислужився для цієї інституції. Відносимо його з батьківським почуттям і до всіх вас, любі монахи, щоб висказати вам Нашу радість з цієї зустрічі та батьківську заохоту продовжувати з повним довір'ям на Господа й з свіжими постановами, діло почате в Його святе ім'я».

Після апостольського благословення, Святіший Отець затримався з монахами, які йому подарували ікону зі зображенням св. Теодора Студита, намальовану о. Юве-налієм Мокрицьким на зразок ікони з VIII-IX ст., що зберігся на горі Атосі.

Раніше, ніж опустив залю, Папа, розмовляючи з монахами, згадав, що, коли він ще був молодим священиком, познайомився з шановним геройським ісповідником віри, Слугою Божим Митрополитом Андреем Шептицьким, і розповідав навіть деталі із своєї незабутньої зустрічі з нашим великим Митрополитом.

В 1970 р. кард. Сліпий, правдивий «відновитель» ста-ринних українських релігійних дібр у Римі, відзискав і відновив церкву св. Сергія і Вакха, з чудотворною іконою *Жировицької Богоматері*, що знаходилась в дільниці Риму Монті. Ця церква, з суміжними будинками, була протягом 300 літ, вже від 1639 р., вагомим релігійним і культурним центром для Митрополита Києво-Галицького.

В 1971 р. при цій церкві основано українську парохію.

3. В обороні переслідуваних

Думка, яка настирливо клопотала кардинала Сліпого, була така, що треба було в конкретний спосіб допомогти священикам і вірним, що жили в Україні в *катакомбах*, і що треба було зробити все, що можливе, щоб отримати для Української Католицької Церкви в батьківщині свободу культу.

Під час сесій II Ватиканського Собору, Блаженніший свідчив своєю присутністю про положення Церкви в Україні. На четвертій соборовій сесії говорив про свободу віровизнання, підкреслюючи болючу завдану Церкві рану нівеченням тієї свободи, і звернув увагу Соборових Отців на факт, що свобода віровизнання є добром не тільки для Церкви, але й для держави, запрошуючи їх визначити обмеження ужитку тієї свободи, щоб уникнути надужиття з боку світської влади.

Коли Блаженніший виступив на першій генеральній зборі синоду єпископів, 9 жовтня 1967 р., мав він можливість представити драматичну ситуацію християнських громад в Східній Європі, кажучи між іншим:

«Щоб запізнати справді релігійну ситуацію тих країн, з-поза залізної завіси, треба мати на увазі передовсім існування безбожницької Держави, що всіма пропаганди-стичними засобами атакує і пробує знівечити будь-який вид віровизнання».

На другій генеральній зборі українського єпископського синоду він знову натякнув на терпіння християнських громад в їх батьківщинах, такими словами:

«В Україні, так як зрештою всюди за залізною завісою. Церква є мовчазною, але переслідуваний клир продовжує своє душіпастирство. Сьогодні віруючі вважають священика духовним добродієм. Тому треба допомогти їм».

Дуже гострим було заскарження, яке Митрополіти зробив 23 жовтня 1971 р., на генеральній синоді єпископів. Дякуючи синодальним отцям за те, що говорили про справедливість, кард. Сліпий, говорячи в імені українського синоду, ствердив:

«Ніякий нарід і ніяка Церква в історії не зазнала таких несправедливостей, як українці, що стали незалежними після Першої Світової Війни, а потім поневолені комуністами, що кроваво знищили українську Церкву, злучуючи її силою з православ'ям, ув'язнюючи всю єрархію. Ця велика несправедливість триває до сьогодні».

Українці католики далі переслідувані, ніхто їх не обороняє. Від початку Другої Світової Війни, а є їх 55 мільйонів, з того 10 мільйонів померло з голоду і внаслідок релігійного переслідування та в часі війни».

Совєтський режим знищив всі єпархії, і треба було зійти в катакомби, щоб могли відправляти св. Літургію та уділяти Тайни. Тисячі вірних ув'язнено і заслано».

Під час поїздки до Льюрду 2 серпня 1970 р. Кардинал промовив перед Матір'ю Божою зворушливим голосом такі слова:

«Наша мовчазна Церква, настільки переслідувана, не має можливості, нині як нині, піднести до Бога свої спільні благання прилюдно і тому наші моління і благання повинні бути тут ще гарячіші».

Наші душі і наші серця розірвані згадкою про терпіння останніх десятиліть. Ще дзвенять у

наших вухах стогони й голоси борців, що клали голови за волю України у чотирикутнику смерті. Залишені без усякої помочі, вони кликали серед болів і мук до рідної матері за рятун-ком і полеглию: "Мамо, чи видиши і чуєши Ти мене?..."

«А ось там дальше конають ті, з яких живцем з тіла паси шкіри здирали; і вони кличуть в розпуці: "Мамо, чи видиши і чуєши Ти мене?..."

А там ще далі падають від гітлерівських кулеметів і на чужих фронтах зі словами болізни на устах: "Мамо, чи видиши і чуєши Ти мене?..."

Ще інші на каторжних роботах, в голоді й холоді шукають полеглих у рідної матері: "Мамо, чи видиши і чуєши Ти мене?..."

Там, ген далеко на півночі в Потьмі, від холоду й голоду скільки то гине на засланні, а в усіх них те саме зболіле серце і цей самий голос: "Мамо, чи видиши і чуєши Ти мене?..."

А скільки то наших братів і сестер гинуло в копальнях, коли валилась стеля і засипало нещасних: "Мамо, чи видиши і чуєши Ти мене?..."

А хто ж перелічить сотки, тисячі і мільйони тих, що опинились за кілчастими дротами і з тугою та жалем кликали: "Я соколом злетів би до Тебе, щоб прилягти до Твого материнського серця. Мамо, чи видиши і чуєши Ти мене?..."

Хто ж перелічить нині мільйони й мільйони, що страждали й гинули на полях боїв на рідних і чужих землях, в болях і муках, і тих, що мусіли покидати рідні хати, щоб спасати своє життя і шукати волі. Мамо, чи видиши і чуєши Ти мене?...

Та що ж? Рідна мати знедолена, збідніла, безпомічна, лягла в сиру могилу. Тому то ми, Пречиста, і самі струджені та обездолені, принесли ті плачі, болі, горе й біду до Тебе, ось тут, бо рідна наша земська мати не в силі їм зарадити. Ти помагаєши незліченним мільйонам, що прибігають ось тут до Тебе, а відходять вислу-хані й оздоровлені на душі й тілі. Не відкажи і нам - най-нещасливішим на землі - Твоєї могутньої помочі. Коли всяка людська рука не дописує чи відказує, то хто ж нам pomoже, як не Ти, Пречиста! Владичице, Богородице, "прийми мольби рабів Твоїх і ізбави нас от всякія скорби і печалі", щоб відійшли ми потішені, скріплені і піднесені на душі, з новими силами на нашу дальшу, важку й хресну путь життя, спосібні до дальших подвигів і героїств. Амінь».

Під час слідуочого синоду кард. Сліпий 13 грудня 1976 р. мав промову, в якій запрошував збір єпископів піднести живий протест проти переслідування Церков в комуністичнім режимі. Потім нарахував довгий ряд ченців і мирян, засланих в лагері коло північного полярного кола, на Сибірі, або замкнених в психушки, всі жертви переслідування за одне і те саме релігійне переконання:

«Мусимо підкреслити, що в останньому часі, якраз через нереспектування всього того, до чого закликає Ва-тиканський Собор II, заіснувала небезпека захитання віри, заіснували сумніви щодо справедливості і любови, якої сторожем була і обов'язана бути - Христова Церква. І те, що нас найбільше болить - це те, що там, на території Київсько-Галицької Митрополії, присуджено нашу Церкву на смерть, а тут, в різних країнах, де наші вірні врятувалися перед неволею, щоб зберегти свою віру - цю віру підважується, нашу традицію і спадщину присуджується на повільний заник.

Ми, Пастирі, хочемо сповнити наші пастирський обов'язок. Ми не хочемо бути глухими на голоси мільйонів наших вірних у всіх країнах під комуністичними режимами - голосів з тюрем, заслань і таборів смерті по всіх просторах Східньої Європи і Азії аж до Полярії. Зрештою і Вашій Святості ці голоси відомі і до вас прийшли листи священиків з таборів праці-відокремлення, листи з проханням прислати їм Св. Письмо.

Накінець, Ваша Святосте, я хотів би промовити ще одне слово в імені наших Братів і Сестер, що вже 30 років по-геройському терплять за Христа, Його Святу Церкву й за вірність Апостольському Престолові, під комуністичним режимом на землях України. Вже 30 років вони чекають на слово батьківської потіхи Вашої Свято-сти, на слово заохоти до витривалості у вірі і запевнення зі сторони наслідника св. Петра про духовну піддержку цілої Христової Церкви і Його Намісника, бо Ваша Святість, своєю любов'ю і печатливістю, обнимає всіх вірних Христової Церкви.

Нашим гарячим проханням було б, щоби Ваша Святість, як спільний батько всіх вірних Христової Церкви, зволив проголосити цього року окреме звернення до всіх своїх вірних дітей Українського Народу, що вже тридцять років терплять жорстоке переслідування за Христа і Його Церкву. Бо справді, Святіший Отче, хто ж це може зробити, як не Ваша Святість? Наші страждаючі Браття і Сестри ждуть на то батьківське слово і будуть щасливі за цей різдвяний дар. Ми глибоко переконані, що Ваша Святість не відмовить їм цієї духової помочі, і за це всі українці у вільному світі висловлюють Вашій Святості їх глибоку і синівську вдячність».

В 1977 р. кардинал Сліпий мав ще кілька важних промов в обороні священства і вірних Церкви на Україні, між якими дуже значна була промова з 27 листопада на «Трибуналі Сахаров», що якраз того місяця осів в Римі, щоб осудити порушення прав людини здійснене радянським режимом, і винести на їх осуд цілої світової opinio. При тій okazji Кардинал сказав:

«Я присутній тут з двох рацій. Сьогодні є тут мова про релігійне переслідування в Советському Союзі, в моїй батьківщині Україні. Жертвою тих переслідувань впала моя Церква, якої я є Головою і Отцем. Де мова про мою Церкву, там я маю бути, щоб її боронити, щоб за неї вставлятись. А друге - я каторжник, я свідок тих славних архіпелажів, як назвав їх мій співкаторжник Олександр Солженіцин. Я ношу сліди їхнього терору на моїм тілі...»

В нашій Батьківщині Україні, від майже 60 років народ зазнає важкого переслідування релігійного і національного. Відновлена в 1920-тих роках Українська Автокефальна Православна Церква була розгромлена советсь-ким урядом в 1929-30-тих роках. А в 1946-49-тих роках жертвою цієї системи впала я Українська Католицька Церква, яку советський уряд насильно зліквідував, послуговуючись поліційним терором, тортурами і карами на засланні та в тюрмах супроти діячів цієї Церкви.

Всі єпископи загинули по тюрмах, за виїмком того, що стоїть перед Вами. Число померлих або розстріляних священників невідоме, але в загальному приймають півтора тисячі. Сотні тисяч віруючого українського населення вивезено з України до лагерів, де багато їх перебуває ще й нині без права повороту на рідну землю. На всьому просторі СРСР, де колись було 3040 наших парохій і 4595 церков та молитовниць, немає нині ні одної української католицької парохії, ні одного монастиря, ні церковного дому. Немає ні однієї української католицької школи, ні однієї духовної семінарії, а всяка пастирська праця заборонена. Всі церковні об'єкти пограбовано, замкнено, понищено або частинно віддано Російській Православній Церкві. Адміністративна влада поставила Українську Католицьку Церкву поза законом, як про це вже сказав монс. Сильвестріні в Білгороді. Статистику можна поширити.

Як живий свідок і учасник терпінь моєї Церкви та її Патріярх, що пережив муки і терпіння своїх духовних дітей та з ними сострадав, я нераз підносив голос в обороні віри і віруючих людей в Україні, зокрема на Папських Синодах, а недавно в письмі до президента Америки Джіммі Картера. Роблю це й тепер, бо до цього зобо-в'язує мене мій уряд і до цього кличуть мене мої вірні в катакомбах, як і ті, що за свою прадідну віру згинули як її мученики.

Роблю це обвинувачення тут перед історією і перед світом, щоб про несправедливість і кривди та потоптання людських прав мого народу, яких ніхто не бачить, чи не вірить, що таке діється, почув з моїх уст цілий світ і знала історія.

Нарушена Божя правда, Божя справедливість має бути направлена, людям їх права повернені, а ми це нашими молитвами і протестом маємо скріпити».

В одній доповіді, що була прочитана 3 серпня 1980 р. на Конгресі *Kirche in Not* (Церква в Потребі) в Західній Німеччині, Кардинал представив образ переслідування в Україні в дуже докладний спосіб, кінчаючи словами надії і заохочення.

З тієї доповіді ось найголовніші думки:

а) *Неуспіх атеїстичної системи*

«МИМО переслідування, що лютує вже 35 літ, з задоволенням можемо ствердити, що наша Церква, вже засуджена на смерть, не тільки що живе, але навіть зростає, як на Західній Україні, так і

на Східній, а також і в інших областях Радянського Союзу, в окремий спосіб в Сибірі, де живуть наші засланці.

В Радянському Союзі наша Церква начислює найменше чотири мільйони вірних, що лишилися в злуці з Римом, їхня віра є сильна і приносить багаті плоди: маємо священників, монахів, монахинь, численні покликання і підпільну єрархію. Безбожницька система не могла знищити віри. Родичі, що виростили в державі, офіційно безбожницькій, виховують своїх дітей в християнському дусі. Дисиденти, що були формовані у безбожницьких школах, говорять про Бога і обороняють Церкву. Одна 35-літня жінка признала перед судом, без жодного вагання, що дала хрестити своїх 4-ох дітей і що їх навчала молитов і катехизму. Один 14-літній учень, якого один турист спитав чи молиться, відповів готово: - Певно що молюся!».

б) Безнастанне почитання Найсвятіших Таїн в ССРСР

«ЛИСТИ, що получаю від наших вірних, є підбадьорюючі. Цього року ігумена одного монашого чину вислала мені побажання на Великдень і, між іншим, пише: "Ми є в адорації перед Найсв. Тайнами день і ніч... деякі з дочок вийшли заміж". Це означає, що деякі з молодих сестер дали довічні обіти.

Тайні сестри, що працюють як санітарки в шпиталях, дають прекрасне свідчення і приводять до Христа багато тих, що Його шукають. їхнє життя посвяти спонукує багато інших молодичок слідити їх приклад. Та навіть безбожні лікарі, що знають, що мають до діла з монахинями, до тієї міри цінять їх саможертву, що роблять всі можливі заходи, тільки щоб вони лишились в їхніх відділах».

в) Покликань не бракує

«Хотячи стати священником, один молодий лікар з Закарпаття вчиться богословії з книжок, які позичив. Молоді лікарі, інженери, адвокати і т.д. посвячуються Богові як священники, або монахи. Один тайний Владика пише до мене в листі з 8 січня 1980 р.: "Незабаром висвятимо нових священників, що студіюють богословію через листування. Наші сестри носять написані питання нашим кандидатам і потім збирають відповіді. Усні іспити зробимо навесну, або в літі, на відкритому. Слідкуватимуть потім свячення"».

Існує тільки один коментар: «І двері пекельні не переможуть».

4. Апостольський паломник в Церкві на діаспорі

Після того, як започав і здійснив стільки значних задумів, як будівництво УКУ і храму Св. Софії, впорядкування монастиря при озері Альбано для ОО. Студитів, церкви свв. Сергія і Вакха в дільниці Риму Монті, кард. Сліпий думав, що прийшов час встановити особистий і безпосередній контакт зі своїми земляками-біженцями по різних континентах і в різних державах світу. В 1968 р. здійснив він перші пастирські відвідини в Америці, які увінчались справжнім тріумфом.

Почав Митрополит з відвідинами єпископських осідків, що були розміщені в Канаді, в Торонті, Вінніпезі, Едмонтоні і Саскатуні, і звідти пішов відвідати також спільноту в Оттаві і Монреалі.

З Канади пішов до ЗША, де відвідав Філядельфію, Чикаго, Нью Йорк, Вашингтон, Стемфорд, а також і інші міста.

Зі ЗША полетів аж до Богота в Колумбії, щоб взяти участь в світовому Евхаристійному Конгресі. Тут папа Павло VI хотів, щоб він був одним зі співслужителів на Службі Божій, що він служив між безмежною масою людей. Після Конгресу, Кардинал відвідав українські спільноти в Каракас у Венецуелі і в Ліма в Перу.

Потім апостольський Паломник відвідав Бразилію, українські громади в Сан Паоло, в Ріо де Жанейро, в Курітібі, в Прудентополісі і в Понта Гросса.

В Аргентині Кардинал був гостем влади, яка, в його честь, видала спеціальний комеморативний значок. З Буенос Айрес пішов відвідати інші міста як Пасадас, Апостолес,

Обера, Боуен а також і інші.

З Південної Америки перелетів він Тихий Океан і прибув до Австралії, де відвідав українські спільноти в Мель-борні, Сідней, Аделаїді, Перті, Брісбейні, а також і в інших. Вкінці відвідав також українську спільноту в Окленді в Новій Зеландії.

Ця перша пастирська подорож тривала 4 місяці. Надзвичайний ентузіазм і велике зворушення викликувала присутність, що мала щось наче чудесного, і слово Кардинала-ісповідника, котрий в деяких містах мусів сказати і до 10 промов в тому самому дні, дзвінко лунало наводячи в усіх моральну і релігійну потіху, на які так довго ждалося.

Під час своїх відвідин, університети Оттави в Канаді, Льйоля в Чикаго і Американський Католицький Університет у Вашингтоні надали йому докторат *«honoris causa»*.

В 1969 р. Кардинал відвідав українців в Німеччині, в Мюнхені, Новому Ульмі, Крефелд-Траар, Гамбурзі, Ессені, Ганновері, Гільдесгаймі, Буке-Падерборні, і сердечно його вітали кардинали Делфнер, Фрінгс, Єгер і Гефнер.

В 1970 р. подався Блаженніший до Іспанії, до українських громад в Мадридї, Барселоні, Монсераті, Сантяго де Компостелла, Авіля і ще інші. З Іспанії перейшов до Португалії до Фатіми і звідтам до Великої Британії, де відвідав наші громади в Лондоні, Манчестері, Болтоні, Рочдейлі, Олдгамі, Единбурзі, Вольвергамптоні, Ковентрі, Нотінгемі, Лестері.

В місяцях липні і серпні того самого року, відвідав українські спільноти в Франції в Парижі, Ліоні, Лізіє, Страсбурзі, Ліль, Тулузі, Бордо і в Люрді. В місяці вересні відвідав спільноти в Австрії у Відні, Граці, Інсбруку і Клагенфурті.

З тими пастирськими подорожами, завдяки безпосередній особній зустрічі зі своїми земляками в діаспорі, Митрополитові вдалося заснувати нові плодючі відносини зі своїми вірними, що були розсіяні по цілому світі, і які, тепер, нарешті віднайшли свого провідника і духовного батька, що врешті запевняв моральну і релігійну єдність тій громаді, що перед тим була тільки звичайним стадом, розсіяним по дорогах світу.

Один представник українців з Німеччини, згадуючи пастирські відвідини кард. Сліпого, небаром потім сказав:

«Де появлявся він, збігались наші тисячами, даючи таким способом доказ своєї релігійної і національної со-лідарності. Це тріумф і перемога Правди Христової, тріумф життєвості нашої Церкви і нашого народу. І ці тріумфальні маніфестації є доказом, що весь український народ ступає разом з ним і за ним».

Три роки пізніше в 1973 р. Кардинал подався знову до Австралії, щоб взяти участь в світовому Евхаристійному Конгресі в Мельборні. Скористав він з тої нагоди, щоб знову відвідати українські громади на цьому континенті, звідки перейшов до США і Канади до тамошніх громад.

В 1976 р. вже як 84-річна людина, відбув Митрополит свою останню пастирську подорож, відвідуючи українців в Північній Америці і в Німеччині.

5. Верховний Архієпископ з Патріяршими правами

23 грудня 1963 р., Павло VI признав Архієпископові Сліпому, митрополитові Києво-Галицькому, права Верховного Архієпископа. У наслідок цієї нової найвищої гідности, Блаженніший Сліпий, одинокий, що втішався ним тоді в цілому католицькому світі, мав права майже такі самі, як в Патріярха.

В коментарі про цю подію *«Osservatore Romano»* з 24 лютого 1964 р. згадує, що таке визнання було основане передовсім на Апостольській Конституції *«Годиться Римському Архієпископові»* з 23 лютого 1596 р. і на Буллі Пія VII *«В управі Вселенської Церкви»* з 1807 р.

Силою тих канонічних актів, Папи признавали Митрополитові право затверджувати, поставляти й посвячувати, *авторитетом та в ім'я Апостольського Престолу*, вибраних або найменованих єпископів, і подбати про порожні єпископські осідки без того, щоб питати про дозвіл Святої Столиці. Коли це уважно розглянеться, йдеться про більші права від патріярших, щодо іменування владик за нормою в теперішнім праві.

Маючи визнану вдасть Верховного Архієпископа, Блаженніший почав скликувати і

очоловати, майже щод-ва роки, Синоди Українських Владик на діяспорі. 5 лютого 1980 р. Папа Іван Павло II повідомив Кард. Сліпого, що він як Верховний Архiepіскоп може, за благословенням Святішого Отця, скликати Синоди, чи для вирішування справ, чи предкладання кандидатів на єпископів, щоб дати постійну канонічну єрархію Українській Католицькій Церкві.

Недавно, 17 січня 1988 р., говорячи про недалеке святкування Тисячоріччя Хрещення Київської Русі, Папа сказав:

«Там в Україні є католики не тільки латинського обряду, але і східнього обряду, візантійського. Вони належать передовсім до Українського народу, їм же відповідає Українська Католицька Церква, що має свою ієрархію на Заході. В Римі, в дійсності, є Верховний Архiepіскоп, що в церковному праві відповідає Патріархові».

З заяви Святішого Отця можна догадатись, що в Кодексі Канонічного Права, яке незабаром буде проголошене, всім головам Східніх Церков будуть визнані ті самі права. В такий спосіб Українська Католицька Церква, після тисяча літ свого життя, одержить своє заслужене завершення на правдиву славу Божу і зміцнення цілої Католицької Церкви проти атеїзму, що поширюється і для духовного добра всіх вірних в Україні і в діяспорі.

В п'ятницю 7 вересня 1984 р., в осідку УКУ в Римі, куди він перенісся кілька років раніше, щоб бути постійно при своїх двох найбільших ділах, Університетові і соборі Св. Софії, Кард. Йосиф Сліпий закінчив спокійно своє довге туземне життя.

День пізніше, перед тлінними останками, що були виставлені в храмі Св. Софії, прийшов помолитись Іван Павло II. Відлітаючи до Канади на довгу пастирську подорож, хотів він раніше віддати останній поклін іспо-відникові віри, мученикові радянських концтаборів, оборонцеві переслідуваної Української Церкви.

Дев'ять днів потім, у Вінніпезі, після святочної літургійної відправи в катедрі українців, що зійшлися тисячами, щоб стрінутись з ним, Папа промовив по-українському ці зворушливі слова:

«Будучи з вами, не можу не згадати про великого мужа, [сповідника віри, Верховного архiepіскопа й кардинала Йосифа Сліпого, якого Господь покликав до вічно-сти. Його смерть обгорнула нас усіх великою жалобою. Він був гідним наслідником праведного митрополита Андрія Шептицького. Однак прийшли гіркі часи для української католицької Церкви. Перейшов він іще раз через хресне пережиття і терпіння, подібно як Христос на Голготі. Не міг кардинал Сліпий виконати свого уряду, але засудили його на 18 років заслання, терпіння. Він не заломився, але як герой достойно витримав. Коли вийшов на волю та жив у Римі, то не спочивав, але посвят-но працював для добра Церкви та свого народу. Верховний архiepіскоп відвідував українські католицькі громади по всьому світі, дбав про науку, заснував університет святого Климента, видав документи та багато іншого.

В наших молитвах просім Господа, щоб Господь гідно його винагородив за його терпіння, вірність Богові й Церкві та всю його працю. Вічна йому пам'ять!».